

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sosyal Yayınlar 9

KAPİTALİST TOPLUMDA SINIFLAR

5 Lira

Maurice BOUVIER - AJAM
ve
Gilbert MURY

KAPİTALİST TOPLUMDA SINIFLAR

SOSYAL YAYINLAR

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

KAPİTALİST TOPLUMDA SINIFLAR

YENİ MATBAA

İSTANBUL — 1965

Maurice BOUVIER - AJAM
ve
Gilbert MURY

KAPİTALİST
TOPLUMDA
SINIFLAR

Çeviren:
Erdoğan Bulutsuz

İ Ç İ N D E K İ L E R

Bilimsel Sosyalizm ve Sosyal Sınıflar	5— 6
Kapitalizmin spesifik çelişkiliği	6— 14
Bizzat insanı yaratan emektir	14— 20
Kullanış değeri - Mübadele değeri	20— 23
Mübadele değerinden sermayeye geçiş:	
Üretim münasebetleri	23— 30
Sosyal sınıfların bilimsel bir tarifine doğru ...	23— 30
Tarih içinde belirlenmiş bir sistem	35— 40
Sosyal sınıfların üretim vasıtalarıyla mü-	
nasebetleri	40— 43
«Sosyal iş organizasyonu» ndan kamu ser-	
vetleri» nden pay alınmasına geçiş	43— 45
Tarihi maddeciliğin taşıdığı anlam	45— 56
Sosyal sınıflar ve sosyal çevreler	56— 62
İdeoloji ve sınıf şuuru	62— 73
Sınıf şuuru'ndan politik teşkilatlanma'ya	73— 77
Ekonomik mücadele - Politik mücadele	77— 81
Bazı ücretli tabakaların bünyesi	81—101
Ücretli olmayan bazı tabakaların bünyesi	101—109
Köylerde sosyal sınıflar	109—121
Sınıf mücadelesinin devamlılığı	121—126
İşçi sınıfının tarihi görevi	126—144

BİLİMSEL SOSYALİZM VE SOSYAL SINIFLAR

Kısaca marksizm dediğimiz diyalektik ve tarihi maddecilik bir hümanizmdir. Şüphesiz Marx, bir metanın mübadele değeri'nin, o metanın üretimi için gerekli sosyal emek miktarına karşılık olduğunu ortaya koyarken, ekonomi-politik'te klâsik bir görüşün tezlerini geliştirir. Piyasa fita, arz ve talep değişmeleriyle, spekülasyon mekanizmasıyla ya da tekellerin etkisiyle dalgalanmalar gösterdiği halde, mübadele değeri, üretim tekniğinde bir değişiklik oluncaya kadar, sabit kalmaktadır... Ne var ki, tarihi maddecilik, pazarı, ihtiyaç (veya tüketim) maddelerinin tedavül sistemi diye karakterize eden dar anlayışı geride bırakır; «burjuva iktisatçılarının objeler arası münasebetler gördükleri bir yerde Marx insanlar-arası münasebetler keşfetmiştir. Böyle olunca, yaşayışa faydalı bütün eşyaların evrensel muadili olan para üreticiler arasında mübadeleleri yo-

ğunlaştırmak, toplumdaki faaliyetleri bir bütün teşkil edecek hale getirmek üzere hemen ortaya çıkıverir. Fakat«sermaye bu bağın gitgide gelişmesi demektir: insan emeği bir meta haline gelmektedir.» İşçi, servet yaratma kabiliyetini, üretim vasıtası sahiplerine satmak durumunda kaldığına göre, insanlar-arası münasebetler, sınıf münasebetleri biçiminde ortaya çıkar. Bir yandan müteşebbis, işçiden bir zarurî emek —işçiye ödenen ücretin yani işçi ailesinin geçinebilmek için satın almak zorunda bulunduğu yiyecek ve eşya tutarının karşılığı olan emek— istemektedir; öte yandan da, iş gününün bir kısmı, yalnız ve yalnız patrona ait olacak malların imaline, yani, «karşılığı ödenmiyen (bedava) bir çalışmayla, kapitalist için, kapitalistler sınıfı için servet kaynağı, kâr kaynağı olan artık değer'in yaratılması» na ayrılacaktır.

Hâsılı, sosyal âlemin müşahedesi eşyadan insanlara doğru kaydırılır kaydırılmaz; kapitalizmin temelinde spesifik bir çelişme bulunduğu ve bu çelişme içinde iki antagonist sınıfın, birbirine nisbetle taayyün eden iki sınıfın karşı karşıya geldikleri görülür.

KAPİTALİZMİN SPESİFİK ÇELİŞİKLİĞİ

Eğer müteşebbis, emekçinin gücüne ya da tek-

nik bilgisine başvurursa, bunu ondan kâr sağlamak, kendi imkânlarını genişletmek için yapar. İşçiye ödediği ücret, hiç bir zaman işçiden sağladığı emeğin tam karşılığı olmaz, çünkü tam karşılığı olsa, ortada kâr diye bir şey kalmaz. Diyelim ki orta güçte ve kabiliyette sıradan işçi sekiz saatte, sekiz saatlik «basit sosyal emek» (*) değerinde iş yaptı; müstesna derecede güçlü bir başka sıradan işçi (manoeuvre) daha fazlasını yapacaktır. Patronun birinci işçiye, emeğinin karşılığı olarak, sekiz saatlik basit sosyal emeği için gerekli malları satın alacak kadar (emeğinin tam karşılığı kadar) ücret ödediğini tasavvur edelim. Bu işlem, bu halde ele aldığımız müteşebbis için hiç bir kâr sağlamıyacaktır.

Gerçekte durum böyle olmaz. Müteşebbis işçiye emeğinin tām karşılığı kadar değil, yaşıyacağı kadar (iş kuvveti kadar) ücret vermekle yetinir. Bu söylediğimizi açıkliyalım: Sıradan işçinin ertesi gün şantiyede ya da fabrikada tekrar hazır bulunabilmesi için yaşaması yani beslenme, giyinme, ev, v.b. masraflarını karşılaması gerektir. Bunun sonucu olarak, patron, işçinin «iş kuvveti» nin devamına ancak yetecek mallarla, bu emekçinin iş görmekteki kabiliyetiyle oranlı olarak ücret takdir edecektir. Bu demektir ki, sıradan işçimize iş günü sonunda ödenen para, yaşamağa devam etmesi için satın alması gereken malların değerine eşittir. Bu

(*) BASİT SOSYAL EMEK: özel yetiştirilmişi ve kabiliyeti olmıyan bir insanın gördüğü bir iş için sosyal bakımdan zaruri emektir.

değer, sekiz saatlik değil, dört saatlik basit sosyal emeğin ücretidir. Elbette bu dört saati rastgele söyledik: yoksa patron üç saatlik emeğin de karşılığını ödeyebilir, hattâ tersine, beş saatlik emeğin de... Şu var ki, ele aldığımız durumda iş günü iki eşit parçaya bölünmektedir: birinci bölümde, işçi ihtiyaçlarının tutarını almakta, ikinci bölümde ise patrona servet meydana getirmektedir. Bu örnekte artık - değer oranı: yani sömürülen emek'in ödenen emek'e oranı % 100 dür, deriz.

Basit emek, kompleks sosyal emekten, tabiatıyla, farklıdır; sıradan bir işçi ile çok kalifiye bir işçinin birer saatlik emekleri aynı şeyi ifade etmez. Gerçekten, ikincisinin bir eğitim görmüş, bir alışma döneminden geçmiş olması başlı başına bir değer taşır; çünkü, meselâ, teknik eğitim gördüğü yerin donatılması, okula giderken çocuğun masraflarına katlanılması v.b. gerekmiştir.

Öte yandan, iş bölümünün gelişmesi demek olan ileri teknik çerçevesinde kol kuvvetinin üreticiliği son derece artmaktadır. İmalât faaliyetinin bu yapısı içinde kalifiye işçinin rolü özel bir önem taşımaktadır. Bunun sonucu olarak, iş kuvveti, yaratma kabiliyeti üstün bir değer kazanmaktadır. Gerçekten, ücret hesaplanırken önemli bir avantaj teşkil etmeseydi, hiç bir kimse, hiç bir aile, çocuğunun yeterli bir meslekî ehliyet edinmesi için gerekli türlü külfetleri göze alamaz, bu külfetlere katlanamazdı.

Bir de şu var: şu ana kadar emekçiyi, müteşebbisin karşısında hep tek başına bir insanmışca-

sına düşündük. Oysa, Engels'in de işaret ettiği gibi, belirli bir toplumu, yerden bitme, karışık bir insan grubu olarak ele almak mümkün değildir. Kuşaklar birbirini izlediği ölçüde topluluk varolmağa devam eder. Burada hatırlatılması gereksiz bir besbelliliktir bu... Bununla birlikte, 19 cu yüzyılın ilk yarısında topraklarından kovulmuş köylülerin ve tezgâhları dağılmış zanaatçıların gitgide geniş dalgalar halinde işletmelerine doğru üşüştüğünü gören kapitalistler, ücretleri, tek bir emekçinin yaşamasına gerekli şeyleri satın alması için zaruri paraya indirmeğe kalkışmışlardır. Meselâ çocuklar, hattâ bazan 4 yaşından itibaren, geçimlerini sağlamak zorunda kalmışlardı bu yüzden. Bunun sonucu olarak nüfusta ölüm oranı alabildiğine yükseliyor; sanayiciler, iş talebi arzın üstünde olduğu ölçüde, bu yükselişi umursamaz görünüyorlardı. «Masumların kırımı» na bir son verilmesi için, bir yandan emekçilerin harekete geçmesi, öbür yandan da, geleceğini sağlama bağlamak hususunda pek tedbirli kapitalist sınıfın genel çıkarlarını temsil eden burjuva iktidarın işe karışması gerekti. İşte ancak o zaman ücret, yalnız o günkü iş kuvvetinin değil, gelecekteki iş kuvvetinin, yani sadece işçinin değil çoluk-çocuğunun da geçimini sağlayacak şekilde hesaplanmağa başlandı.

Fakat acaba, değeri iş kuvvetine tekabül eden bu söz konusu «yaşamak için zaruri metalar» nelerdir? Bunlar en âcil, en esash ihtiyaçları gideren metalardır. Fakat, bir ihtiyacın âcilliği, medeniyet durumuna yani tarihî geleneklerin, göreneklerin,

sosyal-mesleki ve sosyal-ekonomik şartların, yani bir sürü psikolojik-fizyolojik vakıaların (bu vakıalar kompleks olduğu kadar değişkendir ve hele haberlerin yayılmasıyla yeni yeni değişmelere uğrar) hepsine ayrı ayrı bağlıdır. Bugün meselâ nüfus başına düşen mübrem konut alanı Fransa'da ve A.B.D.'de başka başkadır... Akıl ya da sinir hastalıklarının oranı da aynı değildir. Meslek yönünden, bir kol işçisinin beslenmesi, bir temizlik işçisinininkinden farklıdır. Ekonomik yönden, konut sıkıntısı yüzünden işyerlerine uzak semtlerde oturmak zorunda kalan emekçilerden bazıları için birer şahsi taşıt edinmek bir zaruret haline gelmiştir. Psikolojik yönden, şehir medeniyeti sinema gibi eğlencelere karşı ihtiyacı meydana çıkarmıştır. Böyle isteklerin, yemek - içmekten fedakârlık edecek kadar ağır bastığı bile olabilir —hem de sık sık olur—. Bir ihtiyaç, beslenme ihtiyacından daha âcıl olunca, onu gidermemek, yiyeceklerin işçinin çalışma enerjisini gerçekten tazeleyemiyecek kadar azalması demek olur. Sıradan işçilerin oturduğu, sinemalara uzak bir semtte birkaç yıl önce, korkunç psikolojik yoksulluk vakıaları görülmüştür: televizyon satın alarak pek çok aile borca gömülmüştür.

Kısacası, işçinin durumu, bordrodaki ücretle, hattâ ele geçen (net) ücretle yani satın alınması mümkün olan malların miktarıyla ölçülemez elbette. İşçinin durumu, ihtiyaçların seviyesi ile onların giderilmesi arasındaki oranla anlaşılır.

Patronlar, «ihtiyaç» ın sosyal - tarihi veçhesi-

ni boğuntuya getirerek yani işçi sınıfını medeniyetin dışında tutmağa bakarak, devamlı olarak iş kuvvetinin değerini düşürmeği gözetirler. İngiliz tarihçisi Toynbee'nin aşağıdaki tarifi bu duruma tam uygun düşmektedir: «İşçi sınıfı, milletin bağrında konuk olarak yer almış bir sınıftır.», yani medeniyet dışı sınıftır. İşçi teşekküllerinin faaliyeti elbette, ters yönde gelişmektedir.

Marksistler — ve onların peşisıra pek çok kimse — işçilere ödenen ücretlerin tümüne değişen sermaye; üretim araçlarının, binaların, âletlerin, makinelerin, üretim için gerekli ham maddelerin tümüne ise sabit sermaye demektedir.

Bununla birlikte, şu sabit sermayeye daha yakından bakalım, bir. Bu sermaye billûrlaşmış emek'ten meydana gelmiştir, yani değer olarak karşılığı, geçmişte, ham maddeleri tabiatten çıkarmak, âletleri ve makineleri yapmak, binaları inşa etmek v.b. için gerekmiş olan iş saatleri miktarıdır. Bir otomobil ele alalım. Onun değerinin karşılığı yalnız fabrikanın emekçilerinin otomobili imal ederken harcadıkları emek miktarı değil, aynı zamanda, otomobile geçecek, onun yapısına girecek olan billûrlaşmış emek miktarıdır. Hep birlikte bir «zincir» teşkil eden makinelerin değeri 1 milyon iş saatiyse ve bu zincirden 1 milyon araba çıkıyorsa, her arabaya böylelikle, ayrıca 1 iş saati geçmiş olacaktır. (*) Üretim vasıtalarını elinde bulunduran

(*) Bu kavramlar yakın zamanlara kadar burjuva iktisatçılar tarafından kesinlikle reddedilirdi. Ama «Katma

sermayedar, demek, aslında billûrlaşmış emeğin sahibidir. Ve böyle teşhizatı kendisi bir başına meydana getiremeyeceğine göre, bu teşhizata ancak toplumun genel organizasyonunun, emeğin başkaları tarafından sömürülmesi temeline dayandığı ölçüde sahip olabilir.

Elbette ki bir sanayici tarafından kapılan (prélevé) artık - değer'in hepsi onun elinde kalmaz. Otomobil imalâtçısı misalimize dönelim. Otomobil imalâtçısının çeliğe ihtiyacı vardır. Eğer çelik imalâtçıları tekeller halinde aralarında kuvvetli bir şekilde teşkilâtlanmışlarsa, müşterileri durumundaki sanayicileri, çelik için çok yüksek bir fiyat ödemek yani aslında işçilerden sağladıkları artık - değer'in bir kısmını kendilerine vermek zorunda bırakabilirler. Aynı şekilde, bankacılar, tüccarlar, kapitalist düzeni işçi sınıfının hismindan korumakla görevli kurumlar da artık - değer'den paylarını alırlar. Bir de şu var: günden güne kompleks bir hal alan bugünkü ekonomik düzenin özel mahiyeti, müteşebbisi, özel tipte ve gitgide artan sayıda ücretlilerin iş kuvvetini satın almağa sevkeder. Bu ücretliler aldıkları ücretlerle kıt - kanaat yaşadıkları için sömürülmektedirler, gelgelelim patron bunları değer ve artık-değer meydana getirici işlerde değil, işletmenin kapitalist kuruluşlar içindeki yerini sağlayıcı, böylelikle artık - değer'in paylaşıl-

Değer Vergisi'nin konuluşundan sonra bu kavramları göz önüne almak ve hiç değilse kısmen doğruluğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır. Başvurulacak eser: MAURICE LAURE, *La taxe sur la valeur ajoutée*, Paris, 1952.

masında kendi payını koruyucu ya da arttırıcı işlerde çalıştırır.

Hasılı, kapitalist sistem ancak, bir değer yaratabildiği ölçüde yaşayabilir. Müteşebbis için bütün mesele, bu değer yaratıcı enerjiyi piyasada bulmaktır. Müteşebbis «piyasada bu spesifik vasfı taşıyan bir malı gerçekten bulur: bu malın adı çalışma kudreti veya iş kuvveti'dir.

Tarih yönünden, emeği alanlar ile satanlar arasındaki bu spesifik çelişme, yeryüzünün mülk sahipleri arasında bölüşülmüş bulunduğu bir devirde ortaya çıkmıştır. İşlenmemiş toprak insan emeğinin bir ürünü değil de, tabii bir nesne olduğuna göre hiç bir değeri yoktur (*). Şu var ki, az-çok bir toprağı olan kimse, toprağının şu ya da bu amaçla, hele üretim amaciyle kullanılmasına karşı gelebilir. Sahibi bulunduğu toprak üzerinde bir tekel yürütür. Bu bakımdan, kapitalistin topraktan faydalanmasına, emekçilerden kapılan artık - değer'den bir kısmının rant şekliyle kendisine bıraktığı ölçüde izin verir ancak.

Rantla geçinen toprak sahipleri, kârla geçinen patronlar ve ücretle geçinen işçiler, günümüz toplumunun üç ana sınıfını teşkil ederler; şu anlamda ki, değerın meydana gelişi için üçünün varlığı da gereklidir. Toplumun öbür unsurlarına da sınıf

(* Gübrelenirse, yeraltı kanalizasyon, su, havagazı kablo tesisleri döşenerek barınmağa elverişli hale getirilirse, bir karayolu ya da demiryoluyla bir yol şebekesine bağlanırsa, toprak değer kazanmış olur, tabii. Ama o zaman da işlenmemiş toprak olmaktan çıkar.

adı vermek doğru olur mu? Bir kolaylık olsun diye biz, bazı sınıfların üretim prosesüsü (süreç, vetire) dışında kaldığını belirtmek isterken, **sosyal tabaka** sözünü kullanmağı uygun buluyoruz. Bir sınıfın ya da tabakanın içinde, zamanla belirip kaybolan ikinci derecede gruplaşmalardan da **kat'lar** (strates) diye söz edeceğiz.

Marksizm bir hümanizm'dir, ama maddeci bir hümanizm... O, kendisine hareket noktası olarak üretimi, emeği, insanın tabiat üstüne yükselişini, yani soyumuzun (nev'imizin) gerekli yaşama vasıtalarını koparıp elde etmek için çevresindeki dünyaya karşı yürüttüğü mücadeleyi alır.

BİZZAT İNSANI YARATAN EMEKTİR

İktisatçılar, emek her türlü servetin kaynağıdır, derler. Gerçekten de böyledir... servet haline getirdiği maddeyi ona sağlayan tabiatle birlikte emek her türlü servetin kaynağıdır. Ama, emek bundan çok, çok daha fazla bir şeydir de. O, her türlü beşeri hayatın temel şartı, ilk şartıdır. O kadar ki, bir anlamda: bizzat insanı yaratan emektir, dememiz gerekir» (*)

Diyalektik maddecilik, «insanı Tanrı yarattı» diyen dinci görüşe karşı çıkarak «insanı insan yarattı, insanın bel bağladığı en üstün varlığın yine insan olması da bundandır zaten» derken, bir

(*) ENGELS: **Tabiatın diyalektiği** (Dialectique de la nature, p. 171 Edition Sociales, Paris 1962).

emek felsefesine dayanmaktadır. Daha nicelerinde olduğu gibi, bu hususta da pozitif bilimlerin genel yönelimi marksizmin görüşlerini doğrulamıştır zaten: tarih - öncesi çağlardan birinde filânca bölgede, filânca toprak tabakasında insanların yaşayıp yaşamadığını öğrenmek için paleontolojistler (*) az-çok fosilleşmiş kemiklere rastlamayınca, buldukları ilkel âletlerle yetinmektedirler.

Demek ki, insan ile hayvan arasında, dışarıdan bakmakla ayırım yapılamıyor. Eğer dışarıdan gözlemlenebilen şu ya da bu türlü karakteristiğe dayanılarak bir ayırım yapılırsa, falan ya da filân belirti üzerinde rastgele durulmuş olur ve o zaman insanoğlunun insanlığı bir Tanrı-vergisi gibi görünür.

Tersine, insan-öncesi hayvanlardan insana geçişi sağlayan şey sayısı gitgide artan maharetler olup,

«bu suretle kazanılan daha büyük bir suples irsiyet yoluyla intikal eder ve kuşaktan kuşağa artar. El sadece çalışma organı değil, aynı zamanda çalışmanın bir ürünüdür.» (**)

Ardı arkası kesilmenden süren bir faaliyet içerisinde bir organın istihalesi: hem vücudun bütünü, özellikle kafatasının, bir takım değişikliklere uğrayışıyle, hem de, sonunda konuşma ihtiyacını ortaya çıkaran sosyal bir işbirliğiyle sıkı sıkıya bağıntılıdır.

Böylelikle, el ile beyin, fert ile grup arasındaki

(*) Tarih öncesi çağlarda yaşamış canlıların fosillerini inceleyen bilgiler (Ç. N.)

(**) ENGELS: *Dialectique de la nature*

diyalektik münasebet, «kendi beslenme alanından tabiatın verdiğinden daha çoğunu elde etme» yi başardığı zaman ortaya çıkar. Maymunlar sürüler halinde, bulundukları yerlerde bulunduklarını silip süpürerek oradan oraya dolaşır dururlar. İnsan ise, tersine, âletler yapar; ilk çağlarda bu âletler talan ekonomisine yararlı basit silâhlar, avcılık ve balıkçılık araçları olmuştur hattâ. Bu anlamdaki çalışma insanı tayin eder. Marx, Franklin'in «insan âlet yapan bir hayvandır» sözünü kabul eder, peşinden şunu da ilâve eder: «iş vasıtalarının kullanılması ve meydana getirilmesi, bazı hayvan türlerinde nüve halinde bulunsa bile, muhakkak ki beşerî emeğin bir karakteristiğidir.»

Gerçekten, üretim, ilk adımdan itibaren, tabii obje ile el arasında bir aracının yani âletin girme-siyle belirlenmektedir. Suyun içinde bir bent kuran bir kunduz, ayaklarını, kuyruğunu, dişlerini, kısacası kendinde doğuştan var olan aksiyon vasıtalarını kullanır. Kunduzun elde ettiği sonuç ne kadar kompleks, kurduğu baraj ne kadar gerçek olursa olsun, burada hiçbir âletin dahli yoktur. Bunun tersine, insanın en basit (élémentaire) bir faaliyeti — meselâ talan —, yiyecek toplanırken, hayvan ya da balık avlanırken bir sırık, bir gürz ya da bir zıpkın kullanıldı mı, beşerî olur. Hayvanların zekâsını «test»ler yardımıyla çözmeğe uğraşan psikologlar bunu pek iyi bilir. Üst basamaklardaki bir memeli hayvanın bir «yer değiştirme testi» ni çözmesi kolaydır; yani memeli ile yiyeceği (avı) arasına saydam bir engel konulacak olursa, bir çıkar

yol bulmak ve gerekli yoldan geçmek için hayvan göz koyduğu şeyden uzaklaşmayı akıl eder. İnsanımsı maymunlar (anthropoides), hele şempanzeler, kompleks «yer değiştirme testleri» nde bile başarı göstermektedirler. Sıra «yakalama testi» ne yani basit âletlerin kullanılmasına gelince zorluk başlamıştır. Maymun, kafesi dışındaki bir muz ele geçirmek için, kafese mahsustan bırakılmış bir sopayı kullanmağı becerebilir. İçerisi önceden boşaltılmış geniş bir bambu'nun içine daha ince bir bambu sopasını geçirmeğı ise pek nadiren başarır. Deneyci, maymun elinin, atalardan gelme alışkanlıklarla ince işler görecektir şekilde incelmemişliğini göz önüne alarak ona göre işler gösterse bile, maymunun yaratıcı gücü burada durur.

Demek ki, çalışmanın beşerileşmesi, aktif varlık ile pasif tabiat arasına âletin girmesiyle başlamaktadır. Tabiat ortamının yerini teknik ortamın almasıyla de gelişir gider bu. Ham madde (yani) dolaysız gerçek (réalité immédiate) hamlıktan çıkıp, imalâtçı hayvanın (yani insanın) bir eseri haline girince, çalışmanın beşerileşmesinde bir menzile aşılmış olur, şüphesiz. Bu durumda insan, maddi dünyanın bir parçası olmaktan çıkmakta, maddi dünyayı hükmü altına almak için ona karşı yönelmektedir. Alain Touraine gibi teknologların, işçinin tabiatla münasebetleri artık hep araçlar yardımıyla yürüdüğüne göre, emek hakkındaki

maddeci anlayışın top attığını haykırmaları karşısında, bir marksist hiç te şaşırmaz. Böyle bir gözlemin —işçinin, tabiatı artık hep bir takım araçlarla işlemesi, başka bir deyişle, işçinin tabiatla dolaysız münasebeti kalmaması—, Marks'ın ve Engels'in gelişme anlayışına zıt olmak şöyle dursun, bu anlayışın gerçeğe uygunluğunu doğruladığını anlamak için, sözü geçenlerin metinlerine başvurmak yeter.

Dolaylı bir şekilde, şehir ortamı tam anlamıyla beşerî bir çerçeve meydana getirmekte ve insan nev'inin, kendi menşeinden diyalektik bir şekilde kopup, ona karşı yönelmesini kolaylaştırmaktadır. Yaman bir sosyolog olan Belçikalı rahip Houtart, Friedmann'ın çalışmalarını geliştirerek, sanayi merkezlerindeki işçilerin sosyal psikolojisinin yöneşik (aynı sonuca varan) iki faktörünün, çalışma ortamının sun'iliği ile barınma ortamının sun'iliğinden meydana geldiği üzerinde çok durmuştur. Gözlem yerindedir; rahip Houtart bu sun'ilikten yakınsa bile, biz orada, kapitalist münasebetlerin beşerî olmayışına rağmen, insan soyunun bir zafesini görmekteyiz. (*)

Her şeyden önce, insan kendini tabiate kabul ettirmekte, «nesnelere yaşayışa faydalı birer şekil vermek için bedeni kuvvet» ini harekete geçirmektedir. İnsan ile tabiat arasındaki bu münasebet tamamen orijinaldir. «En kötü mimarı, en usta arı-

(*) Başvurulacak eser: GILBERT MURY, *Essor ou déclin du catholicisme en Wallonie*, Bruxelles 1962

dan ilk ağızda ayırdeden husus mimarın, peteği kovan-
da kurmadan önce kafasında kurmasıdır. Çalışmanın sonucu, çalışan insanın muhayyilesinde fikir olarak önceden vardır. Hâsılı, işin amacı, araçların tümüne hükmeden bir kanun olarak tasarlanır. Böyle bir amacın gerçekleşmesi için aynı zamanda hem bir beden çabası, hem de iradenin —işin konusu ve yapılış tarzı çetin olduğu oranda büyük— bir gerilimi gereklidir.» (*)

Şimdi burada bir tasarı (projet) vardır; bizim felsefi perspektifimizden —yani gerçekleşmesi iradenin hamlesine bağlı tasavvurdan— epey farklı bir felsefi perspektif içinde Sartre'ın o kelimeye bugün vermekte olduğu anlamda bir tasarı. Yalnız, bir emek anlayışı müvacehesinde tasarı, hiçlikten doğmuş bir şey değildir. Tasarıyı, bir sürü ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları karşılayabilecek üretim kuvvetlerinin durumu şartlandırır.

Demek oluyor ki, insanın tedricen tabiate hâkim olmasını sağlayan ilerlemeleri meydana getirmesi, şuurlu pratiğin ham veya organize madde üzerinde merhale merhale hâkimiyetini sağlaması ve hayvanca yaşayışa has ilkel ihtiyaçları —bu ihtiyaçların zahitçe kısılmasını değil, fakat yeni yeni istekler yaratıp bunların hiç olmazsa talep edildikleri oranda tatminini gerektirerek— durmadan geriye daha uzaklara doğru atması dolayısıyla emek insanı yapan bir unsurdur.

Şu halde, sınıfların farklılığını, bir grup insa-

(*) MARX: Sermaye, 1'ci Kitap.

nın üretimdeki yeri üzerine dayandırmak, beşerî gerçeğin en can-alıcı mertebesine; insan soyunun, çıkmak kelimesinin tam anlamıyla tabiatten çıkar-ken kendi kendini meydana getirdiği mertebeye erişmektir.

KULLANIŞ DEĞERİ - MÜBADELE DEĞERİ

Fakat, harekete geçirilen araçlar amaçlarından yani ihtiyacın giderilmesinden ayrılmış ise, bu yapıcı faaliyet bütün anlamını kaybeder. Zaten kapitalizm, hem ihtiyaçları parayla giderilen ihtiyaçlar haline indirerek, hem de iş kuvvetinin epey önemli bir kısmını, işçi sınıfından kapılmış artık-değer'in yönetimine ve paylaşılmasına doğru çevirerek, değer yaratıcı faaliyetin anlamının zedelenmesini bir ölçüde başaracaktı. Bununla birlikte, insan bakımından emek ile ihtiyaç arasındaki bağıntı, izahına hacet olmıyan ilk yargılardan birinde ifadesini bulur: bir metanın asıl değeri, kullanım değeridir, o metalı yaşayışa yararlı bir eşya haline sokan şeydir. Bu anlamda, hiç bir meta, başka bir metanın yerini tutamaz. Metalar, ihtiyaçların tamamıyla kalitatif (nitel) diyalektiğine tekabül eder. İki oyuncuğun trampa edilmesinin, kısaca, karşılıklı arzuların birbirine tekabül etmesi demek olduğu çocuklar dünyasıyla yüz-yüze geçmişizdir yine. Bu seviyede, bir kaç çapıt parçasıyla hazırlanmış derme-çatma bir bebek, bir elektrikli trenden üstün görülebilir. Bu iş hoşlanmaya, o an'a, ferdin özlemine bakar.

İki ilkel klan arasında trampa, istisnai veya hiç

değilse nadir olarak yapıldığı takdirde benzer bir temel üzerinde cereyan edebilir. Ve marjinalistlerin iddia ettikleri gibi, çölde yolunu kaybetmiş bir göçebe grubunun bir matralık suya sonsuz değer atfedebileceği tamamıyla doğrudur, çünkü burada ihtiyaç mutlak bir mübremliği hâizdir.

Bununla birlikte, kollektif yaşayış, mübadelelerin çok sayıda, nisbeten intizamlı bir şekilde, sık sık yapılmasını gerektirir. Ta köleci ilkçağdan beri, istikrarlı imparatorluklar ile yayılışlarının erte-sinde dağılıp giden imparatorluklar arasındaki temel fark, birincilerde sınırlı fakat gerçek bir mal tedavülü olduğu halde, ikincilerin, günden güne sü-götürür hal alan basit bir askerî hâkimiyet safha-sından ileri gidememesidir.

Kullanış değerinden mübadele değerine geçiş, satın alma gücüne sahip kimseler arasında el değ-iştiren malların ölçülmesine imkân veren bir ölçü bulunduğunu ifade eder. Bir üçgen, bir dik dört-gen, bir daire nitelikleri bakımından birbirinden epey farklı birer alandır. Fakat, her birinin kapla-dığı metre kare sayısını hesaplıyabilirsem onları kendi aralarında kıyaslıyabilirim. Başka bir söyle-yişle, kalitatif (nitel) gerçekler birbirleriyle karşı-laştırılamadıkları halde, bir nesne kantiteleriyle (nicelikleriyle) ele alınırsa, bilgimiz sayesinde, bu karşılaştırılmazlık bir mesele olmaktan çıkabilir.

Pazara sürülen metalar, farklı ihtiyaçları gide-recekleri sürece birbirinden adamakıllı farklı du-rumdadırlar. Olsa olsa, aralarında, genel olarak bir ihtiyacı gidermek gibi ortak bir taraf bulundu-

ğ u s ̧ y l e n e b i l i r . B u n a k a r ş ı l ı k , k u l l a n ı ş d e ğ e r i n i d e ğ i l a m a m ̧ b a d e l e d e ğ e r i n i , b u m a l l a r ı n ̧ r e t i m i i ̧ i n g e r e k l i ̧ a l ı ş m a s a a t l e r i n i n s a y ı s ı n ı h e s a p l a m a k l a b i r ̧ l ̧ ̧ y e v u r a b i l i r i m . O t a k d i r d e k a r ş ı l a ş t ı r m a o b j e k t i f b i r t e m e l e d a y a n ı r . K a p i t a l i s t s i s t e m i ̧ e r i s i n d e s a n a y ı c ı m ̧ ş t e r i l e r e a r z e t t i ğ i m a l ı n d e ğ e r i n i , m a s r a f l a r ı n a , y a n ı ̧ a l ı ş t ı r d ı ğ ı i ş ̧ i l e r i n s a ğ l a d ı ğ ı c a n l ı e m e ğ e v e b i l l ̧ ̧ r l a ş m ı ş e m e ğ e y a n ı ̧ r e t i m p r o s e s ̧ s ̧ i i ̧ i n d e b i n a l a r d a n , â l e t l e r d e n , m a k i n e l e r d e n v . b . i ş l e n m i ş m a m ̧ l e g e ̧ e n d e ğ e r m ı k t a r ı n a b a ğ l ı o l a r a k t a y ı n e d e r k e n — s p e k ̧ l ̧ s y o n u n y a d a t e k e l l e r i n t e s i r i y l e i ş i n i ̧ i n e b a ş k a h e s a p l a r d a k a r ı ş s a b i l e — b u t ̧ r l ̧ b i r h e s a p y a p a r .

Daha ̧ n ̧ e d e s ̧ y l e d i ğ i m i z g i b i , b u n d a n a s l ̧ m ̧ b a d e l e d e ğ e r i n i n f i a t a e ş i t o l d u ğ u n e t i c e s i ̧ ı k m a z . F i a t ı t a y ı n e d e n b i r t a k ı m k o m p l e k s f a k t ̧ r l e r v a r d ı r . B u f a k t ̧ r l e r a r a s ı n d a a l ı c ı l a r l a s a t ı c ı l a r , s a t ı c ı l a r l a s a t ı c ı l a r v e n i h a y e t a l ı c ı l a r l a a l ı c ı l a r a r a s ı n d a k i ̧ e l i ş m e l e r ̧ s t ̧ n b i r r o l o y n a r .

Burada a r z - t a l e p k a n u n u b i r s ı n ı r a k a d a r i ş l e r . Y a n ı b i r m ̧ t e ş e b b i s i n b ̧ t ̧ n m a l l a r ı n ı u z u n b i r s ̧ r e b o y u n c a d e v a m l ı o l a r a k , ̧ r e t i m m a s r a f l a r ı n ı n a l t ı n d a p ı y a s a y a a r z e t m e s i n e i m k ̧ n y o k t u r , a k s i t a k d i r d e m ̧ t e ş e b b i s i f l ̧ s e d e r . K a p i t a l i z m i n t e k e l c i y a d a e m p e r y a l i s t s a f h a y a g e ̧ i ş i , b u a ̧ ı a l t ı n d a : b i r t a k ı m m ̧ t e ş e b b i s g r u p l a r ı n ı n , k a r ş ı l a r ı n d a k i l e r e k e n d i ş a r t l a r ı n ı h a r f i h a r f i n e k a b u l e t t i r e b i l e n s a t ı c ı l a r y a d a a l ı c ı l a r o l a r a k p ı y a s a d a b o y g ̧ s t e r e c e k k a d a r g ̧ ̧ l ̧ b i r d u r u m k a z a n m ı ş o l d u k l a r ı n ı i f a d e e d e r . Ş u h u s u s d o ğ r u l u ğ u n u m u h a f a z a e d e r :

«Gerek tek bir ülkenin, gerekse tek mil dünya piyasasının kapitalist sınıfı, burjuvazisi, üretimin gerçek kârın üyeleri arasında hangi nisbetler dahilinde dağıtırsa dağıtsın, bu net kârın mecmu miktarı, her defasında, netice itibariyle, birikmiş emeğin doğrudan doğruya (immédiat) emek tarafından artırılmış miktarından başka bir şey değildir. Binaenaleyh, bu mecmu miktar, emek sermayeyi artırdığı nisbette çoğalır.» (*)

Başka bir deyişle, burjuvazinin kendi arasında paylaştığı şey, emekçilerin ürettiği değerden, yani belli bir sayıda iş saatinden başka bir şey değildir. Kapitalistin bu değerden sahip çıktığı kısmın büyük ya da küçük olması meseleyi değiştirmez: Pastayı işçi sınıfı hazırlamıştır. İşçi sınıfını bir kenarda bırakarak pastayı paylaşınlardan her birinin eline ne irilikte bir dilim geçeceği ise ayrı bir konudur.

MÜBADELE DEĞERİNDEN SERMAYE'YE: ÜRETİM MÜNASEBETLERİ

Elbette ki kapitalist sınıf, emek karşılığında bir ödeme yapmak ve üretilen mamûllere geçen billûrlaşmış emeği —istisnalar hesaba katılmazsa— tazelemek yani teçhizatını yeniden düzenlemek, binalarını onarmak v.b. zorunda kalacaktır. Bu yeniden düzenleme işi, hemen girililmeyip daha sonraya bırakılıyor ise, kapitalist sınıf yatırımlar

(*) K. MARX: «Ücretli iş ve sermaye» (Travail salarié et capital, Edition Sociales 1962, p. 37)

için karşılık paralar (provision) ayıracaktır. Fakat ne olursa olsun, global bir net kâr yani artık-değer onun elinde kalacaktır.

Kapitalist üretim münasebetlerinin karakteri, sosyal emek miktarıyla ölçülen mübadele değerinin, sermaye haline gelmesindedir.

«Bir emtia kitlesi, yani mübadele değeri miktarı nasıl oluyor da sermaye halini alıyor? Çünkü bu emtia kitlesi, yani mübadele değeri miktarı bağımsız bir sosyal kuvvet olarak, yani toplumun bir kısmının kuvveti olarak hem varlığını koruyor, hem de bilavasıta, canlı iş kuvvetiyle mübadele edilmek suretiyle çoğalıyor. Çalışma kapasitesinden başka hiçbir şeye sahip olmıyan bir sınıfın mevcudiyeti sermayenin zarurî ilk şartıdır.» (*)

Kapitalist, işçiye geçim maddelerini sağlar ve karşılık olarak ta ondan emeğini alır (**). İşçi geçim maddelerini tüketir ve kendisine hiç bir şey kalmaz. Fakat bu tüketim, yaşamasını sağlar. «Emeğiyle yeni değerleri böylelikle meydana getirebilir, ne var ki, işçinin sermayeye sattığı şey de, o yeni üretim kuvveti hazretlerinden başka bir şey değildir.» (***)

Kölecî ya da feodal toplumlarda, kendisini pazarda satışa çıkaran serbest emek ya yoktur, ya da

(*) MARX, Travail salarié et capital, p. 33

(**) Emek denince akla yalnız beden ve kafa gücü ile teknik maharet değil, biriken bilgilerin yarattığı maharet de gelmelidir.

(***) Sözlü geçen eser, s. 32

pek azdır. Üreticilerin kendi emeklerini kendi işle-
rinde kullanmalarından ileri gelmez bu. Politik iktidarın yâni köle sahiplerine ya da senyörlere dayanan iktidarın yalın zorbalığıyla (violence nue), sömürücülerin sömürülenler üzerindeki hâkimiyetinin doğrudan doğruya sağlanmasından ileri gelir. (*). Kapitalizmin gelişmesi için zarurî şart : emekçinin kendisini sıkı sıkıya toprağa bağlayan efendinin ya da senyörün kişisel tahakkümünden çıkarak, emeğini geçim maddelerinin değeriyle mübadele edebilecek hale gelmesidir. Demek oluyor ki bu prosesüs, üreticinin şekli bir hürriyet yâni emek piyasasına çıkma hakkı kazanmasını —toplumda, kapitalist oluşumun (formation) sağladığı gelişme de bundan ibarettir zaten—, fakat aynı zamanda üretim vasıtalarıyla doğrudan doğruya temasını kaybetmesini gerekli kılmaktadır: gerçekten üreticiyi emek piyasasına çıkmak zorunda bırakan dolaylı baskı'nın temelinde, patron eğer onun, üretim vasıtalarını kullanmasına izin vermiyecek olursa, üreticinin, yaratıcı faaliyet göstermesine imkân bulamama durumu vardır.

Böylesine basit gerçeklerin ışığında, tüm hal-

(*) Bu farklılık, köleci ya da feodal toplumlarda olsun, burjuva toplumda olsun, —biri öbürünün yarattığı üretim - fazlasıyla yaşıyan— antagonist sınıfların bu lunuşunu hiç bir şekilde değiştirmez. Siyasi zorbalığın oynadığı rollerin başkalığı: kapitalizm - öncesi toplumlar- da sınıfların varlığını ve önemini inkâr eden ya da küçümseyen Gurvitch,'in hattâ Lukacs'ın düştükleri hataları ortaya koymaktadır.

de kapitalist sınıfın, yaratılan değerin bir kısmını yâni artık-değer'i, işçi sınıfından kaptığı ortaya çıkmaktadır. Bu artık-değer'i burjuvazi daha sonra ne türlü tasarruf ederse etsin; ister hemen ya da ileride harcamak üzere, ister üretim vasıtalarını artırmak üzere kullansın, burada başkasının emeğine gayrı meşru ve haklı görülemeyecek bir şekilde sahip çıkma durumu vardır. Ücretlerin artırılması uğrunda işçi sendikalarınca yapılan mücadele, kıs- men ve gerçekten bir başarı kazansa bile, meydana getirilen değerin, onu meydana getirenlerin denetiminden ve mülkiyetinden çıkışını da, kapitalist üretim münasebetlerinin, ister-istemez artık-değerin kapılmasına yol açmasını da değiştirmez hiç. Dolayısıyla, işçi ile müteşebbis arasında **antagonist** ve **azalmaz bir çelişme** vardır; burjuva ideolojisinin ne yapıp edip örtbas etmek istediği de bu çelişmedir ya da hiç değilse onun mutlak karakteridir.

İktisadi tahlil seviyesinde bu sonuca varmak epey zordur. Murat ile Perroux gibi bir takım nazariyecilerin, daha 19. yüzyıl başlarında Stuart Mill'in ulaştığı sonuçları aşmayı beceremediklerine işaret etmek eğlencili olmaktadır. Onlar, kârı avantajlı bir mübadelenin ürünü olarak, sermayenin faizi olarak, ya da sermayedarın emeğinin, uyguladığı yeniliklerin, katlandığı risklerin birer karşılığı olarak görmektedirler. (*)

(*) Başvurulacak eser:

ANDRÉ BARJONET: *L'exploitation capitaliste*, Paris

Avantajlı bir mübadelenin, kapitalist sınıfın sınırları içinde artık-değerin paylaşılmasında değışiklik yapabileceğini, fakat artık-değerin meydana gelişini açıklayamayacağını daha önce belirtmiştik.

Eğer sermaye bir faiz meydana getiriyor ise, bunun, sermaye sahibinin munzam bir değer yaratan biricik metaı yani emeğı satın alabilecek hale geldiğı ölçüde olduğı besbellidir. Şüphesiz, elinde parası olan kimsenin, parasını az-çok çapraşık bir takım şekillerle bir müteşebbise ödünç vererek, müteşebbis aracılığıyla verimlendirdiğı de olur. Meselenin aslı hiç te değışmez böylece.

Kapitalist çalışır mı? Evet de denilebilir, hayır da. Müteşebbisin, üretimdeki görevlerden birini kendisinin yapması, meselâ kendi işletmesinin mühendisi olması mümkündür. Fakat önce şu var: bir işletme sahibinin faaliyeti, git-gide daha çok, artık-değerin paylaşılması, meselâ fabrikanın kapitalist pazarda tutunması yönünde olmaktadır. İkinci, sosyalist bir toplumdaki mühendis ile, isterse üretim faaliyetine katılmış olsun, bir patron arasındaki temel fark, mühendis, emeğı kendi hesabına satın almadığı halde, patron, zenginleşmesini satın aldığı emekle sağlar. Birinci durumda mühendisin maaşı toplum tarafından ödenir. İkinci durumda ise maaş ortadan kalkarak, yerini artık-değere bırakır. Çok kere, mühendislik ve müteşebbislik görevleri ayrı kimseler tarafından yerine ge-

1962 («kâr» hakkındaki burjuva nazariyelerinin etraflı analizisi için 15—29 uncu sayfalar)

tirildiğinden, bu ayırımı yapmak büsbütün kolay olmaktadır.

Müteşebbisin bir riske katlandığı söylenebilir mi? Elbette; hele kapitalizmin henüz rekabetçi olduğu, tekelleşmediği zamanlarda. Peki ama, risk neresindedir işin? Bir firma iflâs ederse, sahibinin kaybedeceği şey, eli altında bulunan ve kendince meşru saydığı billûrlaşmış emektir. Ne var ki, bu billarlaştırmış emek, kendi emeği değildir. —Şimdiki sahibi tarafından, mülkiyet hakkı öne sürülerek, emeklerini bugün kendisine satmağa işçileri zorlamak için kullanılan— üretim vasıtalarını, vaktiyle elleriyle meydana getirmiş işçilerin yaratıcı faaliyetiyle doğmuştur bu billûrlaşmış emek. Kısacası, kapitalistin çok çok kaybedeceği şey bir değerdir, yani belirli bir miktar işçi emegidir, yani daha önce ele geçirilmiş bir artık-değer sayesinde onun olmuş bir metadır; burjuvazinin emekleme çağına kadar gitmek istenirse, ilk birikişin amansız oyunuyla eski sahiplerinin —zanaatçı tipinde üreticilerin— ellerinden koparılıp alınmış üretim vasıtalarıdır söz konusu olan.

Üretim kuvvetlerinin insanlar tarafından nasıl kullanıldığı, üretim münasebetlerinin belirli bir sosyal sistemi nasıl tayin ettiği üzerinde durulmadan, genel olarak, sanayileşmiş bir toplumdan söz etmenin imkânsızlığı böylece anlaşılmaktadır.

Marks'ın belirttiği gibi: ‘

«Üretim sırasında, insanlar yalnız tabiata tesir etmekle kalmazlar, birbirlerine de tesir ederler. İnsanlar ancak muayyen bir tarzda

işbirliği yaparak ve faaliyetlerini aralarında mübadele ederek üretimde bulunurlar. İnsanlar, üretim yapmak için birbirleriyle muayyen bazı bağılıklar ve münasebetler kurarlar ve onların tabiat üzerindeki aksiyonları, yani üretim işte ancak bu bağılıklar ve münasebetlerin sınırları içinde meydana gelir.» (*)

Üretim vasıtaları gelişirken, üretim düzeninin hep aynı kalacağını düşünmek besbelli ki saçmalık olurdu. Bundan şu sonuç çıkar: üretim kuvvetlerinde yani en başta üretim vasıtalarında olacak bir değişme, iş vesilesiyle insanlar tarafından kurulan sosyal münasebetlerin değişikliğe uğramasına yol açar.

Teknik gelişme bir rejimin ölüm çanını çalabilir. Nitekim, ziraatin gelişmesi, daha o zaman bile kompleks bir hale gelmiş bir teçhizatın devamlı, kayıtsız şartsız ve kaba kuvvete dayanan bir baskı altında yaşatılan insanlara emanet edilmesini imkânsızlaştırdığı zaman kölelik rejiminin ölüm çanı çalınmış oldu.

Sanayi, hâkim üretici kuvvet haline gelip, şehirlerdeki müteşebbislerin emrine bol sayıda kol kuvveti vermek üzere, köylüleri toprağa bağlayan bağları kopardığı zaman feodalite için durum böyle olmuştu. Kısacası:

«Maddi üretim vasıtaları, üretim kuvvetleri değişip geliştikçe sosyal üretim münasebetleri de değişir, tahavvül eder. Tümüyle

(*) KARL MARX: Travail salarié et capital, p. 31

alındıklarında üretim münasebetleri, sosyal münasebetler denilen şeyi, toplumu ve bilhas-
sa muayyen bir tarihî gelişme safhasında bu-
lunan bir toplumu, ayırt edici orijinal karak-
teri hâiz bir toplumu teşkil ederler.»

Bizzat Marks burada, ilkçağ toplumu ile feo-
dal toplumun olduğu kadar, burjuva toplumun da
belirli tipte üretim münasebetleriyle tanındığını
belirtmektedir.

SOSYAL SINIFLARIN BİLİMSEL BİR TARİFİNE DOĞRU

Tarihî maddeciliğin kurucusu, burjuva toplu-
munu, içinde bazı fenomenlerin tekerrürünü ve
düzenliğini tesbit edebileceğimiz bir sosyal for-
masyon olarak görür. «Materyalizmin sosyoloji
alanındaki bu fikri» hiç şüphesiz «ilk defa olarak
tarihî ve sosyal problemlere tamamiyle bilimsel bir
görüş noktasından yanaşmak imkânını veren bir
hipotez» teşkil eder. Gerçekten de, bu fikir olağan-
üstü bir zenginlik ve çeşitlilik arzeden kolektif
âlemler içinde tahlil için elzem olan hareket nok-
tasını ayırt etmeyi mümkün kılar. Bir yandan, üre-
tim münasebetleri yapılar halinde organize olmuş-
tur ve bunların bilinmesi mümkündür; öbür yan-
dan, bu üretim münasebetleri bir objektif gerçek
halinde mevcuttur ve insanlar bu objektif ger-
çeğe farkında bile olmaksızın «şüursuz bir şekilde»
intibak ederler. Böylece, bir marksist için bir eko-
nomik formasyonu bilmek, vasat insan düşüncesi

hakkında bilgi toplamak demek değildir. Bu, her şeyden önce, gerçeğin 'kompleks' çeşitliliği içinde kollektif hayatın ve, son tahlilde, üretimin organizasyon tarzını bulup çıkarmak; sonra da, mevcut üretim münasebetlerinin bilgisinden sosyal fenomenlerin tekâmülünü idare eden kanunların bilgisine geçmektir.

Bu perspektif içinde, söylenmişî tekrarlamak pahasına da olsa, tarihî maddeciliğin burada niçin tıpkı öbür bilimler gibi davrandığına bir daha işaret ederek, toplumun muhtelif unsurlara tahlili işini yeniden ele almak gerekecektir.

Her bilim, bir sınıflandırma yapılmasını zarurî kılar: kimyacı, maddeleri, bileşimlerinde meselâ karbon ve oksijen bulunan maddeler diye ayırır. Biyolojici (biologiste), hayvanlar ile bitkiler, ya da doğurarak çoğalanlar ile yumurtlıyarak çoğalanlar diye ayırımlar yapar.

Daha da ileri gidelim: biyolojici, balınayı balıklar arasında mı sınıflandırır? Balina elbette ki suda yaşar. Fakat ana karakterleri onu memeliler arasına sokar. Demek ki, sosyolog ile iktisatçı, içinde yaşadığımız tarihî ve sosyal çevrede belli sayıdaki insanların bulundukları yeri tayine imkân veren ana karakterlerin neler olduğunu tanımağa çalışacaklardır.

Mesele görünüyor: söz konusu olan şey, rastgele karakterleri değil ana karakterleri bulup ortaya çıkarmaktır. Meselâ, bir idealist, dine inananlar ile inanmıyanlar arasındaki ayrımı her şeyden önemli sayabilir. Bir demograf gençler ile yaşlıları

birbirinden hemencecik ayırabilir —bunda haksızlık etmiş de olmaz, şu anlamda ki: gençler ve yaşlılar aynı şartlarda yetişmemişlerdir, aynı tecrübelere sahip değildirler, dolayısıyla de, sıkı bir bilimsel tahlile girişmedikçe aynı vakıalar karşısında aynı biçimde tepki göstermezler. Amerikalı bir sosyolog, bir toplumdaki fertleri «erime (intégration)» derecelerine göre, yani bir ferdi o topluluğun uysal bir üyesi yapmağa en uygun yaşayış ve düşünce kurallarını kabul etme derecesine göre ayırmağı teklif edecektir.

Bütün bu tarifler, insanın özünü (ana karakterlerini) kimisi dinle, kimisi biyolojik yapıyla, kimisi mevcut sosyal düzeni kabulleniş derecesiyle tarif ettikleri için diyalektik maddeciliğin tamamen dışında kalmaktadırlar.

Marksizm, her şeyden önce bunların tersine olarak, tabiatı hükmü altına alma yolunu tutmuş ve hemcinsleriyle münasebet haline girmiş insanı, yaşayış için mübrem madde ve eşyaları üretmek zaruretiyle karşı karşıya sayar. Hayvandan farklı olarak insan bir takım âletler, enerji kaynakları, gitgide mükemmelleşen makineler kullanır.

Marx, «her türlü toplum şeklinden ayrı olarak, emeğin insan mevcudiyetinin zarurî şartı, tabiatle insan arasındaki maddî alışverişin aracısı» (*) veya daha basit bir deyişle «emeğin her şeyden önce insanlar tabiat arasında cereyan eden bir fiil» olduğunu gösterirken işte bunu belirtmek ister.

(*)K. MARX, *Le Capital*, p. 58, t. I

Bir prosesüs halinde, yani hareketi ve gelişmesi içinde emek yalnızca bir objenin, bir ilk madde nin varlığını gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda «insanın, kendisiyle iş objesi arasına koyduğu şey veya şeyler toplamı olarak, insanın aksiyonunun ileticisi olarak» (*) tarih edilen iş vasıtalarını da gerekli kılar.

Günümüzde bu iş vasıtalarının içine âletler ya da makineler olduğu kadar atölyeler, şantiyeler, kanallar, yollar, binalar, arsa ya da tarlalar; kısacası kol kuvveti için mübrem olan her şey girmektedir.

Emeğin bu tarifi elbette ki insan ile tabiat arasındaki alış-verişin hangi sosyal şartlarda yapıldığını belirtmiş olmaz henüz. Bu yaratıcı faaliyet dolayısıyla, insanlar arasında aşağıdaki iki tipten birinde «üretim münasebetleri» kurulur:

— İnsanlar, ortak bir eser için yardımlaşarak, işbirliği yaparak, ortaklaşa iş görmek —meselâ, bir ev inşa etmek— üzere, serbestçe bir araya gelebilirler; o zaman, sömürülmenin her türlüünden âzade insanlar arasındaki yardımlaşma ve işbirliği münasebetleri söz konusu olur.

— Fakat, bazı şartlar içinde de bir kimse çıkıp hemcinslerini kendisi için üretimde bulunmağa zorlayabilir. O zaman üretim münasebetlerinin karakteri kökünden değişir: bunlar hâkimiyet ve tâbilyet münasebetleri halini alırlar. Bu takdirde, başkalarının emeği sömürülüyor demektir.

(*) K. MARX, *Le capital*, s. 181.

İlk durumda, iş (emek) tekmiil toplum için genel bir âhenk içinde gelişir. Bu itibarla, kelimenin esas mânasiyle sınıf ayırmaları yapmak icap etmez.

Buna karşılık, üretime, baskı münasebetleri hâkim olunca, emir veren ile emir altında bulunan arasında, üretimi yapan ile başkasının emeğiyle geçinen arasında bir uyuşmazlık patlak verir. O arada, sınıflar arasında bir farklılaşma ve bir sınıf mücadelesi yani sömüren ile sömürülen arasında ki bir çatışma ortaya çıkar.

Kendiliğinden anlaşılır ki, bir takım geçiş (ara) devreleriyle karşılaşılabilir: Meselâ, sosyalist sistemde sınıfları hâlâ görmek mümkündür; ne var ki, bu sınıflar çatışma halinde değildir. Toplumun hareketi bir birleşmeye doğru, kapitalizmin bir mirası olarak duran kaba çelişmelerin, farkların ortadan kayboluşuna doğru gider. Ürettiklerini münhasıran köylülerin mülkiyetinde bırakan bir ziraat kooperatifi, elde edilen ürünlerin bütün millete ait olduğu bir köy ya da sanayi işletmesinden elbette ki farklıdır. Fakat, kooperatif formülünün, daha bütünlemesine bir kollektifleştirmenin ilk adımı, ilk teşebbüsü olduğu açıktır.

Bu açı altında, Marks ve Engels'in: üretim münasebetlerinin, önünde-sonunda, belirli bir toplumda mevcut üretim araçlarının mülkiyet tipine bakarak tanımlanabildiği hakkındaki sözleri daha iyi anlaşılmaktadır:

— Bu araçlar bütün topluma ait olursa, insan-

lar arasındaki münasebetler işbirliği ve dayanışma biçiminde olacaktır;

— Bu araçlar bir takım imtiyazlı gruplar elinde bulunursa, insanlar arasındaki münasebetler sömürme münasebetleri olacaktır.

Böylece, bizzat diyalektik materyalizmin temellerinden hareketle doğruca yüzyılımız marksist nazariyecilerinin bir yanda sosyal olarak teşkilatlanmış üretim ile öbür yanda sınıfların tarihen tayin edilmiş mevcudiyeti arasındaki bağı gösteren tarifine varmış oluyoruz:

«Sınıf diye tarihen taayyin etmiş bir sosyal üretim sistemi içinde işgal ettikleri yer ile, üretim vasıtalarıyla olan —ve ekseriya bununla tesbit ve tahkim edilmiş bulunan— münasebetleri ile, sosyal iş organizasyonu içinde oynadıkları rol ile ve, dolayısıyla, sahibi oldukları kamu servetleri payının elde ediliş tarzı ve büyüklüğü ile birbirlerinden ayrılan geniş insan gruplarına denir. Sınıflar muayyen bir sosyal ekonomi rejimi içinde işgal ettikleri yerin farklı oluşu dolayısıyla biri diğerinin emeğine sahip çıkabilen insan gruplarıdır.»

TARİH İÇİNDE BELİRLENMİŞ BİR SİSTEM

Böylece, bir sınıf ancak, «tarih içinde belirlenmiş sosyal üretim sistemi içerisinde bulunduğu yer» e göre düşünülebilir.

Nitekim, sınıflar her zaman mevcut olmamış, üretim münasebetleri binlerce yıl boyunca ortaklaşa-çalışma biçiminde olmuştur.

İnsan soyunun hayvanlıktan çıkışı sırasında üretim kuvvetleri pek az gelişmişti. Taş âletler, hattâ daha sonra ortaya çıkıp, o devri kapatan ok ve yay, insanların tabiat kuvvetlerine ve yırtıcı hayvanlara karşı tek başlarına mücadele edebileceği kadar tesirli değildi. Bu yüzden insanlar, güçlerini birleştirerek güvenliksiz şartlarına karşı koymağa bakıyorlardı.

Meyva toplamada, balık tutmada, ormanda avlanmada, kulübe inşaatında ortaklaşa-çalışma, yalnız özel bir işi iyi sonuçlandırmak için değil, düşmanlara (hayvan ya da insan) karşı, çalışanların korunmasını sağlamak için de gereklidir.

Üretim kuvvetlerinin son derece düşük seviyesi, o insan grubuna olsa olsa güvensiz kaynaklar sağlar o zaman. Bu ilkel klanlar için temel mesele, tabiatın, hattâ bazı hasım klanların taşıdığı bütün tehlikelere karşı ortaklaşa mücadele etmektir.

İlkel topluluk (komünote) kendisine av arazileri sağlamak, aynı zamanda silâh olarak da kullanılan bazı üretim âletlerini güvenlik içinde imal edebilmek için, uygun kollektif organizasyon tarzını meydana getirir. Bu, onun bekasını sağlayabilen biricik organizasyon tarzıdır. Böyle bir ekonomik temel üzerinde sosyal farklılaşmaların gelişmesi mümkündür. Fakat, insan emeği henüz toplumun sınıflara bölünebilmesi için gerekli prodüktivite seviyesine erişmemiştir. Gerçi, en kuvvetli, en bilgili, en yaşlı oldukları için şef olmuş bazı kimseler vardır elbet. Ama bu şefler eşya ve insanlar üzerinde mülkiyet hakkı kullanmazlar. Bunlar toplu-

luk içinde oynadıkları role bağı bir itibar görürler.

Bundan anlaşıldığına göre, özel mülkiyet kavramı bile ilkel insanlara yabancıdır. Mallar, topluca kullanılmaları mümkün olmıyan zamanlarda spontane bir şekilde (kendiliğinden) hattâ bazen çocukçasına hesapsız bölüşülür —meselâ Eskimolarda bir kürke hiç kimse tek başına sahip çıkmayı aklından geçirmediği için, bölüşülmesi mümkün olsun diye kürk küçük küçük parçalara ayrılır—. Hazreti Âdemin işlediği günahı bütün insanların işlediği ve insan tabiatının durmadan fesada yöneldiği görüşünden hareket eden hristiyanlık nazariyesinin tesiri altında kalmış iktisatçılar ve felsefeciler, insanoğlunda benciliğin arkasının kesilmezliğini ileri sürerlerken, ilkel insanın, klânın çıkarlarına kayıtsız şartsız bağlılık gösterdiğini, o topluluktaki insanlar arasında karşılıklı güven olmadan hayatta kalmaya imkân olmadığını unutmaktadırlar.

Toplumun sınıflara bölünüşü ancak, çalışanın istihlâkine nazaran, insan emeğinin devamlı bir fazlalık sağladığı zaman olabilir. Bir insanın, başkalarını hükmü altına sokup, onlardan bu fazlalığı çekip alması, ancak o zaman faydalı olabilir. Hayvanların evcilleştirilmesini, avcılar ile çobanlar arasında iş bölümü yapılmasını, madenî âletler sayesinde ziraatin kuruluşunu, mesleklerin farklılaşmasını beklemek gerekiyordu.

Şunu da ekliyelim ki, çömlekçilik, ilerisi için

yiyecek saklamağa imkân sağlıyordu. Engels'in işareti ettiği gibi (*):

«Bütün kollarda —hayvancılıkta, ziraatte, evlerde yapılan zanaatçılıkta (artisanat domestique)— üretimin artışı, insan emeğine, geçim için gerekli olandan daha çoğunu üretmek kabiliyetini verdi. Üretimin bu artışı, ev halkının ya da karı-kocanın üstüne düşen günlük emek miktarını da artırdı aynı zamanda. Yeni kol kuvvetine ihtiyaç hissedildi. Bunu da savaşlar sağladı: savaş esirleri birer köle haline getirildiler. Emeğin prodüktivitesi, dolayısıyla servet artar, üretim alan genişlerken, belirli tarihi şartlar altındaki büyük sosyal iş bölümü ister istemez köleliğe yol açtı. İlk büyük iş bölümünden, efendiler ile köleler, sömürenler ile sömürülenler diye iki sınıf halinde toplumun ilk büyük parçalanması doğdu.»

İnsanın insan tarafından sömürülmesi en ilkel en kaba şekliyle kölelik rejiminde gelişir. Köle, önceleri, ölüm tehdidi altında sabahtan akşama kadar çalışmak zorunda bırakılan savaş esiridir. Şu halde, mülkiyeti hâkim sınıfın elinde üretim vasıtaları arasında, alınıp satılması normal, öldürülmesi mübah olan esirlerden müteşekkil bir beşeri hayvan sürüsü de bulunmaktadır.

Bununla birlikte, üretim kuvvetlerinin gelişmesi, sömürülenlere karşı kayıtsız-şartsız şiddet kullanılmasını gittikçe imkânsızlaştırmıştır.

O zaman, senyörün yürüttüğü hâkimiyetin de-

(*) Ailenin, özel mülkiyetin ve Devletin menşei.

recesine göre, serfliğin farklı pek çok şekilleri ortaya çıkar. Bazı durumlarda serflik, kölelikten zor ayırılmazdır. Fakat toprağa bağlı köylünün yerleştiği topraktan da, ailesinden de ayrılamadığı durumlar bile vardır.

Bununla birlikte, üretim kuvvetlerinin gelişip serpilmesi, feodal sistem içerisinde bile devam eder. Sosyal zaruretlar, içlerinde ücretli işçilerin yeni tip bir sömürmeye baş eğdikleri imalâthanelerin kurulmasını teşvik eder. İleride kapitalist bir sistem kurmak üzere feodal üretim münasebetlerini paramparça edecek olan bir burjuvazi böylece ortaya çıkar. Burada müteşebbisin, üretimi yapan kimse üzerinde hiç bir mülkiyet hakkı yoktur. Fakat üretimi yapan, emeğini kapitaliste satmıyacak olursa açlıktan öleceği için, önünde-sonunda sömürgeciliğin boyunduruğuna girmesi gerekir.

Bununla birlikte, üretim vasıtalarının sayısı ve çeşidi arttıkça, emeğin kollektif karakteri, mülkiyetin özel karakteriyle uzlaşmazlık haline girer. Üretim vasıtalarının özel mülkiyetten çıkarılmasının ve sosyalizme geçişten kaçınılmazlığın sebebi işte budur. Giderek, önümüzde: tabiat karşısında insanın alabildiğine bağımlı olması ve üretim kuvvetlerinin yürekler acısı yetersizliği temeli üzerinde değil, insanın tabiata hâkimiyetinin durmadan artması ve üretim kuvvetlerinin coşkunca gelişmesi temeli üzerinde, çalışmanın ve yaşayışın ortaklaşa düzenlendiği bir toplum perspektifi belirlemektedir.

«Tarih içinde belirlenen sosyal üretim sistemi»

diye tarif edilen şey, herhalde anlaşılmış olmalıdır. Köle ile efendi, senyör ile serf, patron ile işçi arasındaki diyalektik münasebetler, birbirinden esaslı surette farklıdır. Sınıf kavramı ancak bu söz konusu antagonist çiftlerden birine nisbetle tarif edilebilir. Bu türlü sosyal sınıfların mevcut olduğu devrenin ne kadar uzun, ne kadar meşakkatli olursa olsun, ilkel topluluklarla sosyalizmin tam başarıya eriştiği toplum arasında yer aldığı, hatırdan çıkarılması özellikle tehlikeli olan bir husustur. Bir de şu var, **emek** ile **üretim** terimleri insan ile tabiat arasındaki bir mübadeleyi belirttiğine göre, yaşayış için zarurî metalar, organizasyonlarını bazı şartlara, bazı göreneklere, bazı kanunlara uygun olarak— köleliğin, serfliğin ya da kapitalizmin söz konusu olduğu durumlarda, sistemli bir baskı mekanizması içinde— kurmuş toplulukların (collectivité) ancak tümü tarafından tabiatın koparılıp alındığı için burada **sosyal üretim** terimini kullanılmıştır.

SINIFLARIN ÜRETİM VASITALARIYLA MÜNASEBETLERİ

Şu halde, yüzyılımız marksist nazariyecilerinin öne sürdüğü tarif, birbiriyle çatışan sınıflardan meydana gelen her toplumda, üretim vasıtalarına sahip olanlar ile bu vasıtaları, sömürenler yararına işletmek zorunda bulunanlar arasında temelli bir çelişmenin varlığını anlamamıza yardım etmektedir.

Ancak, kollektif hayatın organizasyonu, hiçbir zaman, bütün sosyal tabakaların üretim vasıtaları ile —bu vasıtaları kullanmak için olsun, bunları ekonomik hâkimiyetlerine âlet etmek için olsun— doğrudan doğruya bir münasebet kurup idame ettirmelerini mümkün kılacak kadar basit ve ilkel değildir.

Meselâ, antik toplumda yalnızca efendilerle köleler yahut feodal toplumda yalnızca senyörlerle serfler bulunmaz. Zanaatkârlar, tüccarlar, v.s. de vardır. Bunlar da bilimsel terimlerle tarifi kabil gruplar teşkil ederler. Marx, kapitalist âlemde üretim prosesüsü ile tedavül prosesüsü'nü birbirinden ayırmamızı ister. Bir teşebbüsün şefi, ancak sahibi bulunduğu iş vasıtalarını —insanlar da dahil olmak üzere— emtia üretmek üzere harekete getirdiği devre zarfında «müstahsil kapitalist» olarak davranmış olur. Daha önce, ham maddeler, teçhizat satın aldığı, gerekli gayri menkullerin tasarrufunu sağladığı ve sonradan mamul emtiayı sattığı zaman, o, bir sıra şekli tahvil ameliyeleri yapmakla, yani paraca kazancını artırmak için emtiayı para ile veya parayı emtia ile mübadele etmekle yetinir.

Burjuva, üretici kapitalist sıfatıyla hareket ederken, emeğe, işçilere başvurur ve onlara kendilerini ve ailelerini geçindirmek için mutlaka ihtiyaç duydukları paraları, mümkün olduğu ölçüde cimrilikle verir.

Fakat, işçinin harcadığı emek, mübrem geçim maddelerine ödeyeceği paranın çok üstünde oldu-

ğu için, işçi bir fazla-emek sağlamış olur.

Değerin, kapitalist sınıf için artık-değerin fiilen meydana getirilişi ancak üretim prosesüsü içerisinde olur.

Burada, aralarında antagonist bir çelişme bulunan iki spesifik sınıfla karşılaşyoruz. Marx, işçi sınıfını, «yalnız iş bulmak şartıyla yaşıyan, bu işi de, emekleri sermayeyi çoğaltırsa bulabilen» lerin tümü olarak tarif etmektedir. Marksçılığın Üç Kaynağı adlı eserde ise, işçinin: «kapitalist için kâr kaynağı olan, kapitalist sınıf için servet kaynağı olan artık-değer» i yarattığı belirtilmektedir.

Serfliğin ortadan kalkmasıyla, tarih bakımından kapitalizmden önce mevcut olan toprak mülkiyetinin, hukukî mahiyeti değişir.

Burjuva hukuk, toprak mülkiyetine yavaş yavaş sabit bir şekil verir ve bu çeşit mülkiyeti, bir işletme mülkiyetiyle bir tutar. Ve özellikle şehirde toprak sahibi ile kapitalist gitgide aynı kimse olma yolundadır. Ne var ki nazariye plânında yapılan tahlil, birikmiş insan emeğini ifade ettikleri için birer değer taşıyan âletleri, makineleri, binaları; tabii halinde insana hâs bir faaliyetin izini taşıyan bir toprak parçası üzerinde edinilen tekel-den (toprak mülkiyetinden) ayırdetmeğe bizi zorlar. Asıl anlamıyla kapitalist, kazancını emekçilerden kapılan artık-değerin birikiminden sağlar. Toprak sahibi ise, yeryüzünün belirli büyüklükteki bir parçasından herhangi bir kimsenin yararlanmasına engel olma yetkisini sağlamıştır kendine yalnız.

Öte yandan, çok kere orta sınıflar diye adlan-

dırılan, tarihten gelme tabakalar, artık-değer de üretmeksizin, işçilerin sömürülmesine de katılmaksızın, sosyal yaşayışta yerlerini alırlar.

Orta sınıfları böyle tarif etmek eksik bir tarif olur, dolayısıyla yetersiz kalır. Geleneksel «orta sınıflar» ile, ücretliler bütünüünün bir parçasını teşkil eden «yeni orta tabakalar» ı özellikle birbirinden ayırdetmek gerekir. Fakat bu, tarihten gelme tabakalar yine de, «toplumda emeğin organizasyonu» nda, dolayısıyla kamu servetlerinin paylaşılmasında belli bir rol oynarlar.

«SOSYAL İŞ ORGANİZASYONU» NDAN «KAMU SERVETLERİ» NDEN PAY ALINMASINA GEÇİŞ

Kapitalist toplumu kendi varlıklarıyla tâyin eden ana sınıfların, üretimde belirli birer rolü olduğunu gördük. İşçi, emeğini satar yani bir gündelik karşılığında her gün, sayısı patron teşkilâtlarının ve meslek birliklerinin gücüne göre; âlet ve makine cinslerinin, çalışma temposunun insan bedeni üzerinde sebep olduğu bitkinliğin (épuisement) derecesine göre değişen saatler boyunca kapitalistin hizmetine girer (*).

(*) Bu arada şunu kaydedelim ki, iş gününün kısalışı ya da ücretli tatillerin artışı, işçi hareketinin güçlenmesiyle olduğu gibi, teknolojinin gelişmesiyle de olabilir: 19 cu yüzyılda bazı işçiler günde 13 saat, kimisi daha da fazla çalışıyordu. Günümüzde zincirleme iş başında çalışan bir işçi, böylesine bir günlük çalışmaya dayanamaz.

Gerek işçiler tarafında, gerekse patronlar tarafında bir takım farklılaşmalar meydana olabilir. Nitekim, işçiler arasında, kelimenin tam anlamıyla, kol kuvvetini kullanan yalnız sıradan işçilerdir (le manoeuvre). Kalifiye işçiler birer ehliyet sahibi olup, pahalı teçhizatın sorumluluğunu yüklenirler. Bununla birlikte, kendiliğinden anlaşılır ki, mesleki ehliyet dereceleri ne olursa olsun bütün işçiler aynı sınıftandır. Öte yandan, kapitalistler arasında bazıları yalnız ve yalnız tedavül prosesüsü içerisinde faaliyette bulunur. Bütün rolü, para işlemlerine, itibari değerlerle yapılan işlemlere aracılık etmekten ibaret olan bankacılar özellikle bunlardan. Bu çeşit kapitalistlerin gittikçe önem kazandığını ileride göreceğiz.

Tersine olarak, tarihten gelme bazı tabakalar, burjuva toplumu içerisinde, çağa hiç de uymıyan varlıklar (anachronisme) teşkil etmektedirler. Daha ortaçağda, hem kendi çalışan, hem de yanında ailesi insanlarını çalıştıran zanaatçılar bulunuyordu. Serbest teşebbüs dünyası içerisinde yıldızının devamlı sönüşüne rağmen, zanaatçılık, yine de varlığını sürdürmekten geri kalmamıştır. Zanaatçı, kendi iş âletlerinin sahibidir, fakat bu âletleri kendisi kullandığı için sömürücü değildir. Zanaatçı, sınıf durumu bakımından, küçük burjuvazinin bir parçasıdır.

Aynı şekilde, serflik çağında, tüketicilere (consommateur, müstehlik) o yerde üretilmiyen malları satma işini üzerine alan tüccarlar bulunuyordu. Bu tüccarın, günümüzdeki mirasçısı münferit pe-

rakendeci olmuştur (b   perakendecileri, ticaret kapitalizminin özünü meydana getiren çok şubeli maĒazalarla karıştırmamak gerekir). Kendisi hiç bir üretim yapmasa da, tüccar, yanında ailesi insanlarını   alı tırdıĒı ölçüde, zanaat  ıyla mukayese edebilir.

Böylece sosyal sınıf ve tabakalar, üretim münasebetleri içerisinde tarif edilmiş olmaktadır. Üretim münasebetlerinin şu iki   zelliĒini hatırdan hiç çıkarmamak gerekir: bu münasebetler insanlar arasındaki sosyal baĒıntıların (relation) temelini teşkil eder: ancak, bu baĒıntıların kendileri de, insan soyunu dış dünyayla diyalektik bir etkileşmeye (interaction) götüren emek (  alı ma) vesilesiyle kurulur. Şu halde, bir medeniyetin bir rejimden, bir yapıdan, bir sistemden öbürüne geçişi, üretim münasebetlerinin allak-bullak oluşunun öyle bir anında olur ki, tarihi gelişimin filân ya da falan merhalesinde, spesifik bir çelişmeye girmiş iki sınıf ele alınacak olursa, o zamana kadar hâkim olan sınıf ortadan silinir ya da politik iktidarı kaybederek öbür antagonist sınıfa baĒımlı hale gelir.

TARİHÎ MADDEC  LİĒİN TA  IDIĒI ANLAM

Bu söylenenlerden, marksizmin katıksız bir ekonomiklik olduĒu; ve gerçek sözünden —kelimenin en şümullü anlamıyla— sadece deĒer yaratıcı faaliyet ile sömürücülerin fazla k  r sızdırıp sonra da hâkim durumları sayesinde tesbit ettikleri bir   er  eve içerisinde bu fazla k  rın kullanı-

ması işini düzene koymalarına yarayan vasıtaları anladığı neticesini mi çıkarmak gerekiyor?

Eğer böyle olsaydı, tarihî maddeciliğin iki büyük kusuru bulunurdu: önce, tarihî maddecilik, insanların tecrübelerini yoksullaştırır, geride kala kala bir iskelet bırakırdı. Ve özellikle, örf ve âdetleri olsun, kültür eserlerini ve ideolojileri olsun, bilimin dışındaki karanlıklara itelemiş olurdu. Sonra tarihî maddecilik, insanlar üzerinde fikirlerin tesirli gücüne bel bağlayıp, kollektif yaşayışın gerçeklerinin bilime uygun bir şekilde bilinmesinden ve kurtuluşları için mücadeleye girişmiş kütlelerin hareketinden hız alan politik teşkilât kurmağa çalıştığına göre, kendi kendisiyle çelişmeye düşmüş olurdu.

Üniversitede kürsü sahibi bir sosyolog olan R. Aron, tarihî maddecilik taraftarlarının karşısına şu ikilem'i (dilemme) çıkarmaktan çekinmemiştir: ya, ekonomik vakıaların ağır bastığını söylemek, gerçek bir nedensellik (causalité, illiyet) bağıntısının ancak üretim tarzına (*) dayandığını öne süren tezi savunmak olur. Başka bir söyleyişle, kollektif yaşayışın ekonomi dışındaki bütün tezahürleri, aslı astarı olmayan tesirsiz birer vâhimedden başka bir şey değildir. Yahut, burada sırf antropolojik ya da felsefî bir tercih söz konusudur ve pozitif bilimin tartışacağı bir taraf yoktur. Sosyal sınıfların ya da bütün toplumun incelenmesine, kollektif

(*) Yani üretim kuvvetleri ile üretim münasebetlerinin birlikte meydana getirdikleri bütün.

inançlar ya da bilimsel bilgiler yolundan girişmek, metodoloji yönünden de o kadar —ama yalnız o kadar, yoksa daha fazla değil— meşru olur.

Bir aydının bu türlü davranışının kaynağında, «Bir şey, hem kendisi, hem başkası olamaz» diyen Aristo mantığı ile, her bilimi, felsefe temeline sırtı-dönük birer ders konusu haline getiren anlayış yatmaktadır.

Her şeyden önce, bir sosyal formasyonun bünyesini teşkil eden sistem olarak ekonomik yapının alınmasının zarurî —mantıkî veya metafizik bir zaruret— ya da indî bir şey sayılabileceği doğru değildir. Başka görüş tarzları da kabul edilebileceği gibi, bilfiil kabul edilmiştir de. Fakat, idealist yazarlar kollektif âlemi izaha teşebbüs ettiklerinde bu âlemi maalesef hiçbir zaman anlamamışlardır. Bunlardan bazıları sosyal hâdisenin spesifik vasfını inkâr ile kollektif yapıları ferdi davranışların toplamıyla bir görmeğe (aynılaştırmağa) kalkıştılar. Diğer bazıları ise, bu kollektif yapıları fertleri aşan bir şuardan doğan birtakım tasavvurların tecessümü haline sokmak suretiyle geleneksel dinlerin Tanrısı gibi tecrübeyle erişilmesi imkânsız bir kollektif şuur uydurması ortaya attılar. Marksist bir düşünürün dediği gibi:

«Bir sosyal kuruluşun (formation sociale) —ama asıl anlamda bir sosyal kuruluşun, yoksa bir memleketin, ya da halkın, hattâ bir sınıfın v.b. görenek ve alışkanlıklarının değil— işleyişini ve gelişmesini bilimsel bir şekilde açıklıyarak; tıpkı maddecilik gibi, müteakbil vakıaları bir düzene koymağı, bir ku-

ruluşun canlı bir tablosunu çizip, onun tamamen bilimsel bir açıklamasını yapmağı başarak başka bir eğilim kendini kabul ettirinceye kadar, maddeci tarih anlayışı, sosyal bilimle aynı anlama gelecektir.»

Başka bir deyişle tarihî maddecilik taraftarları birer dogma bayraktarı olarak ortaya atılmadıkları gibi, fertlerin hoşuna gidişine göre her biri ayrı ayrı kabule şayan olan nice nice görüşler arasında herhangi birinin temsilcisi olarak da ortaya atılmazlar. Tarihî maddeciliğin taraftarları marksizmi bir tecrübi sosyal bilime yani izahı istenen gerçeği nihayet doğruluğu tahakkuk etmiş bir temel hipotezler topluluğuna (huzmesine) kaynaklık eden bir metod olarak tarif ederler. Burada söz konusu olan, bir daha değişmeme cesine konulmuş ilkelerden, tündengelim (deduction) yoluyla çıkarılan bir felsefe olan Hegel'doğruluğu olaylarla tecrübe edilen bir bilgiye yol açan bir harekettir.

Sonra şu var: toplumu, varlığının her anında, kendi kendini meydana getiren bir hareketin ürünü saymak, üzerinde durulacak bir husustur. Böylece, karşımıza tümüyle çıkan bu hareketin içerisindeki farklı basamakları ayırdetmekliğimize olduğu kadar, bu hareketi olanca bütünlüğüyle kavramaklığımıza da imkân veren bir metoda varmış oluruz. Alman ideolojisi adlı eserinde Marx «Ortaklaşa hareket tarzı (mode d'action commune) da bizzat bir üretim kuvvetidir» diye yazarken, bu nokta üzerinde özellikle durmuştur.

Başka bir deyişle, en geniş anlamıyla anlaşıldığında, beşerî iş organizasyonu öyle bir organik kuvvettir ki, aynı zamanda hem iş bölümüne, hem de insanları tabiatı değiştirme ödevlerine iten ürünlerin mülkiyeti sistemine dayanır.

Öyleyse, üretim kuvvetleri ile üretim münasebetleri arasında bir ayırım yapmak zarurî olduğu gibi; üretim münasebetlerinin, üretim kuvvetleriyle bitmez tükenmez bir karşılıklı tesir (interaction) halinde bulunarak mevcut olabildiğini belirtmek de zaruridir.

Aynı şekilde örf ve âdetler, günlük hayatta (aile babasının, dayanışma halindeki insanın günlük hayatında) yer etmiş kılâvuz imajlar, alışkanlıklar, görenekler hep gerçeğin bir kademesini —üretim kuvvetlerinden ve sosyal kadrolardan ayırt edilmesi mümkün olmakla beraber yine de aynı mecmu sosyal fiile katılan bir kademesini— teşkil eder. Hakikaten, meselâ ailenin bünyesi toplumun sınıflara bölünüşünden beri bu sosyal hiyerarşinin mahiyetini aksettiregelmiştir.

Baba, efendi olmuş, senyör olmuş, içinde yaşadığı küçük grubun patronu olmuştur. Buna karşılık, işçi sınıfının iyiden iyiye kurtuluşa yaklaşımla birlikte, kadının daha çok eşitlik bulduğu bir aile örneği ortaya çıkar (*). Aile, böylelikle, ikili

(*) Başvurulacak eserler:

ENGELS: *Allenin, özel mülkiyetin ve devletin menşei*,
G. MURY: «*Information Sociales*» dergisinin «Evlilik» özel sayısı.

bir rol oynar: bir yandan tekmiil toplumun hiyerarşik sistemini ifade eder. Öbür yandan da, ezilen sınıflar gittikçe daha çok şuurlanmağa başladıkları zaman, bu sınıflar arasındaki dayanışmayı ifade eder.

Buna benzer bir perspektifledir ki, Marx, ifadesini az - çok tam bir şekilde kanunlarda bulan ve sosyal sınıflar, sosyal sınıf fraksiyonları arasındaki karşılıklı tesirin canlı ürünü olan fiili hukukî tatbikatı, ideolojik mistifikasyonlardan, «hukuku sırf iradeye irca eden hukukî illüzyonlar» dan ayırır. Aynı tahlil ahlâk plânında da kolayca yapılabilir. Nihayet, şunu da belirtmek gerekir ki kompleks bir karşılıklı uygunluk sistemi mucibince, «saf tabiat bilimleri gayelerini ve malzemelerini ancak ticaret ve sanayi sayesinde, insanların hissedilen faaliyeti sayesinde elde ederler.» (*) Esaslı bir alana taalluk etmekle beraber endüstriyel organizasyonla —ki kapitalist ülkelerde sosyalist ülkelerde aynı rolü oynamadığı kolayca tahmin edilebilir— olan bağından ayrılması gittikçe daha zorlaşan araştırmaların aldığı yön bu sözün doğruluğunu parlak bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

«İnsan, düşünce melekesi de dahil olmak üzere, bütün kaliteleriyle birlikte gerçek olarak mevcut bir varlık» (**) şeklinde anlaşıldığı nisbette onun kültür eserlerinin tümüne sosyal üretim münase-

(*) K. MARX, Alman İdeolojisi

(**) Sözü geçen eser

betleri ve dolayısıyla bizzat üretim içinde lâayık oldukları yeri vermemek imkânsızlaşmaktadır. Bununla beraber, burada Georges Gurvitch'in belirttiğı gibi, «tümüyle sosyal fenomenin üçüncü kademesi'nin [yâni] genç Marx'ın «spiritüel üretim kuvvetleri» (*) adını verdiği şeyin bahis konusu olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Plehanov, daha sade bir deyişle, insanların günlük hayatında mevcut akımları ve eğilimleri meydana çıkaran bir «materyalist sosyal psikoloji» üzerinde ısrar ediyordu. (**) Üretimin arkalık örf ve âdetlerden müteessir olabileceğı, millî gerçekler hakkında edinilen kuvvetli bir şuurun üretimi hızlandırabileceğı muhakkaktır. Nitekim. İngilterede «Dunkerque ruhu» nun ya da Fransada kurtuluş ruhunun böyle bir tesiri olmuştur. Burada şüphe yok ki bir üstyapı unsuru bahis konusudur. Ama bu üstyapı unsuru gerçeğe, somut hayata ideolojilerden daha çok nüfuz etmiş olup bunlardan daha yaratıcıdır.

«Maddi üretim kabiliyetlerine uygun olarak sosyal münasebetler kuran insanlar, sosyal münasebetlerine uygun olarak da ilkeleri, fikirleri, değer-ölçülerini (catégorie) üretirler. Böylelikle, bu fikirler, bu değer ölçüleri, dile getirdikleri münasebetler kadar kısa ömürlü olurlar. Onlar tarihî ve geçici birer üründür-

(*) GEORGES GURVITCH: La Sociologie de Karl Marx, p. 42, 1952

(**) G. V. PLEHANOV : «Marksist düşüncenin temel meseleleri», «Materyalist tarih anlayışına dair» adlı makale, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1964, s. 221—265.

ler. Üretim kuvvetlerinin gelişip serpilmesinde, sosyal münasebetlerin köhneleşmesinde, fikirlerin oluşumunda devamlı bir hareket vardır.» (*)

Kendisi de üretim kuvvetleri ve münasebetleri tarafından şartlanan sosyal psikoloji zemini üzerinde ideolojiler böyle doğar.

İnsan tarafından, tabiate karşı yapılan mücadelede iş organizasyonu dolayısıyla üretim münasebetleri biçimden biçime girdiği için, tarihin farklı anlarında fikirler ve duygular artık aynı değildir. İlkel topluluklarda benimki-seninki diye bir ayrımın anlamı yoktu. İnsan şuuru ortakçıl idi. Buna karşılık, üretim ve mülkiyet özel bir karaktere bürününce, insanın düşünce ve duygularını, benimki-ve seninki diye değer-ölçüleri kapladı.

Burada bir kademedен ötekine geçişe şahit oluyoruz: erişmiş bulduğumuz özel mülkiyet hissi sosyal pratiğin ayrılmaz bir parçasıdır. Fakat, bu his kapitalist üretim münasebetlerinin hükmü altında bulunan bir toplumun durumunu, farkında olmaksızın, aksettiren doktrincilerin ferdîyetçi felsefesine aktarılacaktır (se transposer). Yaşanmış tecrübenin düşüncedeki teoriye bu aktarılışına ait en karakteristik örnek Kierkegaard'ın egzistansiyalizmidir. Kierkegaard'ın kalitatif diyalektiği, ulaşmaz şahsiyeti içinde mahpus «ben» ile erişilmez, uzak ve dolayısıyla tehditkâr bir tanrıyı dramatik ifadeler içinde zıtlştırır. İlkel komünötelere ait

(*) K. MARX: Felsefenin sefaleti.

kalıntıların, mitolojik bir şekilde de olsa, sinesinde elan tezahür ettiği halklarda ortaya çıkan ilkel hristiyanlık, fert ile köleci Roma rejimi hâkimiyeti altındaki bir dünyanın —kaybolmuş bir eşitliğin dinî transpozisyonu temeli üzerinde— böyle bir uzlaştırılışını teşkil etmekteydi. Kierkegaard ve çömezleri için ise, tersine, inzivanın koyulaşması şüphesiz bir topluluk özleyişine yol açabilirse de, **benimki** ile **seninki**'nin mülkiyet dünyası içinde kurulmuş engelleri aşarak tekrar birleşmelerine artık imkân bulunmadığından, bu inziva ıstıraplı, «korkulu ve titreyişli» bir inziva olarak kalır.

Dinî ideoloji nasıl, birbirinden ayrı düşmüş, mallarını birbirinden ayırdıkları gibi kendileri de birbirinden kopuşmuş insanların objektif durumunu aksettiriyorsa, doktrinciler tarafından belirlenen ahlâk kanunları da aynı şekilde sosyal uygulamaların objektif muhtevasını dile getirir. İktidara gelen burjuvazi, İnsan Hakları Bildirisinde mülkiyet saygısını, temel hürriyetlerden birine saygı olarak metinleştirirken, şu somut hareketi: doğuş halindeki bir kapitalizmin mensuplarının üretim vasıtaları üzerindeki, dolayısıyla emekçiler üzerindeki denetimlerini genişleterek, sözlerini geçirmeleri prosesüstünlü soyut bir dille —bu harekete yersiz bir evrensellik görünüşü veren bir dille— metinleştirmekten başka bir şey yapmış olmaz. Akıl'ı öne sürerek mücadeleye girişmek, serfliğin karakteristik bir kurumu olması bakımından kiliseyle çatışmaktır. Adalet'i öne sürerek savaşmak ise, serveti sağlıklılarla da ağız birliği ederek, doğuş

tan ve kandan gelen imtiyazlara son verilmesini istemektir. Engels'in yazdığı gibi:

«Aklın o egemenliğinin, burjuvazinin idelleştirilmiş egemenliğinden başka bir şey olmadığını; o sıralar dört bir tarafa tantanayla ilân edilen hallyle Ebedi Adalet'in ise, burjuva adaletinde tıpkısı tıpkısına gerçekleştiğini bugün biliyoruz artık.» (*)

Elbette ki, ideolojiler, kolektif psikoloji zemininde doğduğu için, bir ideolojinin şuurlu bir mistifikasyon teşkil etmesi pek seyrek ve özel hallerde olabilir. Özel mülkiyetin tesiri altında, şuurların birbirinden ayrı kalışını ızdıraplı bir şekilde tecrübe etmiş olduğu içindir ki, Kirkegard, meşakkatli yaşayışını kitaplara kanlı harflerle aktarmıştır. Fransız İhtilâlini zirvesine ulaştıran avukatlar, noterler, değerli kimseler, köhne serflik hukukunun, ferdi enerjinin serbestçe serpilmesiyle bağdaşmadığını her gün tecrübe ettikleri içindir ki, eski rejimin beşerî olmıyan zorlamalarının karşısına, insanların mülk sahibi olma hürriyetiyle çıkmışlardır.

Bununla birlikte, Aristo mantığına sadık doktrincilerden başka, ideolojilerin, yaşayışın bütününden ayrılmış birer alan teşkil ettiğini düşünebilen çıkmamıştır. Engels'in yazdığı gibi:

«Bu beylerin hepsinde eksik olan şey: diyalektik. Kimi yerde sebep'ten, kimi yerde

(*) F. ENGELS: *Anti-Dühring*, Editions Sociales, s.

sonuç'tan başka bir şey görmüyor gözleri... Olayların büyük akışının, şüphesiz, şiddetleri pek değişik tesirler ve mukabil tesirlerle yol aldığını gördükleri yok... Sırası gelince ideolojik bir görüş, ekonomik temel üzerinde tepkisini (mukabil tesirini, réaction) gösterip bir sınıra kadar bu temelde değişiklik yapabilir.» (*)

Ve Engels açıklıyor:

«Bütün bu gerçek mücadelelerin, mücadeleye katılanların zihinlerinde yarattığı akisler politik, hukuki, felsefi nazariyeler, dini görüşler ve bunların sonradan dogmatik sistemler halinde gelişmeleri, tarihi mücadelelerin akışı üzerinde tesirlerini gösterir.» (**)

Doğrusu istenirse, kolektif yaşayışın içinde ideolojik bir an —ya da bir alan— vardır ve o an, bir sonuç olarak ortaya çıktığı zaman ve çıktığı için, bir sebep haline geliverir. Sosyal yaşayışı sentezleştiren bu görüşü, maddi ve sosyal olmak üzere iki farklı biçimle ifade edilen, bölünmez bir bütün halinde anlamak için yabancılaştırma nazariyesine başvurmak zaruridir. Şüphesiz, insanın benliği-yi yitirışı (dépossession de soi) türlü objektif biçimlerde olur. Kendisinin meydana getirdiği şeyin, kendi dışında (yabancı) bir gerçek olarak karşısında yer aldığını görür insan. Üretim kuvvetlerinin

(*) ENGELS: «Lettre à Conrad Schmidt», in Etudes philosophiques, Edition Sociales, p. 135.

(**) Sözü geçen eserde «Lettre à Joseph Bloch» p. 128

gelişmesi, üretimin çizdiği çerçeve içinde sosyal hayat, emekçinin maddeyle münasebeti içinde faaliyeti, hiç kimsenin bizzat seçmediği bir sistem içinde her bir kişiye düşen yerin tayin ettiği günlük yaşayış, muhtelif seviyelerde hep birer yabancılaşma şekli teşkil ederler. İnsan, onun faaliyeti, onun yaratıcı çalışması, bağıntıları, son derece kompleks bir kazan dairesinin çarkları haline, kısacası, elinde onlar hakkında bilimsel bir açıklama bulunmıyanlar için akıl-sır ermez bir hale gelir—şunu da hatırdan çıkarmamalıdır ki, yabancılaşmanın bilinmesi, onu ortadan kaldırmağa yetmez; yabancılaşma yalnız, sınıfların eridiği toplumda son bulur.

Ne var ki, bu devâsa yabancılaşma sistemi, bunun oynacağı olan kimselere kendi yaşanmış tecrübelerine göre, muayyen bir veçhe altında görünür ve bu yaşanmış tecrübeler, ana hatları itibarıyla, sosyal psikoloji delâletiyle kollektif yapılarave, son tahlilde, sınıf durumuna irca olunabilir.

SOSYAL SINIFLAR VE SOSYAL ÇEVRELER

Ama bir hususa ayrıca dikkat etmek zorunluluğu var: sosyal sınıf, üretim münasebetleri seviyesinde, sade ve tek anlamlı olarak kavranmağa elverişlidir. Buna karşılık, sosyal psikoloji ve ideoloji basamaklarına geçilir geçilmez, bu imkân artık hemen hemen ortadan kalkar. Farklı sınıflara mensup fertlerin yan yana geldiği bileşik (composite)

çevrelerde genellikle kabul edilmiş bir takım örf ve âdetler ve bir yaşayış tarzı bulunabilir elbette. Şüphesiz, büyük politik ya da sosyal buhran devrelerinde bu çeşit çevrelerde çözülme ve ana bileşenlerini (composante, mürekkep) meydana vurma eğilimi vardır. Meselâ, köylüler hakkındaki tartışmaların: sınıf yapısı ile çevre bir kere birbirine karıştırılma yoluna gidildi miydi, artık sınıf yapısını ayırdetmenin ne kadar zorlaşabileceğini gösterdiği meydandadır. Fakat her sınıfa, benimsenen ya da benimsenmiyen, özel bir yaşayış tarzı yakıştırmak da tehlikelidir, çünkü günlük yaşayışları birbirine pek denk düşen bir yarı-işçi ile bir çiftçi birbirinden ayırdetmek imkânsızlaşır o zaman. Meselâ, bir marksçı düşünürün 1905'te müşahade ettiği gibi:

«Küçük çiftçiler içinde, küçük burjuva unsurlarının yanı-sıra bir yarı-işçi unsurlar kütlesi bulunmaktadır. Bu durum, küçük çiftçileri istikrarsız kılmakta... ve işçi sınıfını iyice belirlenmiş bir sınıf partisi içinde toplanmak zorunluğunda bırakmaktadır.»

Aynı düşünür, 1911'de «Köylerdeki küçük burjuvazi ile, kollarının emeğiyle geçinen küçük çiftçiler arasında sürtüşmeler olduğunu işaret ederken, düşüncesini daha açıklığa kavuşturmuş oluyordu. 1917 de, tersine olarak, tarım işçilerini köylerdeki yarı-işçilerden, bu sonuncuları da hali vakti yerinde köylülerden ayırdetmek mümkün hale gelmişti.

Nitekim 1914'ten önceleri, küçücük çiftini büyültmek özlemi çeken fakir köylü patrona doğru-

dan doğruya bağılı olarak yaşıyan ziraat işçisi, henüz yarı feodal bir çerçeveye içerisinde, öyle bir örf ve âdetler, davranışlar, nizamlar manzumesine katılmış durumda idi ki, burada küçük köy burjuvazisi bir model, kıstas vazifesi gören bir sınıf, davranışları taklit edilmesi icap eden bir grup olarak görünüyordu. Sosyal münasebetlerin önemi şüphesiz en başta gelir. Fakat, bir kader ortaklığı köylü kitlesini, insanla tabiat arasındaki münasebetler seviyesinde [yâni] teknik bakımdan az ya da hiç mesabesinde mücehhez olan bir köylü sınıfı ile bunun hâkimiyetine boyun eğmiyen bir maddî âlem arasındaki münasebetler seviyesinde birleştireyordu. Nihayet, şehir - köy diyalektiği zıraî görenek ve müesseseleri şehirlerin yabancı âlemi karşısında tamamiyle işlemez hale getirmek yolunda işliyordu.

Bir sınıfın mensuplarına has yaşayış tarzının hep aynı kaldığına nasıl ihtimal verilir? Meselâ, işçiler içerisinde, işçi menşeli işçiler, köylü menşeli işçiler ve orta tabakalardan gelme işçiler, ötedenberi «kat»lar halinde ayırdedilegelmektedir. Eski den köyde yaşamış insanlar, çok kere, beraberlerinde aterkil (patriarcal, pederşâhî) görenekler getirirken; küçük tüccarın ya da zanaatçının çocuğu, kendince zeval bulmuş saydığı bir dünyada kabuğuna çekilip yaşıyan insan tutumundan ve yitirdiği durumu yeniden bulmak için duyduğu ferdiyetçi özlem-den yavaş yavaş ve zorlukla sıyrılır. Bu durumların hepsinde, yaşayış tarzı önemli değişmelere uğrar. Şüphesiz ki, işçi sınıfından gelme işçi, sınıfının

özelliklerini en iyi taşıyan, sınıfını en iyi temsil edebilendir. Bununla birlikte, işçi sınıfına mensup olan yalnız bu tip işçi değildir.

Bu sınıf - çevre diyalektiğinin daha bir çok görünüşleri vardır: Çarlık Rusya'sında yoksul köylü, küçük bir toprak parçasının sahibi olabilirdi; bununla birlikte, küçücük tarlası emeğinin tamamına az geldiğinden, emeğinin bir kısmını yine de, satmak zorunda kalırdı. Fransa'da, aile işletmelerinin, ailenin bütün üyelerini geçindirmeğe yetmez olduğu yeni teknik şartlar altında, taşıtların gelişmesi yeni bir sosyal tipi: köyünde oturmağa devam eden fakat mesleğini yapmak için şehre inen «köylü işçi» tipini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak, sömürülme büsbütün artmaktadır: Bir yandan, aldığı gündelik, o üreticinin geçiminin ancak bir kısmını teşkil eder. Geçimin önemli bir kısmı ise, kadının ve erkeğin, nazari olarak dinlenmeye ayrılan saatler boyunca —özellikle pazar günleri— yaptıkları çalışmalarla sağlanır. Öbür yandan, köylü işçi, öbürleri gibi bir işçi değildir, şu anlamda ki, köy çevresinin karakteristik icapları ve tutumları onda yer ettiği ölçüde, yaşayış tarzı, alışkanlıkları, zihniyeti daha yavaş gelişir. Taşıtlarda geçen zaman ve çekilen zahmet, bütün gücünü küçük mülküne toplaması gerekli olmasa bile, mümkün olan en kısa süre içinde köy dışındaki işi koyup evine dönmeği telkin eder ona.

Daha küçük bir ölçüde, bir sınıfın mensupları, sınıflarının azınlıkta bulunduğu bir semtte otururken, sınıflarının genel tutumunun spesifik be-

lirtilerinden bazılarını kaybederler. Seçimlerde kul lanılan oyların yönü, beslenen özlemlerin mahi- yeti, hatta aileleri içindeki davranışları, sınıf ile çevrenin birbirine uygun olduğu semtlerdekinden az-çok farklı hale gelebilir.

Yine burada söz konusu olan şey: birinin öbü- rüyle yalın ve basit bir aynılaşma (identification) haline gelmesi değil; belli bir yerde yaşayan bir toplumun bütünü içerisinde, sınıflar ve tabakalar arasında geçişmeler olmasıdır. Köyde oturup şe- hirde çalışan işçi, ziraate bağlı bir yaşayışın kalın- tılarından yavaş, yavaş sıyrılırken, geleneksel köy- lü zihniyetinin kısmen tesiri altında bulunsa bile, yine de geleneksel köylü zihniyetinden kopan bir unsurdur. Bu sosyal tip (köylü işçi) üzerinde nü- fuzunu sürdürmeğe çalışan kilise bile, bu tip işçi- ler için, Hristiyan Gençliği Köycülük Kolu'na bağ- lı özel bir şube kurmak zorunluğunu duymuştur. Daha da belirli bir şekilde söylemek gerekirse, özel şartlar altında, bir burjuva mahallesinde oturmak durumunda kalan işçi, kendini çevresindeki- lerden ayıran şeyi hisseder.

Bir de şu var: bir sınıf, yaşadığı çevrede eriyip gitmemesi için gerekli muhtariyete sahip olmadan da mevcut olabilir. Yüzyılımız başında, tarla sahi- binin sofrasında yemek yiyen gündelikçi ziraat iş- çilerinin durumu böyleydi. Bununla birlikte, bir sınıf, yerini sağlamlaştırdıkça, kendine bir çevre kurma yolunu tutar, yâni, bütünüyle toplumun nü- fuzundan —buna, öbür sınıflarla karşılıklı tesir ha- linde bulunmaktan da diyebiliriz— elbette hiç bir

zaman kurtulmaksızın, orijinal bir yaşayış tarzı benimsemek eğilimi gösterir...

Böylesine farklar, aynı bina gruplarında, birbirinden çok farklı sosyal gruplara mensup kimse-lerin yan yana oturmasını güçleştirmeye yetmektedir. Üniversiteli sosyologların yaptıkları anketler: büyük sitelerde, işçiler ile geleneksel orta tabakaların üyeleri yan yana bulununca, ya birincilerin ya da öbürlerinin —çok keresinde, azınlıkta olan grubun—, konut kıtlığının imkân verdiği ölçüde, oradan taşınmak eğilimini taşıdığını ortaya koymuştur. Böyle bir fenomen, karşılıklı husumet duygusuyla açıklanabilecek gibi görünmüyor. Fakat yaşayış tarzlarının başkalığı, böylesine bir yakınlığı taraflara kolay kolay kabul ettirememektedir.

Bazan ideolojinin, özel durumda olan bir tabaka üzerindeki mukabil tesirinin, —diyalektikçi olmıyan (mécaniste) bir maddecinin açıklamakta pek çok zahmet çekeceği bir takım şartlar içinde— bir çevrenin ortaya çıkmasına ön-ayak olmasıyla da karşılaşılabilir.

Emile Pin, Lyon'da Saint - Pothin mahallesinde oturan bazı memurları —genellikle kiliseye devam edenlerini— incelerken bunların hayat tarzının çelişmeli bir duruma tekabül ettiğini gösterir. Bu çelişme, söz konusu memurların kendilerini Lyon burjuvazisine kabul ettirme arzuları ile —ki bu arzu yazarın bahsetmediği bir paternalist baskıdan doğmaktadır— gelir seviyeleri arasındaki çelişmedir. Bu memurların geliri, iş kuvvetini satmaktan başka çaresi olmıyan ücretli işçinin —pat-

ron değer yaratmak için bu iş kuvvetini kullanmak istemese bile— geliri ile aynı seviyededir.

Bundan, o memurların «burjuva» bir yaşayış sürmeğe ve patronlarıyla düşüp kalkmağa can atıkları sonucu çıkar. İşçilerin ve ücretli durumlarını tamamen benimsiyen memurların meydana getirdiği çevreden ellerini eteklerini çekmişlerdir. Gelirlerinin düşüklüğü ve birer ast durumda olmaları, onları asıl burjuva çevrelerin dışında bırakır. Kabuklarına çekilmiş yaşarlar; evleri, içerisinde hayatın, gerçekliğini yitirip pörsüyüverdiği bir düşkünler - yurdunu (darülaceze) andırır gerçekten. (*)

İDEOLOJİ VE SINIF ŞUURU

Şu halde burjuvaziyi vasıtalı ve hatta şuursuz bir şekilde temsil eden ideoloji, sınıf problemini üretim münasebetleri kademesinden kollektif psikoloji kademesine aktarmak istiyecektir. Gerçekten, bu basamakta doğrudan doğruya kavranan: çevre olmaktadır ve, gördüğümüz gibi, çevre ile sosyal sınıf arasında bir mütekabiliyet münasebeti varsa da, çevrenin, sosyal sınıfı şaşmaz bir şekilde yansıttığı anlamına gelmez bu.

Kolektif psikolojinin bilinmesi şüphe yok ki, aksiyon için mutlaka gereklidir: katıldığı [sosyal] grupların yaşayışı hakkında somut bir tecrübe ka-

(*) Başvurulacak kaynak: Information Sociales dergisinin Evlilik (Le Mariage) özel sayısı.

zanan her militan, topladığı bilgileri açık bir şekilde ifade etmese bile, kollektif psikoloji hakkındaki bu bilgiyi en spontane şekliyle [aksiyonda] kullanır.

Bununla beraber, üniversite sosyolojisinin gelişmesi çok defa bulanık, bazan da düpedüz metafizik mahiyette olan şuur nosyonunun, kollektif şuur nosyonunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Örf ve âdetlerle ideoloji bu kolektif şuur nosyonu içinde çözülmez bir şekilde birbirine karışmıştır.

Sosyoloji ve Felsefe'sinde Durkheim, taraftarlarından bazılarının: sosyal vakıanın spesifikliğinin kabul edilmesi olarak yorumlamağa boş yere uğraştıkları bir görüşü ekspoze etmektedir. Durkheim beynin, hiç biri kendi başına düşünemiyen hücrelerden meydana geldiğini hatırlatır. Bu hücrelerin aralarındaki karşılıklı tesir yeni tip bir varlığı; şuuru, ortaya çıkarır. Fakat ferdi şuurların karşılıklı tesiri de bu sefer; kendi hücrelerine nazaran fert ne kadar üstünse, ferde nazaran da o kadar üstün olan bir başka gerçeği: kollektif şuuru doğurur. Kolektif tasavvurlar, normlar, idealler, değerler, davranış kuralları, fertleri düşünen bir bütün içine katan o mânevileştirici ve beşerleştirici gücün (force de spiritualisation et d'humanisation) hepsi işte bu grup ruhu'ndan çıkar. Çağdaş sosyologlar, bir grup şuurundan ve özellikle bir sınıf şuurundan söz ederken, hepsi de Dürkheim'in sosyal - metafiziğinin az - çok açık bir şekilde hükmü altındadır. Bunlar, bu kollektif

ruha bir cevher gerçekliği atfederler. Şüphesiz aralarında Gurvitch gibi bazıları bu spirüalizmi «açık şuur (conscience ouverte)» gibi bir fenomenoloji kavramı yardımıyla yeniliyerek sınırlandırmağa çalışmaktadır. Fakat, açık şuur terimi ya düpedüz, insanların, aralarında davranış (aksiyon) ve dil aracılığıyla anlaştıklarını ifade eder, ya da bu terim bir çeşit sezgiyi, ruh ortaklığını tayin eder ki, o zaman hem bu tarifi taşıdığı idealist karakter, hem de böyle bir faraziyeyle deneyi tahkik etmenin imkânsızlığı besbelli ortaya çıkar.

Böyle olunca, kolektif tasavvurları, örf ve âdetlerin aksettirdiği meydanda olduğuna göre, yaşayış tarzı ile ideoloji arasında yapılacak her ayırım eğreti (précaire) olacaktır. Marksist sınıf şuru kavramının, olayların katı gerçeği dışına böylesine kaçışlarla ortak hiç bir yönü yoktur. Gerçekten, bir - sıra alışkanlıkları, düşünülmeden girilmiş uygulamaları, sistemleşme yolundaki davranışları; bir sosyal sınıfın ideolojik temsilcisinin, o sosyal sınıfın çıkarlarına ve örf ve âdetlerine az çok ayak uyduracak olan bir tasavvurlar sistemini hazırlayış hareketinden ayırdetmek gerekir.

Özet olarak, fikirler kolektif yaşayıştan doğmuş olsalar da, tekrar ortaya doğru yönelir, birer maddi güç haline gelmeleri için gerekli ortamı onlara sağlayacak müesseseler ve teşkilâtlar yoluyla kolektif yaşayışa karışmak isterler.

Bazı durumlarda, ideoloji mistifiye (mystifié) olduğu kadar mistifikasyoncu (mystificateur) bir yansı haline gelir, o zaman bütün tesiri aynı

grubun fertleri arasında yön birliği sağlamasından ibarettir. Meselâ ortaçağda, özellikle insanın tabiat üzerindeki hâkimiyetinin zayıflığı yüzünden, sınıf çıkarları din şekli altında dile gelmekteydi. Engels, Almanya'daki köylü savaşının tablosunu çizerken, esas itibariyle köylü karakteri taşıyan, resmî kilise dışı halkçı mezhebin (hérésie Plébienné) resmî kilise dışı burjuva mezhebe de, ekseri feodal senyörlerin katolikliğine de cephe aldığını belirtir. «İnsanın mutlak hürriyeti» sözü şüphesiz devrim özleminin, teolojiye aktarılmış (transposé) halidir. «Evrensel eşitliğe çağrı», «ilk hristiyanlık temlerinin tekrarlanması» gerek kilise hiyerarşisinden, gerekse feodal hiyerarşiden kurtulmak isteğini dile getirir. Fakat hareket halindeki kütleler için ilkin önemli olan: görevi, hem devrim müesseselerini ideal bir şekilde kurmak, hem de bir bayrak gibi kullanılmak olan dinî fikirler çevresinde teşkilâtlanmak ihtiyacıdır. Bu safhada, ideoloji basamağı, ancak sosyal psikoloji basamağının ifade yolu olduğu ölçüde, ondan ayırdedebilir.

Bunun tersine olarak Napoléon koduyla aldığı şekil içinde hukuk, o güne kadar yaşanılmış tutumları ve uygulamaları formülleştirmekle kalmaz sadece. Burjuvazinin asalet karşısında kazandığı zaferi ve, özellikle, doğmakta olan işçi sınıfının kendisinin buyruğu altına girmesini sağlama bağliyacık kuralları, bir sistem meydana getirecek şekilde, akıl temeli üzerine kondurur. Göreneklerin (coutume) tersine olarak hukuk: toplumun genel çıkarlarının bekçisi olarak ortaya atı-

lan ve toplumun bütünüyle kendinde tecessüm ettiğini iddia eden bir burjuvazinin kendi görüşünü, evrensellik seviyesine çıkarmak istemesi şeklinde ortaya çıkar.

Lâkin, sınıf şuuru, insanın insanı sömürmesinin bir zaruret olarak kabul edildiği bir durumu ifade ettiği sürece, bir ideolojik unsur, bir mitos (efsane)payı taşır. Hiçbir ekonomist, işçi sınıfının protestosunu, inkılâbın lüzumunu haklı göstermeden sermayenin artık - değer'le beslendiğini söyleyemez ve bu bilimsel demarşla işçi sınıfının siyasî pozisyonunu benimsememezlik edemez. Hiçbir sosyolog işçi sınıfı saflarına (kampına) katılmaksızın kolektif şuura dair Dürkheim'ci metafizik ham hayalleri dağıtamaz ve muhtelif sosyal çevrelerin zihniyetinin nasıl kılık değiştirmiş bir şekilde sınıflı durumları aksettirdiğini gösterebilir.

Başka bir söyleyişle, sözcülerini, bilimsel olmıyan bir davranışa zorlayan, işçi sınıfı değil, burjuvazidir. Bir takım olayların adının anılmasını, hiç değilse bu olayların altında yatan kanunları bulup çıkarmak için hiçbir çaba gösterilmemesini ısrarla isteyen burjuvazidir. Hâkim bir sınıfın ya da, daha sade olarak, hâkimiyet iddiası taşıyan bir sınıfın, hakikate ne dereceye kadar tahammül edebileceğini bilmek pek önemlidir. Gerçekten, böyle bir tahammül bir sınıfın, kendisiyle birlikte bütün insanlığı kurtarma yeteneğinin bir ölçüsüdür. Yıldızı sönmüş halindeki feodalite, menşeleri ne olursa olsun bütün insanları aynı kanuna

tâbi kılacak evrensel bir hukuk fikrini kabul edemezdi. O sıralar, burjuvazi, köhneleşmiş toprak ve asalet mit'lerinin karşısına, liyakatin ve üretici güçlerin gerçekliğini savunarak çıkarken, sosyal hareketi anlamakta en kabiliyetli sınıf görünüyordu. Gelgelelim, burjuvazinin kendisi de kapitalist sömürücülüğün gerekleri dışına çıkamaz bir türlü: burjuva ideologlarının, sınıfların gerçek mahiyetini kavramakta yetersiz kalışları, bu ideologların zekâlarının bozukluğunun ya da rastgele karar almış olmalarının sonucu değildir. Burjuvazi, toplumun ekonomik yapısını, hâkim sınıfın yağmacılığını (usurpation) inkâr ederek açıklar.

Bu yüzden, yalnız işçi sınıfının bir sınıf şuuru olabilir, yâni toplumun bütünü içindeki, dolayısıyla, üretim münasebetleri içindeki yerini bilimsel bir şekilde öğrenmeğe yalnız işçi sınıfı gerçekten yönelebilir. Yoksa işçi sınıfı: kollektif gerçeklerin, birtakım çıkarlara, belki de bir yaşayış tarzına uygun, fantastik ve ters bir aksi (reflet) olan —ve bundan fazla birşey de olmıyan— ideolojiye yönelmez (*)

(*) Burada terimlerin muhtevası elbette ki bunların seçilişinden daha önemlidir. Marksizme işçi sınıfının ideolojisi adının verilmesine sebep ideolojinin karanlıkta gördüğü birleştirici vazifeleri onun tam bir aydınlık içinde ifa etmesidir. Bir sınıf için karakteristik olan ideolojiyi belirtmek üzere, bir ideolojik sınıf şuurundan bahsedilebilir. Esas olan, bir toplumun ne idüğünü bilmenin ancak işçi sınıfının ihtiyaçlarına uygun bir tavır (pozisyon) almakla mümkün olacağını görmektir.

«İşçi sınıfı, dünyanın bugünkü düzeninin dağılacığını haber verirken, ancak, kendi varlığının sırrını söylemektedir; çünkü o, dünyanın bu düzeninin fiilen dağılmakta oluşunu temsil eder.» (*)

Başka bir sâyleyişle, işçi sınıfı kendisinin meydana getirdiği servetlerden, bu servetleri üretme iradesinden, varlığından (être) ve hürriyetinden yoksun bırakıldığı içindir ki, hedef olduğu sömürmeye bir son verecek olan harekete doğru tabiatı gereği yönelen bir kuvvet haline gelir. İşçi sınıfı, mücadelesiyle aynılaşır ve böylelikle, tarihi maddeciliğin ileride içerisine yerleşebileceği bir çerçeveyi, günlük uygulamada hazırlar. «Nazarıye, kütleleri bir kere kendine kazanıverdi mi, maddi bir kuvvet olur». Fakat düşüncenin, gerçeğe böylesine kayabilmesi için «düşüncenin gerçeğe doğru yönelmesi yetmez, gerçeğin kendisi de düşünceye doğru yönelmelidir.» (**) Kapitalist üretim münasebetleri spesifik bir çelişmeyle belirlendiğine göre, tahakküm altındaki sınıfa kendi gerçek mahiyetini keşfetmesini mümkün kılacak olan, bu çelişmenin, giderek, toplumun bütününe has yapının bilinmesidir. Sosyal bağların ekonomik gerçeği, hâkim sınıfların yaptığı baskının politik karakteri arkasında örtülü kaldıkça, böyle bir şurulanma zor olur. Tabiatın insana hükmettiği, kö-

(*) Marx: *Contribution à la critique de la philosophie du droit de Hegel* (Hegel'in Hukuk felsefesinin tenkidine hizmet).

(**) Sözü geçen eser.

lelikte ve serflikte olduğu gibi cahilliğin genel olduğu şartlarda, sosyal prösesüsün dört başı mamur bir tahlili yapılamaz. Bir yandan kendisinin durumunu dile getiren ve kollektif gerçek içerisindeki yerini ayırdetmesine imkân veren, bir yandan da bölük-pörçük hak-isteklerinden teşkilâtli bir harekete geçiş için vazgeçilmez bir araç olan, objektif bir sosyal bilimi kendisine kazanabilen bir sınıfın ortaya çıkışı ancak modern toplumda olur.

Burjuvazi, sömürücü sınıf olma durumunu kabul etmemeğe mecburdur ve buna mecbur olduğu ölçüde de toplumu çelişmeler içinde parçalanmış bir bütün olarak tasavvur edemez. Bu itibarla, hâkimiyetinin ona sağladığı bütün müesseselik avantajlara rağmen burjuvazi kendisine karşı iki çeşit imtiyazdan faydalanan bir hasımla çatışır: birincisi, bu hasmın ortadan kaldırılmasına imkân yoktur, çünkü kapitalizmin bizzat mevcudiyeti, sistemin içinde sömürülen işçi sınıfının bulunmasına dayanır.

Burjuvazi, işçi sınıfı olmaksızın yaşayamayacağı halde, tersine, işçi sınıfı, burjuvazi olmaksızın yaşayabilir. Uzun vâde içinde, işçi sınıfının yenilgileri geçici ve kısmî olduğu halde, zaferi kesindir, tamdır. İkinci üstünlüğü ise, —burada bizi bu ilgilendiriyor— işçi sınıfının, nazariyesi ile uygulaması birbiriyle eş giden bir sınıf olmasıdır. Bir takım haklar edinmek yolunda yapılan günlük mücadele, yerinde ve gerekli olsa da, kapitalist sömürmenin sonuçlarına karşı yürütülen mücadelelerin ancak bir bölümüdür.

Burjuvazi, işçi mücadelesinin bu iki şeklinin (nazariye ile uygulamanın) kendisi için aynı derecede tehlikeli olmadığını farkındadır. Sömürülenlerin, sömürücülere karşı saygılı ve kârlı bir ita-atkârlık içinde kalmasını şüphesiz tercih ederdi. Bununla birlikte, burjuvazi —gerektiği zaman ve emperyalist yollardan fazla-kâr sağladığı yerlerde— adına «hard bargaining» denilen ve en gözde işçilere, işveren takımı tarafından geçim seviyeleri üzerinde yapılan baskılara direnme imkânı veren «çetin pazarlık» usûlüne yanaşır. A.Touraine'in «Anlaşmazlıklara katışma (participation conflictuelle)» adını vererek, haddinden fazla bel bağladığı olayı, yâni kurulmuş düzene saygılı sendikaların bazı kurumlarda temsilci bulundurmasını, burjuvazi hoş karşılamaktadır. Buna karşılık, üretim araçlarını kamulaştırmıya ve dolayısıyla artık-değer kapılmasına bir son vermeye kararlı işçi teşkilâtlarını ise, elindeki bütün imkânlarla bastırmayı ve dağıtmayı kendine değişmez bir hedef tutmaktadır.

Bu durum, nazariye alanındaki şuurunun zedelenmesinin; yâni, kapitalizmin özüne saygılı kalmakla birlikte, mücadeleyi onun yolsuzluklarına karşı yönelttiğini iddia eden reformculuğun (ıslahatçılığın) proletarya için ifade ettiği tehlikeyi gösterir. Gerçekten, reformculuğun özelliği, işçilerin durumunu ıslah etmek üzere bir takım reformlara başvurması değildir; Fransız işçi sınıfının asıl sözcüleri, işçi sınıfının yakın isteklerini yerine getirmek için gerekli bütün teşebbüsleri 1936'da, 1944'

te göstermişlerdir. Meselenin esası şudur: kapitalist baskının (oppression) satıhtaki, göze batar tezahürleri ile, bu baskının temelini birbirine karıştıran bir takım insanlar çıkagelmiştir. Böyleleri, çevrelerine bir göz gezdirip, işçi sınıfı bakımından hoş karşılanması özellikle güç yolsuzlukların bir listesini çıkarmağı ve sömürmeler silsilesine bir set çekmek için, bir takım tedbirler teklif etmeğı yeterli saymaktadırlar. Böylelikle sömürücülüğün baskısı bir ölçüde hafifler fakat kökleri kurumuş olmaz.

Marks ve Engels işçi sınıfının bu noktada hem zor, hem de imtiyazlı bir durumda bulunduğunu göstermişlerdir:

«Daha önce iktidarı ele geçiren sınıfların hepsi, bütün toplumu, kendi iktidarlarının şartlarına baş eğdirerek, kazanmış oldukları durumu sağlama bağlamağa bakarlardı. İşçiler ise: kendilerine hâs üretimden-pay-alma (appropriation) tarzına ve giderek, üretimden-pay-almanın eski tarzlarının hepsine bir son vermek suretiyle, sosyal üretim kuvvetlerine el koyabilirler ancak.»

Burjuvazi, eski rejim zamanında da vardı. İstediğ şey: burjuva sistemi bütün topluma yaymaktı. Serbestçe at oynatacağı bir alan açmak için, kaldırması gereken feodal müesseseler hakkında, günlük tecrübeleriyle ampirik bir bilgi edinmişti. İşçi sınıfı ise, tersine, gündelikle geçinen ve artık - değeri kaptıran üreticilik durumunu, toplumun

bütününe yaymağı hedef tutmaz. Kendi sınıf durumunun bir son bulacağı bir sistem düşünmek zorunluğuyla karşı karşıyadır. Günü güne edinilmiş bir bilginin el yordamıyla aranırları, bu yüzden, burada artık yetersiz kalır. Sosyal bilimi, daha üstün bir hazırlık seviyesine çıkarmak; fenomenler gerisinde yatan kanunları bulmak; sömürücülüğün kalesine rastgele yürüyen azgın bir kuvvet filân olarak değil, nereye varacağını bilen şuurlu bir kuvvet olarak işçi sınıfını birleştirmek zarurî olur.

Şu anlamda ki, işçi sınıfı, tarihi ve devrimci görevini farketmedikçe, toplumun tümü içerisindeki yerinin bilimsel şuuruna varmakta, reformcu ideolojiyi aşamaz. Sendikaların hak-isteğinde bulunmaları, ilk adımda zarurîdir elbet. Fakat bu talepler kapitalist düzen seviyesinde kalır. Bu çerçevede «emekçiler, sonuçların sebeplerine karşı değil, düpedüz bu sonuçlara karşı mücadele ettiklerini hatırdan çıkarmamalıdır.» «Aynı zamanda, hem köklü dönüşümü sağlamağa çalışmaları, hem de teşkilâtlı kuvvetlerini, güçlerini, çalışan sınıfların hürriyete kavuşması yâni gündelikçilik durumunun kesinlikle ortadan kalkması için kullanmaları» (*) gerekir.

Hasılı, ücretlerin baskı ve ezgi altında tutulmasına karşı emekçilerin protestosu onların örf ve âdetlerinin, yaşanmış pratiklerinin bir kısmını

(*) MARX: Ücret, fiyat ve kâr.

teşkil eder. Fakat bu protestonun fikir ve organizasyon bakımından sistemleştirilmesi işi, bu gerçeği anlamadan aksettiren mistifikasyoncu ve reformcu bir ideoloji seviyesinde tahakkuk edebileceği gibi, ilerici bir şuur seviyesinde, kolektif psikoloji kademesini aşip üretim münasebetleri kademesini keşfeden bir şuur seviyesinde de tahakkuk edebilir.

SINIF ŞUURU'NDAN POLİTİK TEŞKİLÂTLANMA'YA

Her şeyin kendiliğinden olduğu görüşüne taraftar olanların karşısına çıkarken çağdaş marksistler: «bilimsel sosyalizmin tartışma götürmüyen tezini, işçi sınıfı partisinin şuursuz bir prosesünün şuurlu sözcüsü olduğunu» onlara karşı hatırlatırlar. Anarşist görüşler de şöyle cevaplandırılmıştır:

«İşçi sınıfı partisi gıya hemencecik, bir solukta bütün işçi sınıfını kadrolarına alacak ve arkasından bir solukta bütün burjuva toplumla meselelerini çözümliyecakmış. Hakikaten şuurlu bir sözcü olmak için işçi sınıfı partisi, belirli bir şuur seviyesini sağlayarak ve bu seviyeyi sistemli bir şekilde yükselterek, teşkilât münasebetleri kurmağı başarabilmelidir.»

İnsanın kendisini parti üyesi sayabilmesi için, bir greve katılmasının yeterli olduğu doğru değildir. Bütün mesele, militan işçinin ilerici prog-

ramı, kendi programıymış gibi benimseyip, anlayıp, kabul edip etmediğindedir. İşçi sınıfının politik teşkilâtının dışında kalıp, sınıf şuurunun âyet gibi gökten düşmesini beklemek de gerekmez. Bir yandan partinin, öbür yandan her bir üyesinin görevi: son amacı kapitalist sömürmenin kökünü kazımak olan bir mücadele içerisinde, şuur seviyesinin yükseltilmesine katılmaktır. Bir grev «kuvvetli bir sınıf içgüdüünün (instinct, insiyak) ve önüne geçilmez bir şekilde sosyal dönüşüme uzanan bir mücadelenin basit (élémentaire) bir ifadesi» dir. Henüz «bu prosesüsün şuurlu bir ifadesi» değildir. Ya da greve katılanların hepsi için ille de bu anlamı taşımaz. İşte bu yüzden, işçi sınıfının nazariye ve politika alanlarındaki şuurunun ifadesi olan parti'nin yeri, günü gününe yaşanan mücadelelerin ifadesi olan sendika tarafından hiçbir şekilde doldurulamaz.

İşçi hareketinin bu iki organizasyon şekli birbirleriyle diyalektik münasebet halindedirler, çünkü emekçi ileri sürdüğü dileklerle radikal kuruluşu uğrunda mücadele etmeyi öğrenirken, buna mukabil sosyal dönüşümü gaye olarak alan teşekkül de hiçbir suretle günlük çatışmaları, işçi sınıfının mücadele birliğine tavını veren bu çatışmaları umursamamazlık edemez.

«İşçi sınıfının öncüsü olan Parti ile. bütün işçi sınıfını birbirine karıştırmamanın âlemi yoktur... Şuurda ve faaliyette farklı dereceler olduğuna göre, partinin yakınlık derecesinde (degré de rapprochement) de bir fark

gözetmek önemlidir. Biz sınıf partisiyiz. Hemen bütün sınıfın partimiz yönetimi altında hareket etmesi, onun çevresinde saflarını sıklaştırması işte bu yüzden gereklidir. Fakat kapitalist iktidar zamanında sınıfın, bırakın tamamının, hattâ büyük kısmının bir gün, onun öncü birliği olan partisinin şuur ve faaliyet derecesine erişecek kadar yükseleceğini düşünmek hanı hayalcilik olur. Kapitalist iktidar zamanında, hattâ —daha ilkel, gelişmemiş tabakaların şuuruna daha yatkın olan— sendika teşkilâtı bile, işçi sınıfının tamamını değilse de büyük çoğunluğunu kucaklamaktan uzaktır.»

Mesele parti ile kütleleri birbirinden ayırmak ya da birbirinin karşısına dikmek değil... Kütleler partinin çevresinde «döner dururlar». Kendilerini onun temsil ettiğini bilirler, şu anlamda ki: Politik teşkilâtın ortaya attığı sloganlar ile, bir bütün halinde işçi sınıfının —hattâ en yakın gelecekteki— çıkarları arasındaki uygunluğu olaylar günden güne doğrular. Bununla birlikte, özellikle hâkim emperyalizmin (impérialisme dominant) yuvalandığı ülkelerde, kütlelerin, hiç değilse bir süre, işçi sınıfı partisini kendi temsilcisi olarak kabul etmemeleri de mümkündür. Meselâ, Amerika Birleşik Devletlerinde emekçilerin büyük çoğunluğunun, teşkilâtlı Amerikan işçi sınıfının tesir alanı dışında bulunduğu şüphe yoktur. Fransa'da bile kuzeyli dokumacılar gibi bazı kesimler, iyiden iyiye reformculuğa (réformisme) yönelmişlerdir. İşçi sınıfı partisinin haklılığı: kapitalist toplumun gerçek ma-

hiyetini ve burjuvazi tahakkümü altındaki üretim münasebetleri içerisinde işçi sınıfının yerini şuurlu bir şekilde bilmesinden ileri gelmektedir. Bundan şu sonuç çıkar: yılmadan, usanmadan açıklamalar yapılması, genellikle savunma durumuna geçmiş bir kapitalist sınıfın yarattığı geçici güçlüklerin aşılmasına; bazan —bir kaynaşma sayesinde— özelliği olan bir sloganın, bazan —propaganda sayesinde— genel bir hareket programının yayılmasına imkân verebilir. Hâkim bir emperyalizmin egemen olduğu ülkelerde bile bir sınıf mücadelesi olmaktadır. Olanca çilesini işçi sınıfının çektiği sömürme prosesünü politik şuur alanına getirmek imkânının belirmesi için, dünya konjonktüründe bir değişiklik olması, objektif şartların elverişli hale gelmesi yetecektir. Kapitalizme karşı boyunları hâlâ eğik duran çeşitli sosyal grupların birbirlerinden farklı gelişme göstermeleri karşısında böyle bir imkân (sömürülme prosesünü politik şuur alanına getirme imkânı) bir süre için zayıflamış olabilir. Fakat marksizmin başlıca kuvveti, işçi sınıfının durumunu olduğu gibi aksettirmesinde, dolayısıyla ona, sonu hürriyete çıkan yolun tarifini açık deyimlerle teklif etmesindedir. İşte bu yüzden, marksizmin, bir takım şartlı refleksler, kalabalıkların nabzına göre şerbet vermesini bilenler tarafından ustalıkla kullanılan sloganlar yığını diye gösterilmesi: gerçeklerin uydurma ve ters bir aksi (reflet) olan burjuva ideolojisinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Çağdaş marksist aydınların belirttiği gibi «anlaşılmaksızın, üzerinde düşünül-

meksizin ezberlenniş sloganların tekrarlanması, bir takım yâvelerin yayılmasına yol açar.» Bu türlü tekrarlamalar, işçi sınıfının, anlamadan, düşünmeden sosyal diyalektiğe ayak uydurduğu aşamadan (stade, merhale); işçi sınıfının gitgide genişliyen tabakalarının gitgide daha saf bir şuur edindiği seviyeye geçişine aykırıdır... İşçi sınıfını temsil eden partinin demokratik yoldan iktidara gelişti kazandığı politik zafer mutlaka gerçek demokrasinin serpilmesine tekabül eder. Gerçek demokrasinin varolabilmesi için, politik nazariyenin, kütlelerin zihninde yer edip, maddî bir güç haline geleceği aşamaya erişilmiş olması gerekir. Bir teşkilât, bilimsel bakımdan doğru bir nazariyeye yaslanmazsa, görevlerini başaramıyacağı gibi; çalışmanın objektif gerekleri de, sömürülenlerin büyük çoğunluğuna bu hakikatin, kesin mücadeleye girişilmeden önce benimsetilmesini zarurî kılmaktadır. Nazariye ile uygulamayı, işçi hareketi ile sosyalist düşünceyi başarıya götürecek olan ikili hareket böylece gelişir.

EKONOMİK MÜCADELE — POLİTİK MÜCADELE

Ekonomik mücadele, politik mücadeleye geçmek için, üzerine yaslanılması mutlaka gerekli bir lövyeye olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat politika alanında sınıf şuuruna varmak için, ekonomik mücadeleyi geliştirmenin yeterli olacağını sanmak yanlıştır.

Hakikatte, daha artık - değer'in esas diyalektiği hakkında bilgi edinmek için bile, kapitalist başkanın ve dileklere ait aksiyonun dış tezahürleri ötesine geçmek icap eder. Fakat, ayrıca, artık - değer diyalektiğine ulaşmak için kollektif, ekonomik ve ekonomik - olmıyan bir sürü yapıların (structure) hareketli ve evrensel bir şekilde bilinmesi mutlaka gereklidir.

«Bu bilgiyi verebilen tek alan: halkın bütün sınıf ve tabakalarının devlet ve hükûmetle olan münasebetleri alanı (yani) bütün sınıfların kendi aralarındaki münasebetleri alanıdır.»

İşte bunun için, partili militanın ideali, sendika sorumlusunun idealinden farklıdır. Sendika sorumlusu, devletin ortaya çıkardığı meselelere sırt çevirmiş değildir; hükûmetçe kapitalistlere sistemli bir şekilde yardım yapılmasını, iş bölümünde uygulanan işletme tekniklerinin insanca olmayışını sırası gelince takbih eder. Sendika sorumlusu işçi haklarının söz konusu olduğu her yerde hazır bulunur. Meselâ, iş kazaları gibi, işçilerin ezildiğini ortaya vuran günlük binlerce olayı meydana o çıkarır. Meslekî kuruluşların hürriyetini kısıtlayan formülleri o çözer. Hâsılı, işçi sınıfının ilk ağızda ki hak - isteklerini, bu haklara köstek olan engelleri, bu engelleri ortadan kaldırma imkânlarını o dile getirir. Böylece, politik mücadeleye sırt çevirmeden; hatta işçi sınıfını durmadan tehdit altında bulunduran kapitalist sistemi takbih etmekten de geri kalmadan, esas çabasını; patronlara ve baskıya

karşı yürütülen ekonomik mücadele üzerinde toplar.

Partili militan, toplumun genel hareketini, işçi sınıfı ile burjuvaziyi birbirinin karşısına diken spesifik bir çelişme temeli üzerinde, fakat kolektif yaşayışın bütün basamaklarında ortaya çıkan meseleleri bütünüyle tahlil edecek bir bilgiye dayanarak kavrar. Böylelikle, hareketi incelemeye, çeşitli hükümetlerin iç ve dış siyasetlerini gözden geçirmeğe, yapıların (structure) ve ekonomik, millî, milletler - arası konjonktürlerin tahliline fikir plânında yönelir. En önemlisi, «çağdaş toplumda şu ya da bu sınıfların durumu»nu incelemeye imkân verdiği ölçüde, bu bilgiler, giderek, sonunda aksiyona varır. O zaman, sistemin üzerinde kurulduğu spesifik çelişmeden başlayarak büyüyen haliyle, sosyal yaşayıştaki genel haksızlıkların bir bütün teşkil ettiği ortaya çıkar. Sömürülmenin, en ağırına olduğu kadar en dolaysızına, şüphesiz, işçi sınıfı duçar olmaktadır.

İşçi sınıfı, kendisinden artık - değer sızdıran müteşebbisle doğrudan doğruya çatışma halinde bulunur ve bu itibarla sömürücülerinin hem kurbanı hem de baş hasmıdır. Fakat, bu onun istisnai bir durumda olduğunu göstermez. Tarihin tavin ettiği ve sayıları gittikçe artan bazı sosyal tabakalar da sömürmenin diyalektiğine tâbi oldukları ölçüde, işçi sınıfının durumu, nevinde tek olmaktan çıkar.

Hâsılı, zanaatçının, küçük tüccarın v.b. sayısını durmadan azaltma yolunda olan kutuplaşma

(polarisation) prosesüstü, ücretli sayısını arttırmaktadır; durumları, sahte bir bağımsızlık görünüşü altında saklı olsa da, olmasa da, bu ücretliler: her çeşit yoksullar ve ezilenler (opprimé) kütlesinin yâni ilerici hareketin tabii müttefiklerinin sayısını kabartmaktadır (*) Öyleyse, partili militan:

«İçinde yaşadığımız rejimi ve en başta politik rejimi, halkın en çeşitli tabakalarının çıkarlarıyla çatışma halinde olduğu ölçüde takbih ederek, ilerici muhalefeti, yönetebilmelidir. Partili militan:

«Her nerede olursa olsun, acısını hangi sosyal sınıf ya da tabaka çekerse çeksin, her türlü keyfi ve ezici görünüş karşısında tepki göstermesini; kapitalist sömürmenin eksiksiz bir tablosunu çizmek üzere, bütün bu olaylardan genel yargılar çıkarmasını; herkesin önünde sosyalist görüşünü ve demokratik isteklerini sermek, herkese ve her insana işçi sınıfının kurtarıcı mücadelesinin tarih ve dünya ölçüsündeki önemini açıklamak üzere, en küçük fırsatlardan yararlanmasını bilen halk sözcüsü, nü (tribun populaire) kendine örnek alır.

Yoksullar ile varlıklılar arasında, ufaklar ile iriler arasında çatışma olan her kesimde, ilerici teşkilât: önünde - somunda, aynı sömürgeci tarafından sömürülen herkesin, ortak cephe teşkil etmesini, nazariye yönünden ispatlamakta ve aksiyon yönünden gerçekleştirmekte çaba gösterir. Sömürülenler topluluğunun çok çeşitli örnekleri arasın-

(*) İleride, kapitalizmin tekelci safhaya doğru gelişmesini gözden geçirirken bu noktaya tekrar döneceğiz.

da: artık - değer meydana getirmiyen; sosyal üretimin içerisinde, işçi sınıfıyla aynı yerde bulunmayan türlü unsurlar da vardır.

Fakat, sömürülen bu muazzam insan kitlesi bilimsel bakımdan yine de iş kuvveti, yâni fizik kabiliyetleri, el maharetleri veya entellektüel bilgileri netice itibariyle kapitalist azınlığın hizmetine koşulmuş insanlar topluluğu olarak tarif olunur. Hareket serbestliğinden gittikçe yoksun kalan zanaatçı, aile işletmesinin mülkiyeti tehdit altında duran köylü, değer yaratıcısı olmıyan ama emek piyasasına çıkmak zorunda kalan ücretli, bütün bunlar, ancak aydınlık bir geleceğin her türüsünü kendilerine yasaklayan bir sisteme karşı cephe almak suretiyle, gerçek çıkarlarını farkedebilirler.

Burjuva toplumun, artık - değer'i işçiden sızdırmakta hiç şaşmıyan mekanizması, gerek zanaatçı işletmelerini, gerekse küçük ve orta köylü işletmelerini ezen tröstler meydana getirir. Üretici olmıyan ücretli, şüphesiz artık - değer yaratmağa değilse bile, önceden meydana getirilmiş artık - değer'i kendi patronuna sağlamaya hizmet etmekle, üretici ücretlilerinkine özellikle yakın bir durumda bulunur.

Son olarak da aydınlar, ancak işçi sınıfının, üzerlerine kanat germesiyle serbestçe düşünebilirler; çünkü içinde bulunduğumuz, çözülme (décomposition) halindeki âlem hakkında hakikatin söylenmesini, hoş gören de söz mü, ısrarla istiyen, yalnız işçi sınıfıdır.

Şüphesiz «yalnız belirli bir sınıf —yâni şehir

işçileri ve genellikle fabrika, sanayi işçileri— bütün emekçiler ve sömürülenler kütlesini yöneltmek kabiliyetindedir.» (*) Peki ama, işçi sınıfının müşterek çıkar adına yaptığı hareketi desteklemekte tesirli payı olabilecek sınıflar hangileridir?

Burada «şehirlerdeki orta tabakaların ikili gelişimi»ni hatırlamak önemlidir.

Bir kere zanaatçılar «asıl anlamda üretici olan faaliyetlerden gitgide uzaklaştırılırken» «ticaretin merkezleşmesi (concentration, temerküz) de küçük tüccarı yıkıp geçer». Bunun tersine olarak, gelişmesinin bugünkü safhasında kapitalizm:

«yeni orta tabakalar denilen: devlet ve işletmeler memurlarının (fonctionnaire et employés) yönetici kadronun, aydınların v.b. sayısını kabartmaktadır.»

BAZI ÜCRETLİ TABAKALARIN BÜNYESİ

Mücadelenin, bu orta tabakların çeşitli unsurlarını da berabere alarak yapılmasına karar vermeden önce bu unsurların «üretim prosesüsü» ile «tedavül prosesüsü» arasındaki durumlarını şuurlu bir şekilde belirlemek gerekir elbette.

Burjuva, üretici kapitalist sıfatıyla hareket ederken emeğe, işçilere başvurur.

Değerin ve kapitalist için artık -değer'in fiilen yaratılması ancak üretimin prosesüsü içinde olur.

(*) Proletaryayı, kelimenin kesin anlamıyla ancak işçilerin meydana getirdiği açıktır. Ne ilerici aydınlar, ne de yoksul köylüler proletaryaya dahil değildir.

Burada öyle iki ana sınıfla karşılaşmaktayız ki, bir notunda işçi sınıfını:

«kendi üretim araçları olmayışı yüzünden, yaşamak için emeklerini satmak zorunda kalan modern ücretli işçiler sınıfı.»

diye tarif ederken Engels, bu iki sınıf arasındaki antagonist çelişmeyi özetlemiştir.

Demek ki, karışımızda işçiler ile patronlar var. Bu iki sınıftan ne birine, ne öbürüne mensup olmadan sosyal yaşayışta yer alan tabakalar, ister önceki sosyal kuruluşların mirasçıları olsunlar, isterse yeni yaşayış şartlarından meydana çıkmış olsunlar, orta tabakalar adını almaktadırlar.

Aynı işletme içinde, hatta üretim faaliyeti içinde belirli sayıda işçiler özel bir durumda bulunur. Sosyal iş bölümü, kol ile kafa ya da daha açık bir deyimle, işi tasarlıyan ya da iş başında nezaretçi duran ile işi yapanı birbirinden gitgide ayırmıştır. İşlenmiş bir ürün (un produit fini) kelimenin asıl anlamıyla, işçilerin, ona göz nuru veren emekçilerin eseridir elbette. Ne var ki, o ürün bir yandan da mühendisler, ustabaşlar, kısacası ham madde nin mal haline gelişini düzenliyenlerin tümü tarafından meydana çıkmıştır. Bununla birlikte, rejim: üretimi yapanların aralarında serbestçe işbirliği yaptıkları bir rejim olmayıp, bir baskı (contrainte) rejimi olduğu için; patronun emriyle yapılan işleri, üretimin ortaya çıkardığı ihtiyaçlardan ayırdetmek son derece zorlaşmaktadır.

Kökleri geçmişte olan birçok şartlar bu emekçilerin zihninde «ayrı» bir sınıfa mensup olmak gibi bir duygunun yer etmesine yol açar.

Kapitalizmin başlangıcında nezaret ve organizasyon işlerini imalâthane sahibinin kendisi yapardı. O sıralarda işletme kârı ile «nezaret ücreti» (*) birbirine karıştırılıyordu. Öte yandan, makinelerin sahibi, imalâthanenin senyörü, fikir gücünün (pouvoir intellectuel) bir kısmını kendinde bulundurur görünüyordu. Kendi imtiyazındaki işlerden bir parçasını ücretlilerden birine verdikçe, o ücretli bu yetki ve itibar devrinden kendine pay çıkarır duruma geçiyordu. Sonunda, bu işçinin artık «maaş» gibi «şerefli» bir isim taşıyan ücreti, onun, kol işçilerinden epey farklı bir yaşayış sürmesine imkân veriyordu.

Aşağıdaki satırların anlamı böylece daha iyi anlaşılmaktadır:

«Mühendisler, idareci kadrolar, teknisyenler tabakası teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu tabakada sosyal durumlar çok çeşitlidir, bu tabakaya mensup unsurlar ile kapitalist çevreler arasında karşılıklı sızmalar olduğu da unutulmamalıdır. Bununla birlikte, birer yaratıcı ve proje uygulayıcı olarak mühendislerin ve teknisyenlerin geleceği, üretim kuvvetlerinin serbest gelişmesine bağlıdır. Üstün çıkarlarının şuuru varmaları onları işçi sınıfının yanında yer almağa götürebilir.»

Sosyalist bir düzende meselenin aynı şekli taşımadığına dikkat etmek gerekir: işin organizasyonu ve nezaretli kapitalistin yetkisi olmaktan çı-

(*) Bu deyim gerek «Sermaye» de, gerekse «Ekonomik doktrinler tarihi» nde Marks tarafından kullanılmıştır.

kar artık, dolayısıyla, mühendislerin, teknisyenlerin ve yönetici kadronun işçi sınıfına mensup olup olmaması gibi objektif bir vakıa kalmaz olur. Gerçekten de kol emeği ile kafa emeği arasındaki ayrılık Marx'ın işaret ettiği şekliyle (*) bahis konusu değildir. Bugünkü rejim çerçevesi içinde militan işçilerin rolü besbelli ki: üretici durumundaki bu türlü emekçilerin, gördükleri işler ile, patron otoritesinin temsilciliği görevi —çoğu bu görevi istemiye istemiye yapmaktadır— arasındaki çelişmeyi şimdiden derinleştirmektedir. Ayrıca, meselâ imalât desinatörleri gibi bazan öyle ücretliler vardır ki, işçi sınıfının öbür bölümünden bunları bilimsel tahlil değil, burjuvazinin hileleri koparır. **Sübjektif** şuurları her ne kadar durulaşmış olmasa bile bunların işçi sınıfına **objektif** olarak mensup olmadıklarını kestirip atmak için beyaz gömlek giymeleri ve maaşlarını aydan aya almaları yetmez.

Bu türlü örnekler üzerinde fazla ısrar etmek doğru olmaz: bilimsel tahlilin, giderek, emekçiler (işçiler - yönetici kadro - memurlar) arasında bir ayırım yaptığını bu misaller açıkça göstermektedir zaten. Fakat böylesine bir sınıflandırmaya gidilirken uygulanan ilkeler (principe) burjuva istatistikçilerin kullandıklarından çok farklıdır. Bu sonunculara göre, maaşını aydan aya alan ve ellerini kirletmeden çalışan herkes, otomatik bir şekilde proletarya - dışı sayılmaktadır. Her ne kadar bi-

(*) Artık - değer Nazariyesi (Théorie de la plus-value, pp. 886 - 397)

rer hakikat payı var ise de, bu kıstasları (critère) aydınlatmak ve derinleştirmek mutlaka gereklidir. Şu türlü, ya da bu türlü bir tarifile başı' derde girince, bir okur kendi itirazının: kapitalistlerin tarif ettiği şekildeki memura (employé) mı, yoksa marksizmin tarif ettiği gerçek durumdaki memura mı uyduğunu kendi kendine sormalıdır bir kere.

Emekçilerin mümkün olduğu kadar büyük bir kısmını, işçi sınıfına mensup olmadıklarına inandırmakta kapitalistlerin çıkarı olduğu ortadadır. Aynı şekilde, kapitalistler bu sefer ters yönde: işçiler, yönetici kadrolar, köylüler, memurlar, devlet memurları (fonctionnaire) arasında herhangi bir ayırım yapmadan, hepsini ücretliler grubu diye şekilsiz ve cansız bir grubun içine doldurmağa —böylelikle, bir kere çalışanlar kütesinin bütünü içine tikiştirilen işçi sınıfının yönetici rolünü kimvurduya getirmeğe— bakan sosyal - demokrat eğilimi adam - akıllı tutarlar.

Asıl memuru: üretim yapan bir işletmenin üretim - dışı (improductif) bazı hizmetlerinde çalışan ücretli ya da uzmanlığını ve kabiliyetini ticaret ya da finans sermayesinin hizmetine vermek zorunda kalmış ücretli diye tarif etmek mümkün görünmektedir.

Üretici - olmayan - ücretli'ye (salaré non - productif (*) karakterini veren şey: üretim süreci.

(*) Burada söz konusu olan: açıklığa kavuşturmağa çalıştığımız, marksçı anlamıyla memurdur (employé). Kendiliğinden anlaşılır ki, «üretici-olmayan-ücretli» nitelendirilmesi (caractérisation), adına memur denilegelen, ama değer yaratıcı kollektif işçi kütesinin birer unsuru olan ücretlilere uygulanmaz.

sü dışında bulunması, zamanını değer ve artık - değer yaratmağa değil de, kapitalist mübadelenin yapılmasına harcamasıdır. Bazı üretici emekçilerin; deyimim en geniş, en belirsiz anlamıyla, tedavül anlamıyla bağıntılı olduğunu elbette bilmeliyiz. Meselâ, demiryolu işçilerinin çalışmaları proleterlerinki gibidir. Ham maddelerin ya da malların taşınması söz konusu olunca durum açıktır.

«Nakliyat sanayinin sattığı şey bizzat nakliye işidir. Meydana getirilen (üretilen) faydalı sonuç nakliye prosesüne yani nakliyat sanayinin üretimi prosesüne sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanlar ve metalar taşıtla aynı zamanda yol alırlar; taşıtın üretim prosesü meydana getiren, onun yol alışı, yeryüzündeki hareketidir işte. Faydalı sonuç ancak üretim prosesü sırasında tüketilebilir; o faydalı sonucun mübadele değerinin, bütün metalarda olduğu gibi, üretime katılan unsurların —emeğin ve üretim araçlarının— tüketilen değerine, nakliyat sanayinde çalışan işçilerin fazla çalışmasıyla yaratılan artık-değer'in eklenmesiyle belli olmasına engel değildir bu durum.» (*)

Keza, emtianın bir zaruret icabı olarak stoklanması da aynı neticeyi doğurabilir. Fakat:

«Bu durumda metaların değeri olduğu gibi muhafaza edilmiş ya da artırılmış ise, kullanış değerinin —metanın kendisinin— belirli şartlar içine konulmuş olmasından ötürüdür bu... Tersine olarak, değer-metanın hesaplanması, bu prosesle ilgili muhasebe, alma ve satma işlemleri, değer-meta'ı içinde barındıran kullanış değeri üzerinde tesirini göstermez. Onlar ancak biçimi ilgilendirir.» (**)

(*) Sermaye (Le Capital, t. IV, pp. 52 — 53)

(**) Sözü geçen eser, s. 128

Bir memur ile bir işçi arasındaki fark —burjuvazinin telkin ettiği karışıklığa düşmeden, bu iki deyimnin sınırları kesin bir şekilde tarif edilecek olursa— birincinin artık - değer yaratmayışı, kelimenin geniş anlamıyla, muhasebe ve maliye işlemleriyle uğraşmasıdır. Ya da Marks'ın açıkladığı gibi, nasıl ticaret ve maliye sermayesi, kendi yönetimi altında fiilen artık - değer yaratılmadığı halde kazanç sağlayabiliyorsa, tıpkı bunun gibi:

«emeğin değer yaratıcı gücü de ancak, çalışma prosesüsü içerisinde faaliyet göstermesi ve gerçekleşmesi halinde belirir; ne var ki, böyle olması, onun kendi başına, bir meta olarak, prosesüsün sonunda ortaya çıkan bir faaliyet olmayıp, prosesüsün ön şartı olması-na engel değildir. Emek, değer yaratabildiği için satın alınır: fakat emek, üretici iş gördürmeksizin de satın alınabilir.» (*)

Bu emeğin üretici olmayışının tek sorumlusu, elbette ki, kapitalisttir. Çağdaş marksist düşündürmelerin formülü uyarınca, üretim prosesüsüne fiilen katılanlar yalnız işçiler olduğuna göre, memurlar ve işçiler, her şeye rağmen birbirlerinden ayrı birer tabaka ve sınıf teşkil ederler. Bu durumun sonucu olarak, aynı sömürücüyle karşı karşıya bulunan bütün ücretliler arasındaki bağlar hiçbir şekilde zayıflamış olmaz, çünkü:

«memurların (employé) ve devlet memurlarının (fonctionnaire) büyük kütlesi fiilen ücretli emekçilerin durumundadır. Maaşlarının seviyesi geniş ölçüde işçi ücretlerine tâbidir. Kaderleri doğrudan doğruya işçi sınıfının kaderiyle kenetlidir.»

(*) Sermaye (Le Capital, t. VII p. 46)

Kütlelerde genel proleterleşme, işçi sınıfının yakın akrabası olan bu yeni orta tabakaların çoğalmasıyla ve asıl anlamda orta sınıfların sayıca öneminin azalmasıyla kendini meydana vurur. «Küçük imalâtçı ve tüccarlar» bir yanda, «memurlar ve devlet memurları» öbür yanda olmak üzere, «orta tabakaların çelişik gelişmesi» üzerinde ısrarla durulsa yeridir.

Bazı marksist nazariyeciler ise, tersine, memurlara işçi sınıfı içinde yer verirler (*). Sanıyoruz ki, bu meselede bir yandan gerçek bir vakıanın kabul edilmesinin, öbür yandan haklı bir siyasi endişenin payı vardır: fakat, aynı zamanda burada nazariyeyle ilgili bir karıştırma da vardır ki, bu konuda kendi düşüncemizi açıklamamız uygun olacaktır.

Birincisi, memur, kapitalist karşısında, işçiyle aynı durumda bulunur: kendi varlığından yâni emeğinden başka satacak bir şeyi olmadığı için piyasaya çıkar. Kendi hesabına bir iş kurmak için gerekli yeri bırakın, teçhizatı bile yoktur. Öyleyse kapitalist tarafından kendisine verilecek ücretle yetinmesi gerekir, bu ücretin maaş adını taşıması ve aydan aya ödenmesi gerçek durumu hiç değiştirmez. Kısacası memur, çok kere eline pek az para geçen, çıkarları asıl anlamda işçi sınıfının çı-

(*) Genellikle en düşük maaşlı memurları belirtirler. Başka bir deyişle, insanların mensup oldukları sınıfları, gelir seviyelerine bakarak belirliyen, Marksçılık-dışı bir görüşü benimserler.

karlarıyla tamamen çakışan ve aynı işletmede karşısında aynı hasmı: patronu bulan bir ücretlidir.

İkincisi: böyle objektif bir durum memur ile işçi arasında bir dayanışma, bir sınıf akrabalığı yaratır; memurun bu yakınlık hakkında kesin bir şuuru yoktur ve bu şuuru bulması için ona yardım etmek söz konusudur. Gerekli ayırımları yapmak yetmez. Aynı mücadeleye girişmiş bütün ücretliler arasındaki derin birliği belirtmenin önemi hiç azalmadan duradurmaktadır. Bir grubun unsurlarını ille de ya aynı sınıf altında toplama ya da birbirinin dışında (birbirinden ayrı) sınıflara bölmeğe yalnız metafizik düşünüş özenir. Üretim yapmadığı için farklı, ücretli olduğu için benzer durumda bulunan üretici - olmıyan - ücretli ile işçi sınıfı arasında orijinal bir münasebet vardır; ancak ayrıntılı (détaillé, mufassal) bir şekilde yapılacak bir anket bu münasebetin mahiyetini dörtbaşı mâmur bir şekilde açıklamaya imkân verecektir.

Nitekim, mücadelenin yönetimi işçi sınıfında olsa da, başarının yalnız işçi sınıfı tarafından kazanılamıyacağı gözden kaçmıyacaktır. İşçi sınıfının, öbür tabakalardan meselâ köylülerden, ayrı kalınca, muhakkak yenilgiye uğramak tehlikesi karşısında olduğunu «1871 Paris Komünü» örneği göstermiştir. Aynı yerlerde çalıştıkları için özellikle birbirlerine yakın bulunan işçiler ile memurlar arasında durmadan pekişen bir ittifak kurulması zaruretinin umursamamak tuhaf olur.

Bununla birlikte, işçi sınıfının müttefiklere ihtiyacı olduğunu söylemek, mücadeleye girişen farklı sosyal tabakalar arasında ayırım yapılmasından vazgeçmek demek değildir. Bu ayırmadan vazgeçmek: nazariye alanında birtakım hataların başlangıcı olmakla kalmaz, uygulama alanında da tehlikeli bir yöneliş olur; çünkü bu yöneliş, uygulayıcılarını işçiler ile memurların sendikacılık ve politika şuurlarındaki farklılığı umursamamağa götürür. Bu karıştırma hatasına düşenlerde: ücretlilerin çeşitli tabakaları arasında şimdiki açıklığın, olsa olsa bu tabakaların birbirine benzemiyen birer tarihi menşeden gelmeleriyle açıklanabileceği düşüncesinin yer ettiği görülmektedir. Oysa, uzun vâde içinde maddî şartlar belirleyici olduğu için, böylesine çelişmeler ileride ister istemez ortadan kalkacaktır. Tersine olarak, yeni orta tabakalar içerisinde memurlar orijinal bir durumda fakat işçi sınıfıyla doğrudan doğruya temas halinde bulunuyorlarsa, onlar yönünde yürütülen hareketi objektif duruma uydurmak yerinde olacaktır: üretim prosesüsü ile tedavül prosesüsünü birbirine karıştırmak mümkün değildir (*). Emekini satan herkesin mensup olduğu bir ücretliler grubunun varlığını hatırdan çıkarmak vahim olur.

Önce şunu iyice belirtmek gerekir ki, işçi sınıfı

(*) Bu iki grubun içerisinde, mesleki yetiştirmelerde, maaşlarda, işçilerin sayısında ve memurların sayısında bir takım değişimler olması imkânını ortadan kaldırmaz, bu farklılık. Bu iki prosesüsün birbirinden farklı oluşu, kapitalizmin mahiyetiyle de ilgilidir.

fınnönderliğini kabul etmek, hiç de sömürülen öbür sınıfların mensuplarını, eksikliği olan yurttaşlar saymak değildir. Memurları işçi sınıfına mensup görmemek, hiç de memurların bu işçi sınıfından metafizik bir şekilde ayrı olduğunu söylemek değildir. Bu durum, memurların işçi sınıfıyla ortak mücadele zaruretinin anlamalarına yardım etmek gerektiğini, ortaya kor; bu ortak mücadeleyi yasaklamaz yoksa...

Aynı şekilde, memurların sayısındaki artış, işçi sınıfının ve onun partisinin öncülüğünü hiç bir şekilde ortadan kaldırmaz. Çünkü bir kere, İngiltere gibi ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde faal nüfusun yarısından çoğunu asıl anlamda işçiler teşkil eder; ikincisi de, siyasî öncülük ile sayı üstünlüğü bir tutulamaz hiç. Eğer sosyalizmin kuruluşu işçi sınıfının sayıca ezici üstünlüğüne bağlı olsaydı, dünyanın hiç bir yerinde sosyalizm olmazdı. Bu konuda reformcu nazariyecilerin karşısına ilerici iyimserliği mekanik bir şekilde ve bir takım karıştırmalara meydan vererek tekrarlamak yerine, geçmişteki örnekleri çıkarmak yeterli olur.

Niye bir takım karıştırmalar olabilir? Çalışma deyimini farklı iki anlamda anlaşılabilir de ondan. Günlük yaşayıştaki anlamıyla çalışma, maddi kazanç sağlama yolunda, her türlü faaliyet demektir. Bilimsel anlamıyla ise çalışma (emek): tabii şeylerin şekillerini, vasıtalar yardımıyla ve insanların ihtiyaçlarını gidermek üzere değiştirmeyi ifade eder. Birinci anlamda, sosyoloji dersi verdiğim için çalışmış olurum. İkinci anlamda ise, bu faaliyeti

bir çalışma (emek) saymak mümkün değildir.

Ekonomik Doktrinler Tarihi'nin 7 nci cildinde Marx, şu vakıa üzerinde ısrarla durur:

«gerçek (réel) emek prosesüsü içerisinde, bütün bu şeyler (makineler, ham maddeler, v. b.) birer mübadele değeri olarak, onlara harcanan emek oranında işe yarar; o şeylerin üretici oluşları ya da, daha yerinde bir deyişle, emeğin üreticiliğinin onlarla gerçekleşmesi, onların işçinin karşısına yabancı ve kapitalistin kimliğine yapışık nesneler olarak çıkmamasından ötürü değil, emeğin objektif şartı olmalarından ötürüdür.» (*)

Hâsılı, «bu eşyanın emeğe nisbetle belirlenen sosyal şekli» ile «onların, emek prosesüsünün faktörü olan gerçek karakterleri»ni birbirine karıştırmaktan sakınmalıdır. Kısacası, Marx özlü (lapidaire) bir formülle «emek, değerin yaratıcısıdır» diye bir hatırlatma yapar; yâni emek: insanın, tabiatın şeklini değiştirdiği, ondan koparıp aldığı ürünleri işlemek üzere ona karşı cephe aldığı bir faaliyettir.

Emeğin iki özelliğini —tabiatın şeklini değiştirmesini ve belirli bir sosyal sistem getirmesini— Marx iyice göstermiştir.

«Üretimde insanlar testirlerini yalnız maddede üzerinde değil, birbirleri üzerinde de gösterirler. Üretimi ancak belirli bir tarzda ve faaliyetlerini aralarında mübadele ederek yaparlar. Üretim yapmak için birbirleriyle be-

(*) **Ekonomik Doktrinler Tarihi, Cilt: 7**

lirli bir takım münasebetler ve bağıntılar kurarlar, tabiat üzerindeki tesirleri demek olan üretim işte ancak bu münasebetlerin ve bağıntıların sınırı içinde yapılır.» (*)

Adam Smith'in nazariyelerini ekspozé ederken Marks bu ayırım üzerinde ısrarla durur. A.Smith'e göre:

«bir aktör, hattâ bir palyaço bir kapitalist-
tin, bir müteşebbisin emrinde çalışır ve ücret
şeklinde aldığından daha fazlasını emek
(çalışma) olarak müteşebbise verirse, üretici
bir işçi olur. Buna karşılık, kapitalistin pantolonlarını tamir etmek için eve gelen günde-
likçi terzi ancak bir mübadele değeri yaratır,
demek ki o, üretici olmıyan bir işçi durumun-
dadır. Birincinin emeği sermayeyle mübadele
edilir, ikincisinin ise gelirle (revenu)... Birin-
cisi artık-değer yaratır, ikincisi ise gelir tüketir.»

Bunlara Marx şu satırları ekler:

«burada üretici - olan ve üretici - olmıyan
emek ayırımı işçi açısından değil, yalnız kapitalist
açısından yapılmıştır. Fahışelik emeğinin
ya da mesleğinin, lâtince öğretmenliğinin
para getirip getirmediğini soracak kadar meseleyi
az anlamış olan Gamülh ve hempalarının
zırvaları buradan gelmektedir. Bir yazar:
bir takım fikirler ürettiği için değil, kapitalisti
zenginleştirdiği için bir işçidir.» (*)

Şu temel cümleye dönelim biz: «Burada üretici-
olan ve üretici - olmıyan emek ayırımı, işçi açısından
değil, yalnız kapitalist açısından yapılmıştır.»
Bu cümle aslında ne anlama gelir? Adam

(*) Marx: Ücretli iş ile Sermaye

Smith'in bir yarı - gerçeği yakaladığı anlamına: Adam Smith, kapitalist sistem içerisinde üretici emeğin ücretli bir emek olduğunu, «doğrudan doğruya sermayeyle mübadele edilen» bir emek olduğunu, çok açık bir şekilde görmüştür:

«üretimdeki iş vasıtaları ile —para ya da mal şeklindeki— değer: önce sermaye haline, sermaye ise, kelimenin bilimsel anlamıyla, ücretli emek haline inkılâp eder (se convertir)» (*)

Başka bir deyişle, kapitalist, emeği satın alırken «satın alma (mübayaa) fiyatından yüksek bir mübadele değeri» elde etmeği gözetir.

«emeğin kullanım değeri ise onun gözünde: karşılığında ücret ödediğinden yüksek bir emek süresinden ibarettir.» (**)

Dolayısıyla, sirk müteşebbisinin, palyaço, gerçekten (réelement) üretici olduğu üç saatlik çalışmanın tutarını ödediğini, seyircilerden ise gerçekten üretici olan sekiz saatin tutarını aldığını farzedecek olursak; palyaço müteşebbise, gerçekten üretici olduğu beş saatlik çalışmanın tutarını sağlamış olur. Öyleyse palyaço, bilim açısından hiç de «üretici bir işçi» olmadığı halde, kapitalist için düpedüz öyledir. Adam Smith bu mesele hakkında «kesin cevap»ı vermiştir; ticaret konusu açıldığında bu noktaya dönmek fırsatını bulacağız. Gelgelim, kapitalistin kesin cevabı ancak kapitalistin kendisini tatmin etmektedir.

Ancak üretim alanı içerisinde harekete geçirir-

(*) Marx: ücretli iş ile sermaye

(**) Sözlü geçen eser.

len emeğin, kelimenin kesin anlamıyla artık - değer yaratıcı olduğunu çıkaran marksist tahlilden çıkan sonuç şüphesiz ki, budur.

İş bölümü, âletlerin mükemmelleşmesi şüphesiz «emek ile üretilen meta arasında» yeni bir münasebet meydana getirmektedir:

«bir fabrikada sıra işçileri (manoeuvre) ham maddenin işlenmesine karışmazlar. Ham maddeyi işliyenlere nezaret etmekle görevli işçiler ise, bir parça üstün bir kademe teşkil ederler. Mühendisin çalışması ise daha çok fikir çalışmasıdır, v.b. Fakat farklı değerlerde emeğe sahip bu işçilerin tümü, meta olarak ya da maddi ürün olarak ifade edilen bir sonuç meydana getirir. Ve birer işçi olarak onların hepsi bu ürünleri imâl eden canlı makinelere dir.» (*)

Marx, her ne kadar kol emeği ile fikir emeği arasında bir ayırım yapılmasını reddedip, üretici emek içerisinde bunları birbirine bağlarsa da, buna karşılık, daha o günlerdeki meslekî faaliyetleriyle artık - değer'in meydana gelişine imkân veren ve böylelikle adına kapitalizm denilen özel biçimdeki sosyal düzenin işleyişini sağlayan, ama asıl anlamda üretici faaliyete hiç de katılmıyan ücretlileri bu sıralamaya sokmaktan dikkatle sakınır.

Memurlar da işçiler kadar gereklidir kapitalist

(*) MARX: Artık-değer Nazariyesi

için. Memurlar da kapitaliste aynı sosyal münasebetle tâbidir. Şu var ki, onlar üretim prosesüsü dışındadırlar. Yoksa bir ~~steno-daktilyonun~~, bir ~~flş~~ memurunun ya da bir muhasebecinin ne diye bir bakanlıkta çalışırken değil de bir işletmede çalışırken işçi sınıfına mensup olduğunu anlamak güç olurdu. Eğer memurlar işçi sayılacak olursa, devlet memurları da işçi sayılır ve sömürülen kütleler arasında her türlü ayırım silinir gider; o zaman sömürülen kütleler karşımıza, içerisinde hiç bir grubun yönetici rol oynamaya hakkı bulunmayan cansız bir bütün olarak çıkar.

Bir çok kimsenin sözleri zikredilebilir burada. Biz yine de iki temel metni almakla yetineceğiz:

«yeniden - üretim (*) prosesüsü: sermayenin iki fonksiyonunu —üretimi ve tedavülü— tazammun ettiği kadar, bu iki fonksiyonun, ister kapitalistin kendisi tarafından, isterse onun adına hareket eden ücretliler tarafından yerine getirilmesini de tazammun eder. Ne var ki bu durum, tedavülü sağlıyanlar ile üretimi sağlıyanların birbirine karıştırılmasına cevaz vermediği gibi, mal-sermaye ve para-sermayenin, üretici sermayeyle birbirine karıştırılmasına da hiç cevaz vermez. Tedavüki sağlıyanların geçimlerini üretimi sağlıyanlar sayesinde elde etmeleri gerekir.» (**)

(*) Kapitalist düzende sermayeden üretim sırasında ~~değer~~ artık-değer'in, yeniden sermaye haline gelişine «yeniden üretim» denilmektedir. (Ç. N.)

(**) Sermaye (Le Capital, t. IV, p. 117)

Böylece, üretici işçiler ile üretime katılmıyan ticaret ve maliye emekçileri arasında bir farklılık belirlemektedir. Marx, biraz daha ileride bir yerde şu satırları eklemektedir:

«Kapitalist: üretilen metanın bir kısmını para haline getirerek muhasebecilere, memurlara ve öbür kimselere para ödeyip durmak zorundadır. Sermayenin bu kısmı, üretim prosesüsünden çıkarılıp tedavül masrafları arasına sokulur.»

Hâsılı, ticarete çalışan emekçi artık -değer yaratmaz. Bununla birlikte, iş başında bulunuşunun bedeli, işçide olduğu gibi, emeğinin değeriyle, yâni onun beslenmesi için gerekli geçim maddelerinin miktarıyla belirlenir. Marx bu ücretin durmadan düştüğüne işaret eder, çünkü ilk öğretimin genelleşmesi, bu ücretlilerin, özellikle düşük bir yaşayış seviyesine alışkın sosyal tabakalardan işe alınmasına imkân vermektedir (*). Düşük hayat seviyesine özellikle alışkın olmaları ise, onların işçi sınıfı ile beraberliğini büsbütün pekiştirmektedir.

Ticaret ve finans memurlarının çoğalması, elbette ki, kapitalizmin: borsacıların ve borsa komisyoncularlarının ellerinde çok geniş bir kuvvet toplanmasına meydan veren gelişmesiyle açıklanabilir. Hisse senetli şirketlerin gelişmesi, piyasanın genellikle anonim şirketlere istihalesine bağlı olarak eshhamın artması, sürüm mekanizmasının ağırlaşması

(*) Sermaye (Le Capital, t. VI, p. 310)

yönünde bir merhaleyi teşkil etmiştir. Emperyalizm safhasında kapitalizm, bankaların sanayi üzerindeki nüfuzunu genişletmekte, böylelikle, adına üçüncü kademe denilen bir sürü görevler ortaya çıkarmaktadır. Fakat bütün bunların hiç biri meselenin bilimsel temelinde bir değişiklik yapmaz: bir kere, marksistler, burjuva istatistikçilerin yaptığı gibi, emekçilerin işçiler ve memurlar diye bölünmesini, ancak kendileri görüp inceledikten sonra kabul edebilirler. İkincisi, bir işçi bir memur değildir hiç bir zaman. Fakat, kapitalist yapıların (structure) gelişmesi: o zamana kadar memurların yararlandığı belirgin eğitim ve ücret imtiyazlarının pek kısa zamanda ortadan silinmesine, dolaşısıyla, işçi sınıfı ile, ona nice alanlarda öylesine yakın akraba olan bu sosyal tabaka arasında iyiden iyiye sıkılaştan bir ittifak kurulması için hiç bir engel kalmamasına yol açar.

Devlet memurları, patronlarının devlet olması itibariyle, işletme memurlarından ayrılırlar. Onlar özel şahıs olan bir burjuvadan ücret almayıp, iktidardaki sınıfın genel çıkarlarını temsil eden teşkilât tarafından, gelirlerin tümünden toplanan vergilerden maaş alırlar. Ekonomide devletin gitgide artan rolü gözönünde buhundurularak: asıl anlamda idare (administration) ile millî işletmeler haline gelmiş sınaî ve malî kuruluşları, halka bir bedel karşılığında yapılan hizmetleri birbirinden ayırdet-

mek uygun olur. Meselâ, bir çok işçinin ve memurun çalıştığı Posta İdaresi A.B.D. de bir devlet tekeki olmadığı halde, Fransa'da özel hiç bir şirketin bu alanda faaliyet göstermesi kabul edilmez. Şüphesiz, devlete çalışan emekçilerin durumu öbürlerinden bir dereceye kadar farklıdır; çünkü onların patronu, siyasî iktidarın kendisidir, onların hak istiyen her çıkışı doğrudan doğruya siyasî bir karakter taşır. Bununla birlikte, bu türlü emekçilerin üretim prosesüsü içerisindeki yeri temelli bir değişikliğe uğramamıştır.

Buna karşılık, öğretmenlerin, Maliye ya da Çalışma Bakanlıklarına bağlı memurların v.b. harcadıkları emek (labeur) karşılığında alacakları aylıklar: bir yanda özel sektördeki memurların ya da yönetici kadronun aylık gelirlerine, öbür yanda ise, devlet mekanizmasının daimî çekirdeğini teşkil eden zümrenin mensuplarına ödenen maaşlara bakılarak hesaplanabilir ancak.

Devlet gücünün ekonomik ve sosyal alana doğru gittikçe genişlemesi, son safhasına [yâni] emperyalizme erişen kapitalizmin belirgin bir niteliğidir. Hatta, hatta, genel buhranın bugünkü devresi, kamusal ya da yarı - kamusal ekonomik kuruluşların çoğalmasına yol açmaktadır. Kârlar, faizler ya da ücretler üzerinden, kısacası, her türlü gelirden alınan vergilerle, kamu hizmeti gören öyle görevlilere maaş ödenmektedir ki, bu kimselerin görevleri, gelenekleri, hatta meslek zihniyetleri, çok kere pek özel nitelikler taşıyan kurumlar ortaya çıkarır. Meselâ üniversite, elinin altında, eğitim seviyesi gü-

nün teknik seviyesine denk bir çalışan insan kütlesi bulunmasını isteyen ve emekçiler arasında burjuva ideolojisini sokmağa bakan iktidardaki kapitalizmin bir âleti olabilir. Fakat üniversite aynı zamanda, geçmişten gelen bir kültürün, o kültürü devam ettirmekle görevli bir mirasçısı olup, bu yanılla, aynı kapitalist devletin obskürantist (halk yığınlarını bilgisiz bırakma yönünde) çıkışlarına baş kaldırmağa da eğilimlidir. Burada bir komplekslik var ki, çeşitli idarelerin zihniyetleri arasında derin farklar bulunmasına yol açan bu komplekslik ayrıca incelenmeğe değer.

ÜCRETLİ OLMAYAN BAZI TABAKALARIN BÜNYESİ

Fakat, ücretli orta tabakalar bir başlarına değildirler. Bu tabakalar, bugünkü toplumun, önceki sosyal kuruluşlardan miras olarak devraldığı daha eski tabakaların zemini üzerine gelip yerleşmişlerdir. Meselâ, zanaatçının yeri üretim alanındadır, fakat o: iş vasıtalarının sahibi olduğuna göre işçi durumunda da değildir, iş vasıtalarını kendisi çalıştırdığına göre patron durumunda da değildir. Bir kapitalist haline gelebilmesi için, elindeki âletler ya da basit makineler ile kendisi arasında, para karşılığında iş gören bir emeğin yer alması gerekir. Zanaatçının kazancı, mallarını tüketicilere dolaysız satışından yani kendisince yapılan metallerin mübadelesiyle eline geçen paradan pay almasıyla meydana gelir. Elli yıldır zanaatçı sayısının

yarı yarıya azaldığını kaydetmek yerinde olacaktır. Resmî istatistikler bir yandan üretim vasıtalarının sahibi emekçiler, öbür yandan, günün bir kısmı boyunca ve az-çok devamlı bir şekilde üretimde bir rol almakla birlikte yine de ücretli kol - kuvveti kullanan küçük patronlar olmak üzere bir takım gruplandırmalar yapar dururlar. Bu küçük patronlar, işçilerinden artık - değer yaratıcı fazladan bir çalışma istedikleri, fakat bu artık - değerden kendileri yararlanamayıp, emeğin değeri ile fiilen yapılan çalışmanın değeri arasındaki farkı daha güçlü kapitalistlere kaptırmak zorunda kaldıkları için durum büsbütün çapraşık bir hal almaktadır.

Öte yandan, bu küçük patronların kendilerine alıkoydukları kârın tutarı, giriştikleri işin yürütülmesi için ayırdıkları zaman gözönüne alınırsa, ücretli bir müdürün maaşından çok kere daha düşüktür. Nihayet, küçük patronun işi, çok sefer, büyük bir firmaya bağlı basit bir atölye olarak yürür; o takdirde küçük patronun yalnız gelirini değil, üretime vereceği yönü de büyük firma tayin eder. Ya da küçük patronun işi bir bankanın vesayeti altına girer; o zaman da banka ancak, işletmenin yürütülmesini denetleme karşılığında, hem de yüksek faizle, ödünç para vermeğe razı olur. Bu türlü kapitalistlerin durumu günden güne kararsızlaşmaktadır; her ne kadar hukuk bakımından patron iseler de, asıl anlamıyla artık patron değildirler. Ama bu durum, emek kiralamakta ve sömürmekte

hâlâ bir otorite rolü oynamalarına hiç de engel olmamaktadır.

Zanaatçılarla küçük patronlar çok kere küçük tüccarlarla aynı kategoriye sokulur. Gerçekte bu sonuncular üretime değil, dağıtımına katılmaktadır (*). Zanaatçıların, daha özellikle asıl zanaat üretiminde (production artisanale) çalışanların mevcudu azaldığı halde, ticaret meslekleri, ücretlilerin gittikçe artan bir miktarını kendine bağlamaktadır (**).

Küçük tüccarın fonksiyonu, zanaatçınınkinden epey farklıdır. Zanaatçı kapitalizmden önceki bir ortamı temsil etmiş olduğu halde, tüccar, tüketicinin gelirlerinden bir kısmını alarak bunu netice itibariyle kapitalizmin para ve endüstri devresi içine sokmak suretiyle tedavülün ve üretimin gelişmesinde rol oynar. Zanaatçıların sayısı azaldıkça, küçük tüccarlar geniş ölçüde onların yerini almışlardır. Fakat küçük tüccarın günümüz dünyasına intibak etmiş durumda olduğunu düşünmek yanlış olur: onun refah çağı, liberal kapitalizmin refah çağı olmuştur.

Emperyalizm emekleme çağındayken, tüccarın

(*) Ayrıca, önceleri zanaatçı atölyesinin çok kere basit bir uzantısı durumunda olan perakendeci mağazası, gittikçe bağımsız bir hale gelmektedir.

(**) 1868 dan 1948 ya kadar ticaret mesleklerinde çalışan aktif nüfus hemen hemen üç misline çıkmıştır.

küçük varlığı için zararlı değildi; çünkü tekellerin yoğunlaştırıcı gücü ,tesirini ençok finans alanıyla sanayi alanında duyuruyordu. Şimdi ise perakende büyük ticaret sermayesinin tehdidi altında bulunmaktadır. Çeşitli yerlerde açılan satış şubelerinin, bayiliklerin, açık ya da kapalı birleşmelerin artması bunun delilidir. Ticari firmaların tümünün iş hacminin, hemen hemen tamamen, «birleşik» firmaların eline geçmesi için daha zaman istese bile, bu orta tabakanın —küçük tüccarın— bağımsızlığı ciddi şekilde tehlikeye girmiştir.

Tasarrufun istihalesi, «orta» sınıfların emniyet ve bağımsızlıkları hakkında kendiliğinden şuur edinmelerinde oynadığı rol sebebiyle, sırf bu sebeple dahi olsa üzerinde durulup incelenmeğe değer bir konudur.

Tasarruf, uzun zaman, iddihar (thésaurisation, hazineleştirme) ile, yâni bir hazine meydana getirme isteği ile karıştırılmıştır. Büyük sanayi için gerekli teknik vasıtalar, o zamana kadar olandan farklı bir takım mali mekanizmalara başvurulmasına yol açıncaya kadar hiç bir değişiklik olmamıştı. Hele 1848'den itibaren başlayan gelişme Üçüncü Napolyon'un 1867'de anonim şirketler'in serbestçe kurulmasına izin vermesiyle hukuk alanında dayanağını da bulmuş oldu. O sırada mülkiyet hukukunda gerçek bir devrim yapılmıştır; çünkü münferit kişiler, hatta hatta, komandit hissedarlar bir işletmenin sahibi olmaktan çıkmıştır. Sermayeyi hisse senedi sahipleri sağlar olmuştur. Mül-

kiyet hukukunun bu derin değişikliğe uğrayışı, bir gelişmenin sonunda ortaya çıkmıştır. Çok geçmeden bankalar, mevduat olarak yalnız kendilerinde toplanan paraları sanayicilere ödünç vermek üzere gişelerinde banknotlar bulundurdular. Demek ki, bankacı, tasarruf sahibi tarafından kendisine teslim edilen paraları, netice itibariyle gitgide artan sayıda işletmeyi denetlemek için kullanmaktadır. Bununla birlikte kâğıt üzerinde, mevduat sahibi mevduatının, sanayici ise işletmesinin sahibi kalmaktadır. Anonim şirketler daha da ileri gider: tasarruf sahibi bir miktar hisse senedi satın alır, fakat, işin iyi ya da kötü yürütülmesine karışacak durumda değildir. Genel Kurul' larda, hemen hemen hiç bulunmaz... ya da banka tarafından temsil edilir. İşletmenin, fabrikanın artık bir patronu değil, ücretli bir teknik müdürü vardır. Yönetim Kurulu üyeleri kendilerine mümkün olduğu kadar dolgun huzur hakkı ayırır, maliyeti birer hiç olan «kurucu hisseleri»ni yüksek fiatla elden çıkarırlar. İşin geleceği sarpa saracak olursa, iyi haber alan bu kimseler, değeri sıfıra inmesi mukadder eshamı piyasaya sürmek imkânını elbette her zaman bulurlar. Fakat hisse senedi sahibinin hakkı o hengâme içinde kim vurduya gider. İşlerin tıkrında gittiği, filân ya da falan devrenin ilham ettiği iyimserliğe rağmen, tasarruf sahibi: kendi çıkarlarının büyük sermayenin çıkarlarıyla artık uyuşmadığını iyiden iyiye farketmektedir. Küçük ve orta hisse senedi sahiplerinin mülkelerinden edilmeleri (expropriation) bilinen

ve çeşitli şekillerde ispatlanmış bir vakaadır (*)

Bir ana firmaya bağlı firmalar grubunun kazançları, tatbikatta, hisse senedi sahiplerine dağıtılmayıp (**); ana firmanın bağlı firmalara yatıra-

(*) Meselâ 11 Temmuz 1936 günü Bay Lesaché: büyük firmalar idarecilerinin sahip bulundukları nominal sermayenin, tüm sermayenin ortalama %1,5 undan ibaret oluşuna Senato'nun dikkatini çekmişti. Gerçek sermayedeki hisseleri ise sadece %1 idi. 162 idareci, ön safta yer alan 505 firmayı yönetiyor, böylece öbür 2.000 işletmeyi denetliyor ve ellerinin altında, tasarruf sahiplerine ait, rahat rahat 300 milyar frank bulunuyordu.

(**) Daha 1928 de Bay Bailly, ardı arkası kesilmeyen bir ortaklıklar - huzur hakları silsilesiyle kazancın idareciler yararına «kim vurduya getirilmesi» ne imkân veren mekanizmalardan birinin foyasını meydana vurmuştu.

«A firmasının (Société à Pont-à-Mousson) ortak olduğu bir takım firmalar vardır ki ayrıca bunların her biri de başka firmalara ortaktır. İşte böylece, A firması (Pont-à-Mousson) B firmasının (Micheville), B firması C firmasının (Rombas), C firması Ç firmasının (Redange), Ç firması D firmasının (Dilling) sermayesine ortak olmuştur. D firmasının dağıtılacak 100 franklık kazancından 10 frank kendi hissedarlarına 90 frank ise Ç firmasına ortaklık payı olarak gider. Ç firması bu 90 frankın 50 frankını yedek akçe olarak ayırır; kalan 40 frankı ise; 4 frankı idarecilerine, 36 frankı C firmasına olmak üzere dağıtır. C firması Ç'den aldığı bu 36 frankın 20 frankını yedek akçe olarak ayırır, kalan 16 frankını ise: 1,6'sını kendi idarecilerine, 14,40 ını B firmasına verir. B firmasınca tahsil edilen 14,40 frankın 10 frankı yedek akçeye, kalan 4,40 frankı ise şu şekilde dağıtılır: 1 frank idarecilere gider, kalan 3,40 A firmasına ödenir.

«A firmasında ise bu 3,40 frankın 3,20 si yedek akçeye katılır, kalan 0,20 franktan 0,05 frank A firması

cağı ortaklık sermayelerinin ince hesaplarla paylaşılması sayesinde; siparişlerin, aracı seçiminin, yolluk ve temsil masraflarının kompleks oyunu sayesinde; idari ya da teknik servisler içinde gereksiz kadrolar —iş, uydurma olmasına uydurmadır ama maaşı gerçektir— konulması sayesinde kullanılır gider. «G.Pirou'nun belirttiği gibi, kapitalizmin günümüzdeki mekanizmasından asıl yararlananlar, hisse senedi sahipleri değil idarecilerdir (Administrateur).»

Şüphesiz, hisse senedi sahipleri, gerçek kazançların kendilerine doğru -dürüst bir oranla dağıtılmasını sağlamak için ürkek bir takım karşıtaarruzlara girişmişlerdir. Emperyalizmin yapısından ötürü bu türlü davranışların gerçekten bir sonuca varamıyacağını söylemeye hacet yok elbette.

Bu durumda borsada esham ve tahvilât satın alınması, spekülasyon bakımından değilse bile, yatırım (plâsman) bakımından cazibesini hemen tamamiyle kaybetmiştir. Onun için, yer yer dalgalanmalar gösterse de, borsada kote edilmiş (kayıtlı) değerlerin kurlarındaki (rayiçlerindeki) düşmelere şaşmamak gerekir. Bu hususta savaşların kesin tesirli rolü olmaktadır. 1913'den 1946'ya ka-

idarecilerine, topu topu 0,15 frank ise A firması hisse senedi sahiplerine verilir.

«Özet olarak, D firmasınınca dağıtılan 100 franktan 83,20 frank, başka ortaklıklar kurmağa yarıyacak olan yedek akçeye ayrılır, 16,65 frank idarecilere verilir, 0,15 frank ise hisse senedi sahiplerine ödenir. Tröstler meselesinin aslı bu düzensiz tertibattır.»

dar perakende fiyatlar endeksi 100 iken 4450; değişik temettülü esham endeksi 100 iken 1150; sabit temettülü esham endeksi ise 100 iken 110 olmuştur. Franklin satın alma gücü: her iki savaşa rastlayan altışar yılda % 75 dolaylarında, bu iki devre arasında yer alan 20 yılda ise % 50 oranında azalmıştır. Özellikle devletin bu şaşırtıcı hilekârlığı hangi metodla yaptığı, o sıralar, başında Robert Schuman'ın bulunduğu Maliye Bakanlığının 1/Kasım/1949 daki mali durumu özetliyen bir yazısında itiraf edilmektedir.

«1913 sonunda vâdeli borç toplamı, yuvarlak hesap 32 milyarı buluyordu; bu miktar 31.12.1938 de 385 milyara, 31.8.1946 da ise 1565 milyara yükselmiş bulunuyordu. Demek oluyor ki borcun sermaye tutarı 33 yılda 49 misline çıkmıştı; 1938 ile 1946 arasındaki 8 yılda artış katsayısı 44 ten biraz fazlaydı. Buna karşılık, 1913 teki ve 1946 daki durum, perakende satış fiyat endeksiyle denkleştirilerek karşılaştırılırsa borçların tümünde hafif bir azalma olduğu ortaya çıkar; 1938 ile 1946 arasında aynı endeksin değişimleri göz önüne alınca borç miktarı yarı yarıya azalmış görülmektedir.»

Devletin yardımıyla geleneksel servetin tahribi (destruction), 1900 yıllarında sayıları nisbeten çok olan ve ömürleri boyunca aylak yaşıyan irat-akar sahiplerinin (rentier) (*) ayıklanmasına şüp-

(*) Bir de emekliler gibi sözde irat sahipleri var ise de, bunlar aslında birer ücretlilerdir.

hesiz imkân vermiştir. Bununla birlikte, geleneksel servetin tahribi, bir yandan, 'ihtiyarlıklarında sıkıntıya düşmemek için tasarruf yapmış kimsele-
rin yoksulluğa düşmelerine, öbür yandan belli bir ölçüde mevcut bağımsızlığın kaybolmasına sebep olur. Nitekim, mülklerinin gelirlerini bir emek geliriyle tamamlamak üzere, mensupları şahsen çalışan bir sosyal grup için bağımsızlık şarttır. Mülkler gitgide elden çıkma ve bir zamanların pa-
ra biriktirebilen insanları, —işsizlik dalgası ortalı-
ğı kapladı mı, kıyıda köşede dişe gelir birer dünya-
lıkları yoksa, çok kara günler yaşamak durumun-
da olan— basit birer ücretli olma yolundadır.

Proleterleşmenin asıl şekillerinden biri budur, işçi sınıfı ile küçük burjuvazi arasındaki anlaşma-
nın önemli objektif temellerinden biri buradadır, şüphesiz. Kendiliğinden anlaşılır ki, burada bizim üzerine eğilip incelediğimiz husus, özel sermayeye ya da «sırtını devlete dayıyan tekelci kapitalist»e çalışan bir memurun ücretine eklenmekte olan ek gelirlerin kuruyuşudur. Esas itibariyle, bir rant'tan yâni dolaylı ya da dolaysız bir şekilde artık - değer' den pay alarak yaşıyanların yeri cephenin öbür ya-
nıdır.

KÖYLERDE SOSYAL SINIFLAR

«Köylü sınıfı»ndan çok kere homojen bir sos-
yal ortam olarak, içinde muhtelif işletmelerin an-
cak toprak nevi veya kullanılan âlet ve edavatın

modernlik derecesi ile birbirine zıt sayılabileceği bir homojen sosyal ortam olarak bahsedilir.

Gerçekte ise, kapitalist üretim tarzı ziraate de el atmıştır. Bir parça gecikmeyle bu yayılış, en çok tekeller çağında, kendini gösterir. Fakat kapitalist üretim tarzı ziraate gökten düşüp yerleşmiş değildir. Kapitalizm: ya feodal toprak mülkiyetinin yerine geçerek, «küçük köylülerin geçimlerini sağlamak için yaptığı zirai işletmeciliği» (*) yerinden ederek ziraate yerleşir. Başka bir deyişle, köy burjuvazisi toprak aristokrasisini, yahut şehirdeki zanaatçıların durumunda olan küçük üreticilerin yerini alır.

Bunun sonucunda neler olur?

«Genel olarak işçileri, iş vasıtalarının sahibi olmaktan çıkaran kapitalist üretim tarzı, ziraatte: ziraat işçilerinin topraklarını kaybetmesini ve bir kâr sağlamak üzere ziraat yapan bir kapitaliste tâbi olmalarını gerektirir.» (**)

Böyle olunca, toprak reformu yapılırken işleyicilerin üzerinde bizzat çalıştıkları topraklarla kapitalistlerin eline geçmiş topraklarda kollektifleştirilmenin neden dolayı aynı şekilde uygulanamayacağı kolayca anlaşılır.

Kapitalizmin zaferinden az önceleri, ülkenin belirli kısımları feodal senyörün tekelindeydi. Fa-

(*) Sermaye (Le Capital, livre XIII, VI. Sect., ch. XXXVII)

(**) MARX: Sermaye

hat bu tekel serflere yapılan dolaysız bir baskıyla, açık bir şiddetle (violence ouverte) yürütülüyordu. Bu türlü «tahakküm ve tabiiyet münasebetleri» burjuvazi, hâkim sınıf olarak, aristokrasinin yerini alıp mülkiyet hukukunun gerçek muhtevasını değiştirdikçe, silinip kaybolmuştur. Günümüzde, arazi sahibi, para olarak bir rant elde etmek için toprak üzerindeki tekelinden yararlanmakla kalmaktadır. Böylelikle karşımıza birbirinden farklı üç sınıf çıkar:

- 1) Yalnız ücretleriyle yaşayan ziraat işçileri;
- 2) Şehirlerdeki sanayici gibi davranan yâni sermayesini toprak kirasına, tarım makinelerine ya da gübreye, işçi ücretlerine yatıran işletmeci;
- 3) Artık toprakla hiç bir bağı kalmamış ama icabında tarlalarından epey uzaklarda bir yerde yerleşip gelirini alan toprak sahibi.

«Çağdaş toplumun iskeletini teşkil eden üç sınıf: ücretli işçiler, sanayici kapitalistler ve toprak sahipleri burada bir araya gelmiş olup, birbirleri karşısında yer almışlardır.» (*)

Burada, toprak kiracısı (fermier) tarafından, toprak sahibine (propriétaire foncier) ödenen «rant»ın iki veçhesi arasında bir ayırım yapmak gerekir: birincisi, «asıl anlamıyla toprak rantı» topraktan yararlanmak için ödenmektedir; ikincisi, bir toprağın «insan emeğine bağlı bir değer» kazanmasıdır ki, gerek kimyevî gübre sayesinde, ge-

(*) Marx: Sermaye

rekse daha uzun süre için sulama sistemleriyle, çeşitli inşaatla v.b. olabilir. Hâsılı, toprak «basit bir madde halinden toprak - sermaye haline gelmiş olur. Ekilmiş bir tarla, aynı tabii değerdeki ekilmemiş bir tarladan daha çok değer taşır.» (*) Toprak kiracıları ile toprak sahipleri arasındaki bitmek bilmiyen sürtüşmeler buradan ileri gelmektedir: Genel bir kural olarak, toprağı islah işlerini, masraflarını da üzerlerine alarak, gördürenler, toprak kiracılarıdır. Topağa mal edilen ve toprak sahibine hiçbir külfeti dokunmıyan bu sermayeden, toprak kirasını artırmak için faydalananlar ise toprak sahipleri olmaktadır.

Arazinin kullanılması için ödenen toprak rantının mevcudiyeti, Marks'ın SERMAYE'de formüleştirmiş olduğu görüşe aykırı düşmek şöyle dursun, o görüşü doğrular:

«Kendi başlarına hiçbir değer taşımayan objelerin yani meselâ toprak gibi, emek ürünü olmıyan objelerin fiyatı, tamamen tesadüfi bazı kombinezonlarla tayin edilebilir. Bir objenin satılması için, üzerinde tekel kurulabilir ve mülkiyetinden vazgeçilebilir olması yeter.» (*)

Yâni toprağın hesaplanabilen bir fiyatı vardır (**). Fakat kendiliğinden anlaşılır ki, toprak sa-

(*) MARX: Sermaye

(**) Sözü geçen eser.

(***) Bir toprağın satış fiyatı: o toprağın sağladığı rantın tutarı kadar para geliri veren bir sermayeye eşittir.

sahibi de, büyük toprak kiracısı da, ziraat işçisi tarafında meydana getirilen 'artık'-değer'le geçinir. Daha doğrusu, ziraat işçisinin çalışmasıyla yarattığı değer toprak kiracısının eline geçer. Toprak kiracısı işçi ücretlerini dağıtır, kazancın bir kısmını kendisi için alıkoyar ve toprak sahibine rant öder.

Tabiatıyla, bu sınıflar asla saf halde bulunamazlar. Başka bir deyişle, toprak sahibinin toprağını kiraya vermeyip kendisi işlettiği ya da ücretlilerin yönetimini, kendisinin seçtiği bir müdüre ya da kâhyaya bıraktığı da olur. O durumda, toprak sahibi aynı zamanda toprağının kiracısıdır.

Tersine olarak, toprak sahibi mülkünü bazan sayısı epey kabarık tarlalar halinde böldükten sonra kiraya verebilir. Bu tarlaların büyüklüğü bir tek ailenin ekip biçebileceği toprak sınırına varmayabilir. O durumda toprak kiracısı, kapitalist bir işletmeci değil kendi koluyla çalışan bir zanaatçı olacaktır.

Son olarak, toprak sahipleri ile toprak kiracıları arasındaki kuvvet nisbetinin çok çeşitli oluşunu gözönüne almak gerekir; genellikle, hükümünü öbürüne geçiren: tabii zenginlikleri kullanma tekelini elinde bulunduran toprak sahibidir.

Fakat çoğu zaman, işletmeciliğin teknik şartları yüzünden, son derece pahalı, modern bir teçhizatın mülkiyeti, toprağın mülkiyetinden çok daha önem taşır. Meselâ Fransa'nın kuzeyinde, zanaatçı tipindeki eski küçük köylülerin çocuklarına ait pek çok tarlaları kiralamış kapitalist şirketler-

ce işletilen çok geniş çiftlikler vardır. Oradaki tarla sahiplerinden herhangi birinin, küçük tarlaların münferit karakterlerini tamamen kaybettikleri bu güçlü çiftliklerden ayrı olarak toprağını ekip biçmesine fiilen imkân yoktur. Burada gerçek kuvvetin: kiraya verenin değil, işletenin elinde bulunduğu açıkça görülmektedir.

Ziraat işçileri, kendilerinde gerçek işçi sınıfının bütün objektif karakterlerini taşır. Emek piyasasına sadece kol kuvvetleriyle çıkarlar. Kol kuvvetlerini ancak, üretim vasıtalarını elinde bulunduran kimsenin, kendilerine iş verdiği ölçüde kullanabilirler. Çalışırlar, yâni değer ve dolayısıyla artık-değer yaratırlar. Sömürülürler, hem de, şehirlerdeki işçilerden daha ağır bir sömürülmeye maruz kalırlar.

Bununla birlikte ziraat işçileri kendinden (bizatihi) sınıf (classe en soi) durumundan, daha ileri bir kendisi için sınıf (classe pour soi) seviyesine çıkacak oldu mu, özel birtakım güçlüklerle karşılaşır. Başka bir deyişle tarlada çalışan işçiler, gerçekten tam birer işçi olsalar bile, günlük yaşayışlarının spesifik şartları: hak koparmak yolundaki mücadelelerini, içinde bulundukları işletme çerçevesinde organize etmelerine pek elverişli değildir; bu şartlar bütün bir bölge ya da memleket çapında genelleştirilecek hareketleri güçleştirir; işçi sınıfının ve müttefiklerinin demokratik iktidarını kurmak üzere, burjuva iktidarını uzaklaştırmak uğrundaki politik hareketin imkânlarını epeyce daraltır. Gerçekten, şehirlerdeki işçiler

büyük fabrikalarda toplanmışlardır, bir işletmeden öbürüyle kolayca haberleşebilirler, —kapitalist üretimin icabı olarak— eğitim seviyeleri daha yüksektir. Aynı işletmenin içinde yan yana çalışırlar. Gelişme yönündeki bu faktörlere, şu iki görünüşle ortaya çıkan şehir yaşayışını da eklemek uygun olacaktır: bir kere, emekçi kütleler yalnız iş yerlerinde değil, oturdukları yerlerde de yoğun bir halde bulunurlar. Böylelikle, dayanışmalarını ek bağlarla kenetliyebilir, güçlerinin şuuruna başka bir biçimle de varabilirler. Bu şuurla kendilerine bir takım görenekler yaratmağı, hâkim sınıfın ideolojilerinin ve zorunlu kurallarının pek sökmeyeceği yeni bir ahlâk anlayışını günü gününe yaşamağı başarırlar. İkincisi, şehirler gerici mitlerin ve özellikle dinin çemberinden kurtulmuş bir düşünüşün gelişmesine her zaman imkân vermiştir. Şehirlerde lâikleşme, modern sanayileşmeden önce olmuştur. Hatta birtakım ticaret ve san'at merkezleri, ortaçağın bitiminde, öbür kiliselere olduğu gibi katolik kilisesine haklı ürküntüler duyurmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa'da dinsizlik (impiété) şehir merkezlerinden büyük ticaret yolları boyunca köylere doğru yayılır.

İnsanın tabiat üzerindeki egemenliği, hakikaten, şehirlerde köylerdekinden daha belirgindir. Belçikalı bir din adamının, rahip Houtart'ın zikrettiği bir misal gösterecek olursak: tarım işçisi, çalışma gününün süresini tabiata bakarak hesaplayabilir, çünkü güneş doğunca başlar çalışmaya, güneş batınca keser. Şehirdeki işçi ise fabrika düdü-

günün, patronun emriyle öttüğünü pek iyi bilir.

Son olarak, işçi sınıfının kendi ideolojisinin (hareketine temel teşkil eden düşünce bütünü) sosyalist nazariye ile işçi sınıfı hareketinin birbirine kenetlenmesine bağlı olarak yayıldığını hatırlatmak gerekir. Sosyalist nazariye ise önce yeni bir tipte aydınlar tarafından formülleştirilmiştir. Bu aydınlar da tesirlerini şehirlerde gösterirler.

Ama, bunlara bakıp da köylerinin dışıyla irtibatlarının az oluşundan, çalışma şartlarından ötürü ziraat işçilerinin, ilerici mücadeleye tesirli bir şekilde katılma imkânından zaruri olarak yoksun, muattal bir tabaka teşkil ettiği sonucuna varmak saçma olur.

Tarihi şartlar: ülkesine göre, siyasi şartlarına göre, toprakta çalışmanın tarzlarına göre son derece değişik olmaktadır. Marksist aydınların düşüncesi şudur:

«Dünyanın hiç bir yerinde, hattâ meslek birliklerinin kuruluşunun onlarca hattâ yüzlerce yıla vardığı en gelişmiş kapitalist ülkelerde bile, ziraat işçileri uzunca ömürlü birer sendika kurmayı başaramamışlardır. Köylülerin ve ziraat işçilerinin yaşayış şartlarının bunu nasıl kösteklediğini; onların çevreleriyle irtibatlarının azlığının, dağınık oluşlarının ne derece büyük bir köstek teşkil ettiğini herkes bilir. Onların birleşmeleri, şehir işçilerinininkilerinden son derece daha zorlukla olmaktadır.»

Fakat, dağınıklık, ziraat işçilerinin teşkilatlanmalarına ve aksiyonlarını yürütmelerine en-

gel olmuş değildir. Hatta Küba'da yürütülen çetin mücadeleyle meydana gelen şartlar içinde, şeker kamışı kesimindeki 500.000 ziraat işçisi, büyük toprak sahiplerinin boyunduruğunu silkip atacak güçte olduklarını göstermişlerdir. Hâsılı, 1919'danberi toprağı işleme tekniğinin büyük değişiklikler geçirmesi ve temerküzün (concentration) artması, ziraat işçilerinin yerini gittikçe pekiştiren bir takım farklı şartlar meydana getirmiştir: çift sürme, tohum serpmeye, hasat kaldırma işlerinin maki-neleşmesi; bol sayıda mevsimlik kol kuvveti yerine daha az sayıda ve özellikle yüksek derecede kalifi-ye işçilerin daha devamlı bir şekilde kullanılması, meselâ Fransa'da Aisne ve Somme taraflarındaki büyük işletmelere yarı sanayileşmiş işletmeler gö-züyle bakılmasını mümkün kılar. Son olarak, köy-lerde, hele Bretagne ve Vendée taraflarındaki feo-dal düzenin ve kapalı ekonominin (économie do-mestique, pazarla alış - veriş pek sınırlı olan ev ekonomisi) hâlinin tasfiyesindeki gecikme, tamamen kapitalist bir üretim ve mübadele düzeni yararına gittikçe giderilmektedir. Şehirlerde bile, işçi sınıfının daha kuvvetli ya da daha gevşek bir şekilde teşkilâtlanmış kesimleri (secteur), prole-tarya içinde her zaman bulunur. Evlerinde çalışan kadın işçileri müşterek bir aksiyon için bir araya getirmek özellikle güçtür. Ve işletmeler içinde da-hi, işçi sınıfı organizasyon metodlarını bizzat burjuvaziden öğrenip bunları kendi öz mücade-le-si uğrunda kullandığı ölçüde bazı hissedilir farklar ortaya çıkar. Meselâ, dokuma işçileri genellikle metalurji işçilerinden geridirler.

Nazariye ile ilgili bu düşüncelerden hareketle, köylü nüfus arasında şu sınıf ve tabakalar ayırd edilebilir!

- 1) **Ziraat işçileri, ziraat alanında çalışan emekçiler.** Politik gelişmelerinin seviyesinde, yukarıda işaret edilen sebeplerle, bir takım farklar ortaya çıksa bile, bunların şehir emekçileriyle birleşmesi objektif hiç bir güçlüğü uğramaz;
- 2) **Köydeki yarı - proleter unsurlar, yoksul köylü komitelerinin tam yetkili mensupları, kendi tarlalarını işliyen, ama bununla kendilerini ve ailelerini geçindiremeyen, —emeğinin bir kısmını bağımsız olarak kendi mülkünde, bir kısmını ise ücret karşılığında başkasının mülkünde harcamak zorunluğu bu yüzden ortaya çıkar— küçük köylüler;**
- 3) **«Başkalarının emeğiyle kâr sağlamadıklarına göre, sömürücü durumunda olmıyan» orta köylüler yâni kendisi ve ailesi tarlasını ekip biçerek yaşayan toprak zanaatçıları —yoksul köylü komitelerine bu orta köylüler hâlâ temsilci gönderebilmektedir—;**
- 4) **Zengin köylüler:** bunlar ücretli el emeği kullanırsa da, ileri derecede modernleşmiş bir ziraat için ya da sadece, orijinal bir yaşayış tarzı sürmelerine elverecek kaynakların sağlanması için gerekli sermayeye sahip bulunmazlar —bunlar işçi sınıfına düşmanlık edebilir—;
- 5) **Ortaçağdaki derebeylerin mirasçıları olan toprak kapitalistleri.**

Tekniğin gelişmesiyle bu çeşitli sosyal tabakalar arasındaki kuvvet münasebeti derin değişimlere uğrasa bile, bu sınıflamanın her yerde geçerli (evrensel) bir değer taşımakta olduğu meydandadır. Öte yandan, büyük toprak sahiplerinin en kısa zamanda ortadan silinebilmesi ve zengin köylülere karşı tutarlı (conséquent) bir mücadele yürütülebilmesi için ilerici strateji: önce yoksul - İşçi ve yarı - işçi köylüler tarafından, orta köylülerin de müttefik olarak katılacağı bir blok meydana getirilmesini şart sayar. Bununla birlikte, büyük çiftçilerin elinde toprağın gittikçe daha hızlı bir şekilde toplanışına direnmek söz konusu olduğu ölçüde, taktik ittifak çerçevesinin zengin köylülere kadar genişletilmesi de mümkündür.

Sınıf mücadelesi, hiç de şehirlilerin bir imtiyazı olarak ortaya çıkmaz, dolayısıyla köylerde de kendini meydana vurur.

Böylelikle, büyük şehirlerde olduğu gibi köy bölgelerinde de, ne artık - değer yaratıcı, ne de artık - değer sızdırıcı durumunda bulunmayan insanların hareketli tabakaları arasında, toplumu şöyle iki ayrı safta toplamaya yönelik bir prosedür gelişir: bir yanda burjuvazi, onun otoritesi adına hareket eden görevlileri ve onun asalak insanları, öbür yanda ise, üretimi doğrudan doğruya yapan, siyasî hayatın olanca ağırlığını önünde - sonunda omuzlarında taşıyan ve yine bu sebepten ötürü en iyi mücadeleci olması beklenen bir gru-

bun öncülüğü altında toplanmış geniş bir sömürülenler kütlesi...

İşçi sınıfı, ilerici hareket içerisinde öncü sınıf olarak tarif edilirken, bilimsel sebeplere dayanılır, yoksa bir takım kof sözlere değil: kapitalist sistemin işleyiş tarzını bulup ortaya çıkarmak, tahakküm altındaki sosyal sınıf ya da tabakalar mensuplarının herbiri için, kendi öz çıkarları ile, mutlak sömürülenlerin —yâni artık-değer meydana getirenlerin— çıkarlarının beraberliğini ortaya koymak, dolayısıyla işçi sınıfının safında yer almaktır.

Başka bir deyişle, sınıf şuuru zaruri olarak «açık» —kelimenin fenomenolojik anlamıyla değil, politik anlamıyla açık— bir şuardur, çünkü geniş kitlelerin kapitalist baskı ve ezginin kurbanı olarak içinde bulundukları durumun bilgisini tazammun eder. Bu itibarla, sınıf şuuru, Dürkheim'in ileri sürdüğü gibi, kendi üzerine kapanmış bir kolektif ruh metafiziğine, tek bir «ideal mihrak»tan başka birşey kabul etmiyen ve örf ve âdetleri kolektif tasavvurlardan çıkaran metafiziğe karşı cephe alır. Bu anlamda, marksizm, pozitivist idealizmi reddetmesine rağmen, Auguste Comte'un mistifikasyona bulanmış ifadeler halinde formüleştirdiği özleyişe, geçici mücadele ve çelişmeler sonunda uzlaşmış, total insanlık özleyişine çok daha yakındır.

Sosyal sınıf ve tabákalar arasında mübadelelerin çoğalışı, işte bunun içindir ki, işçi sınıfının politik şuurunun dış dünyaya açılmasını sağlayarak, gitgide daha kenetli bir hareket imkânı yaratarak, kapitalist tahakkümün tehdidi altında bulunan herkes arasındaki ittifakın pekişmesine imkân vererek, işçi sınıfının politik şuurunu pekiştirir ancak.

SINIF MÜCADELESİNİN DEVAMLILIĞI

«İşçi sınıfının objektif birliğini, bir şuur birliği, bir irade ve mücadele birliği haline getirmek» zarureti ile bütün kitlelerin birleşik aksiyonunun gelişmesi arasında çözülmez bir bağıllık vardır. Ya da şöyle de denilebilir: «fabrika işçisi tek mil sömürülen nüfusun ileri temsilcisinden başka bir şey değildir.» Fabrika işçisi kumanda yerinde bulunur, çünkü, yalnız bir avuç kapitalistin işine gelen ve ağırlığı bütün milletin sırtına binen bir düzenin özündeki çelişmede ön safta o vardır.

Daha kapitalizmin emekleme çağındaki vakıalarda varlığı görülen bu sınıf mücadelesinin, şimdiden belli bir gelecekte işçi sınıfının ve müttefiklerinin başarısıyla bitmesi mukadder görünmektedir. Marx'ın dediği gibi:

«Toplumdaki üretim kuvvetleri, gelişmelerinin belirli bir safhasında mevcut üretim münasebetleriyle, ya da hukuki deyimle, o güne kadar içerisinde hareket ettikleri mülkiyet münasebetleriyle çelişme haline düşerler.

Bu münasebetler, üretim kuvvetlerinin gelişme biçimi olmaktan çıkıp, bu gelişmeye ket vuran birer köstek halini alırlar. O zaman sosyal bir devrim çağı açılır.» (*)

Kapitalizm henüz liberal devresindeyken, belli sürelerle tekrarlanan (périodique) fazla - üretim buhranlarıyla, yeni servetler yaratmağa elverişli emeğin tümünü kullanmaktaki aczini ortaya koyan buhranlarla yüzyüze gelmişti. Bu türlü sarsılışlar 1929'a kadar, yâni ekonomik sarsıntının, kapitalizmin ayakta duramayacağı kertenin eşiğine vardı-ğı ana kadar durmadan derinleşti.

Birtakım revizyonistler bugün çıkıp «durma- dan derinleşen buhranlar fasit dairesinin önünün alındığını» ilân etmektedirler.

Aslında, reformcular kapitalizmin ekonomik ve parayla ilgili manevralarına itimat etmekte ve, dolayısıyla, devletin buhranların derinleşmesini önlemek için nâzım rolü oynadığına inanmaktadır. Böyle bir nazariyeyi ayrıntılarıyla incelemek gerekirdi, ama şu incelememiz çerçevesinde bunu yapmak mümkün değil. Bununla birlikte üç gözlemimizi saymak zarurî bizim için. Bir kere, buhranların şekli değişmiş ise de meselenin aslı, yâni kapitalizmin üretim mekanizmasını bütünüyle kullanmaktaki aczi değişmiş değildir. 1962'nin ilk aylarında işsizlerin oranı Amerika Birleşik Devlet-

(*) Ekonomi - politiğin tenkidine hizmet adlı eserin önsözü, (Contribution à la critique de l'économie politique)

lerinde % 8'e, Kanada'da % 10'a varmaktadır. Bundan başka, temel sanayide, özellikle demir-çelik üretiminde —hele petrolde— verim, imkânların oldukça altında bir seviyede frenlenmektedir.

İkincisi, «tekelleşmiş kapitalizm»in aldığı düzenleyici tedbirler ile, savaş hazırlamanın ya da savaş sürdürmenin —yâni «çok büyük miktarda servetlerin, tüketim eşyalarının ve üretim kuvvetlerinin, üretici durumundaki milyonlarca canlı varlıkla birlikte» mahvolmasının— birbirinden ayrılmaz şeyler olduğunu unutmak mümkün değildir.

Üretim kuvvetleri ile üretim münasebetleri arasındaki çelişmenin, buhran durumundan savaş durumuna geçilmekle hafifliyebildiği gösterilmiştir: «Burjuvazi, buhranları nasıl yener? Bir yandan üretim kuvvetlerinin önemli bir kısmını zorla (cebirle) yok ederek; öbür yandan yeni pazarlar fethederek, eskilerini de daha kıyasıya sömürerek.» KAPİTALİZMİN SON MERHALESİ: EM-PERYALİZM adlı eserde de tekellerin, rejimdeki çelişmeleri savaş sayesinde yenmeğe çabaladıklarını belirtilmiştir. Gitgide daha masraflı olan ve gitgide daha kısa zamanda demode hale gelen askerî malzemeleri durmadan «modernleştirmek» gerektiğine göre, yâni emekle meydana getirilen değer gitgide daha büyük bir miktarını, üretime de, tüketime de yaramıyan ve en iyi bir ihtimalle, sonunda, kullanılmaksızın imha edilip gidecek olan eşyalara bağlamak gerektiğine göre, silâhlı çatışmaların patlak verdiği dönemler dışında bile bu yargı isabetli kalmaktadır.

Üçüncüsü, otomasyon (*) ve otomatizasyon tekniğinin gelişmesi bugün kapitalizmi, aşılması imkânsız bir çelişmeyle karşı karşıya getirmektedir. Meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde bu üretim metodlarını, bilimin ve sanayinin şimdiki durumunda yaygınlaştırmak mümkün olabilir. Fakat günümüzde işletmelerde çalışan 17 milyon sanayi emekçisinden o zaman işsizlere katılacakların sayısı 14,5 milyonu bulacaktır. Başka bir deyişle, sermayenin tekeller halinde temerküzü (concentration) ve onun haber alma imkânlarının gelişmesi, Amerikalı patronları: buhrandan ve devrimci bir durumun apansız ortaya çıkmasından duydukları korkuyla, ilerlemeyi redde sürüklemektedir.

Elektronik beyinleriyle, işçiler kadar memurları da tehdit eden otomasyonla burjuvazi baş edemeyecektir. Oysa, aynı burjuvazi: en ileri üretim kuvvetlerine dört elle sarılmış, çalışanın iş vasıtalarına bizzat sahip olduğu bu geçmişin özleminden

(*) Otomasyon:

Her maddenin zincirleme bir çalışmayla seri halinde işlendiği büyük işletmelerde, imalatın insan eli değmeden makineler tarafından yapılması, denetlenmesi ve tamamlanması, diye

Otomatizasyon:

Üretim faaliyetinin bir kısmında işin, insan yerine makineye gördürülmesi, diye tarif edilebilir.

Başka bir söyleyişle, işin makineye gördürülmesi geniş bir sistem içinde oluyorsa OTOMASYON'dan, daha dar bir çerçeve içinde oluyorsa OTOMATİZASYON'dan söz edilmektedir. (Ç. N.)

kendini geniş kütlesiyle kurtarmış, gerek artık - de-
ğer kapılmasının, gerekse kapitalist devletin siyasi
iktidarının kahrını doğrudan doğruya çekmekte
olan bir sınıfla yüz yüzedir.

Fakat, bu sınıf yalnız kendisi için mücadele et-
mediğinden, her tarafta kendisine müttefikler bu-
labilir. Bu sınıfın varılmasını teklif ettiği hedef
yepyeni bir dünyanın kuruluşudur. Öyle bir dünya
ki: «burada her ferdin serbestçe gelişmesi herke-
sin serbestçe gelişmesinin şartını teşkil eder.»

«Toplum, üretim vasıtalarını eline geçirdi
miydi, artık meta üretmez olacak (ürettiği
şeyler meta olmaktan çıkacak) yani, daha ön-
ce gördüğümüz üzere, üretilen nesnelerin
—ürünlerin— üreticilere tahakküm etmesine
imkân veren, ürünlere-sahip-çıkma (appropri-
ation) biçimine bir son verecektir. Sosyal
üretimdeki anarşi, yerini şuurlu ve sistemli
bir organizasyona bırakacaktır. Kendi-başına
var olma mücadelesi ortadan silinecektir. İşte
o andan itibaren, insanoğlunun hayvanlıktan
kesinlikle kurtulduğunu belli bir anlamda
söylemek kabli olacak; insanoğlu nihayet hay-
vanca yaşayış şartlarından gerçekten insanca
şartlara geçecektir. O güne kadar insanlara
hükmetmiş olan yaşayış şartlarının tümü, o
zaman insanların denetimi altına girecektir.
Kendi sosyal organizasyonlarının hâkimi ha-
line gelen insanlar böylelikle ilk defa olarak
tabiatın gerçek ve şuurlu hâkimleri haline ge-
leceklerdir. İnsanların sosyal davranışlarının
yöneten kanunlar şimdiye kadar onları dış
tahakküm altında tutarak, kendilerini katı
tabiat kanunları gibi zorla kabul ettirmişler-

dir; bundan böyle, insanlar bu kamuları derinlemesine bilerek uygulayacaklar, bunu yapmak için de onları hükümleri altına alacaklardır. İnsanların toplumlar halinde teşkilatlanma şekli, —şimdiye kadar bu şekli, tâbir caizse, tabiat ile tarihin akışı ihsan buyurmuştur— o zaman serbest inisiyatifin meyvası olacaktır. Bugüne kadar tarihin akışının yönettiği objektif kuvvetler, o günden sonra insanların denetimi altına girecektir. İnsanlar, yapacaklarını derinlemesine kavramış varlıklar olarak; harekete geçirdikleri sosyal sebeplerin, gitgide daha geniş ölçüde, istenen sonuçları meydana getireceğini bilerek; kendi tarihlerini işte ancak o günden itibaren kendileri yapabileceklerdir. İnsanlık, sonunda, hürriyetin egemenliğine erişmek üzere kaderin egemenliğinden kurtulacaktır.»

İŞÇİ SINIFININ TARİHİ GÖREVİ

Marksistlerin, işçi sınıfının devrimci olduğunu kesenkes söylemelerine karşı, sosyalizmin fesatçıları (corrupteur) mahsustan, her insanda bulunduğu söylenen iyi duygulara, cömertliğe ya da akla seslenirler. Georger Izard isminde biri, bundan bir kaç yıl önce çıkmış bir kitaba «insanın devrimciliği» adını koymuştu.

Bunu yaparak da, artık gına getirilmiş bir meseleye yeniden girmiş oluyordu. «Öz be - öz işçilerin partisi yerine, içleri gerçekten coşkun bir insanlık sevgisiyle dolu bütün insanlara açık evrensel bir parti»yi getirmek isteyen «bu beyler» in ipliği evvelce pazara çıkarılmıştı.

Böylelikle, yeni bir dünyanın kurulmasına işçi sınıfı kadar, burjuva aydınları da yardım edebildiğine göre işçi sınıfının yönetici (dirigeant) rolü su-
-götürmez olmaktan çıkıyordu. «Sınıf mücadelesi, sıkıcı ve bayağı bir vakıa olarak, bir kenara atıldı mı, o zaman sosyalizme kala kala, candan bir insanlık sevgisine ve adalet hakkında kof cümlelere yaslanmak kalır.»

Burjuvaziden gelme ideologlara başvurmak elbette zaruridir. Yalnız, Marx ve Engels bunun için iki ön şart koşuyorlardı: birincisi, bu aydınların «yeni sosyalist bilimi ciddi bir şekilde incelemek» üzere bir çaba göstermeleri, ikincisi de şu:

«Öbür sınıflardan gelen bu kimseler işçi sınıfı hareketine katılırken onlardan istenecek ilk şey: burjuva, küçük-burjuva v.b. peşin-yargıların kalıntılarını getirmeyip, işçi sınıfının görüşlerini eksiksiz benimsemeleridir.»

Böylece işçi sınıfı, görevinin bilimsel şuurunu kazanır, çünkü bizzat bu sınıf kapitalist toplumun iflâh olmayacağını resmidir. Buna karşılık, öbür tabakaların mensupları işçi sınıfının teşebbüsüne katılmak ve içinden çıkmadıkları bir sınıfın zaferine yardım etmek zorunda bulunduklarını kavramaktadırlar.

Böyle bir katılışın özel karakteri, hiç de bu katılışın soyut bir düşüniştten ya da mistik bir heycandan ileri geldiğine delâlet etmez. Fakat, belli bazı hal ve şartların temeli üzerinde harcanan bir zihin gayreti veya bir dayanışma tecrübesi bazı in-

sanlara insan soyuna mensup olduklarını ispat etmenin biricik yolunun işçi sınıfının kolektif hareketine katılmak olduğunu gösterir. Hattâ, mese-lâ, büyük bankalarda çalışan memurlar gittikçe artan bir mücadele kabiliyetini gösterdikleri halde, bunlardan her birinin kendi başarısını işçi sınıfının dünya çapındaki yükselişine tâbi kılan bağı öz tecrübesiyle keşfetmesi gerektiği hususu yine doğruluğunu muhafaza eder.

Şu halde, sosyalizmin zaferi: işçi sınıfı ile müttefiklerinin yâni çeşitli gruplardan gelme insanların, çevresinde toplanabileceği, kümeleşebileceği katı çekirdeğin başarısı olacaktır.

Marx ve Engels, bu ittifakın nasıl gerçekleşeceğini duru bir şekilde gösterirler: burjuvazinin bir ideologu «tüm tarihi akışın nazariyesini kavraman-ğı» bir kere becerdi mi, sosyal bakımdan muhafazakâr olmaktan çıkar. Geleneksel orta sınıflardan bir insan, «imalâthane sahibi, küçük tüccar, zanaatçı, köylü» hâkim sınıfla çatışma haline girince bu mücadeleyi iki şekilde: ya «tarihin çarkını geri döndürmeğe» yeltenerek, ya da geleceğinin, işçi sınıfının yanı - başında bulunduğunu kavrayarak yapar. Köydeki bir aile işletmesinin sahibi ya da kiracı artık toprağını ekerek geçimini sağlayamaz hale gelecek olursa, modern üretim tehlikesini suçlu bularak, ümidini geçmişe dönmeğe bağliyabilir nitelikim; ama üretim münasebetleri seviyesinde yâni toplumun kapitalist düzeni çerçevesinde kendi gerçek durumunu kavriyabildiği de olur. O zaman, gerçek dostunun nerede, gerçek hasmının nerede

olduğunu bulup çıkarır. Son olarak, bankada ya da ticarethanede çalışan memur, emeğini —bu emek üretim işinde kullanılmasa bile— satar ve bunun sonucu olarak, ancak işçi sınıfıyla güçbirliği (coalition) yaparak savunmasını sağlayabileceği bir duruma girer. Kol kuvvetiyle çalışmayan, bir ücretli olmasının, kendisine mümkün kıldığı yaşayış tarzına ümitsizce dört elle sarılabilir, ya da tersine, kendisini, emeklerini satan öbür insanlarla birleştiren bağın şuuruna varabilir.

Demek ki, toplumun iki büyük kutbu ortasında el yordamıyla kurtuluş arıyan bütün bu unsurların yapacakları şey, kendi gerçekliklerinden hiçbir şey yitirmeksizin, sadece, gerisinde burjuvazinin yuvalandığı mitleri dağıtacak bir çaba gösterek, işçi sınıfına yaslanmaktadır. Çünkü oğüne kadar kendisinden daha güçlü rakiplerden yakasını kurtardıktan sonra: kendi baskı kuvvetini pekiştirmeğe değil fakat insanın insanı sömürdüğü sistemi bütünüyle ortadan kaldırımağa bakan bir sınıf, tarihte ilk defa olarak ortaya çıkmıştır, gerçekten.

Feodal sisteme karşı devrimci aksiyonu içinde burjuvaziyi ele alalım. Bir yandan, 18. yüzyıldan itibaren, büyük sayıda işletmeler mevcuttu, buralarda patronlar işçileri sömürmekte idi. O zamanlar yıldızı yükselen bir sınıf olan burjuvazinin ideologları, asillerin zorbaca iktidarna (tyrannie) veryansın edip, bütün insanlar için eşitlik isterlerken, kan imtiyazına, doğuştan imtiyaza bir son

vermek istiyorlardı, yoksa paranın imtiyazına değil... Nitekim, eski rejimi tasfiye eden cumhuriyetçi hareketin yaptıkları, patronlara ayrılan yetki ve çıkarları genişletmekten, teyid etmekten başka birşey değildir. Şüphesiz, köylüleri feodalizmin zincirlerinden kurtararak ve, istemeden de olsa, işçi sınıfının serpilmesine hizmet ederek, o zamanlar insanlığın genel ilerlemesinde burjuvazinin payı olmuştur. Hiç değilse o ünlü «İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi», kamu yararı perdesi altında mülk sahiplerinin gerçek yüzünü saklamaktadır: mülkiyete, hiç kimsenin kılına dokunamayacağı prensipler arasında bir yer verilmiştir.

Bunun tam tersine, işçi sınıfının bugünkü kapitalist toplumda hiç bir özel imtiyazı olmadığı gibi, yarımların sosyalist toplumunda da o, hiçbir imtiyaza talip olmamaktadır. Demek ki, onun maskeleyecek hiçbir bencil çıkarı yoktur. İşçi sınıfı, insanların tümüne kurtuluş getirdiği ölçüde evrensel bir sınıftır.

Şüphe yok ki, yıldızı yükselen bir sınıfın «fikir»i ile «çıkar»ı arasındaki bu tam uygunluk, tarihte benzeri olmıyan bir olaydır: 1789'da burjuvazinin ihtiyacı, cumhuriyetin zaferini görmekten ibaret değildi. Ekonomik nüfuzunu elinde tutmak ve genişletmek için Napoléon'un halkın özlemlerini hizaya getirmesine de, bir o kadar, ihtiyacı vardı. Kısacası, hareketin bir yerde durması; küçük burjuvazi ile, Robespierre'in sembolleştirdiği doğuş halindeki işçi sınıfı arasındaki ittifakın ezilmesi ve

düzenin, burjuvazinin çıkarına göre yeniden kurulması gerekliydi (*).

İdealizm nazariyecilerinin ilerleme konusunda kapıldıkları hayali, böyle bir perspektif altında, anlamak kolaydır: bunlar için, insanlığın ileriye doğru hareketi, hiç değilse kural olarak, doğru bir çizgi üzerinde gelişir. Bir yandan teknolojinin ve üreticiliğin, öbür yandan bilimin ve aklın gelişmesi: sosyal sınıflarına has yaşayış şartlarının dışında ve çevrelerinden ayrı olarak ele alınan fertlerin sayısı gitgide artan bir kısma daha çok bilgi ve refah sağlamaktadır. Oysa tersine, olaylar kuralı yalancı çıkarır gibiydi, çünkü buhranlar, savaşlar, yoksulluğun sürüp gitmesi fiili gerçekler olarak kendilerini zorla kabul ettirmekteydi. Öyle olunca da, BİLİMİN GELECEĞİ'nde Renan'ın dile getirdiği 19. yüzyıl iyimserliği, örneklerini Spengler'in ve Camus'nün verdiği gitgide koyu bir karamsarlığa yerini bırakıyordu.

Tersine olarak, marksizm ilerleme fikrini, sınıf mücadelesinin tahliline bağlar. Güçlülere ve engellere uğramadan ilerlemenin katıyken söz konusu olmadığını gösterir. Tam tersine, «birtakım geriye gitmelerle, birtakım zikzaklarla karşılaşıl-

(*) MUKADDES AİLE: «Tarihteki bütün büyük eylemleri temsil edebilen devrim başarısızlığa sürükleniyorsa eğer, bu, devrimin, yaşayış şartlarına harfi harfine uymakla yetindiği kütlenin, içine kapanık, bütünü kucaklamayan bir kütle olduğundandır.»

maktadır.» (*) Üretim vasıtaları mülkiyetinin özel karakteri ile üretim kuvvetlerinin kollektif karakteri arasındaki çelişmeyi kaldıran yeni bir gidiş lehine olan hareketler, ancak onlar, gerçekten birer ilerleyiş olabilir. Bilim ve tekniğin gelişmesi, eğitimin yaygınlaşması, köylerin küçülüp şehirlerin serpilmesi, bu çelişme ortadan kalkıncaya kadar, vâit-kâr günlere olduğu derecede, kara günlere de gebe durur. Marx: «Zihnin bütün ilerlemeleri, bugüne dek, kütle halinde insanlığa karşı yönelmiş ilerlemeler olmuştur» (**) diye yazarken; zamanımızın en önemli bilimsel araştırmalarını —nükleer enerjiyle ilgili araştırmaları— ilk defa olarak doğrudan doğruya kütlece imhaya sevkeden emperyalizm çağını, atom bombasının hazırlanışını haber verir gibiydi.

Hasılı, ilerleme ancak arızî, kısmî, tartışma götürür bir şekilde ortaya çıkmakta, burjuva iyimserliğini iflâs ettirmektedir. İnsanlığın bundan böyle ümit bağladığı sınıf işçi sınıfıdır.

Yıldızı yükselen bir hareketi, tarihin belli bir süresinde temsil eden, dar bir grubun çıkarlarını temsil ettikleri için de ilerlemeye köstek olmağa başlayan —1789 sıralarındaki eski rejimin imtiyazlıları gibi, bugünün kapitalistleri gibi— sosyal tabakalardan ayrılmakla kalmaz işçi sınıfı. Ezilenlerin elinde, daha önceki sosyal rejimlerde, iktidara geçecek kadar değil, ancak seslerini yükselte-

(*) Mukaddes Aile.

(**) Sözü geçen eser.

cek kadar bir güç bulunduğu halde, işçi sınıfı spesifik bir tarihî görev: objektif bir şekilde bir kurtarıcılık görevi yüklenmiştir bir de. Meselâ Roma İmparatorluğu zamanında şehirlerdeki plebler, azatlanmış köleler ya da düpedüz köleler, bütün çabalarına rağmen başlarındaki efendilerinden bir türlü kurtulamıyorlardı. Spartaküs ayaklanması ancak isyancı kütlenin kılıçtan geçirilmesiyle son bulacaktı. Hainchelin'in derin anlamlı sözleriyle: «İsa'nın galibiyeti, Spartaküs'ün yenilgisinden ötü-rüydü.» Başka bir deyişle, ancak, yoksulların yer-yüzünde muzaffer olmak ümitlerini yitirmelerinden sonradır ki, hıristiyanlık onlara gökyüzünde yeni bir ümit bulmak imkânını öğütlemiştir.

İlkçağ kölelerinin ve ortaçağ serflerinin tersine olarak, işçiler: meydana getirdikleri bütün zenginlikleri hâlâ onlar gibi başkalarına kaptırsalar da, artık o zenginlikleri kendilerine mal edecek yetenekte bulunmaktadır.

Mücadele etmekte ve yenmekte gerçekten böyle bir yetenekleri olmasaydı: «baskı altında yaşayan sınıfa düşen gözle görünür devrimci görevler»den (*) söz edilmezdi.

Gerçekten, yeni bir takım karakteristikler işçi sınıfının özelliğini teşkil etmektedir.

Bir kere, üretim kuvvetlerinin gelişimi yeni bir merhalenin aşılmasına imkân vermiştir. Köle, nezaretçinin kırbacı altında yalnız ve yalnız efendisinin hayrına (bien) çalışırdı. Toprağından dışarı-

(*) Alman İdeolojisi.

ya bir adımı atmasa da, serfin nisbeten daha geniş bir hareket serbestliği vardı yine de. İşçi ise, işi için pek zaruri bir takım bilgilere sahip bulunmaktadır: burjuva hükûmetleri, fabrikada mevcut ihtiyaçlarla bağıntılı olarak, ilk öğretimin herkes için zorunlu olmasına karar vermişlerdir.

Sonra, üretim münasebetleri seviyesinde iki fenomen ortaya çıkar: bir yandan, geniş işçi kitlelerinin aynı bir işletme içinde toplanması kaçınılmaz bir hal alır. Diğer yandan, işçi kapitaliste iş kuvvetini satmakla kalsa bile hayatının her anında kontrol altında bulunmaktan kurtulamaz. Manüfaktürden, şantiyeden, fabrikadan çıkışta öyle birtakım bağlar teessüs eder ki, bunlar sendikalaşmaya imkân veren şartların gelişmesine yol açan birtakım bağlardır.

İmdi, [öyle bir temel üzerinde] hak talepleri konusunda kazanılan zaferlerin elbette bir değeri vardır. Ancak, bu zaferler toplumun bünyesini değiştirmeye yetmez.

«Bu mücadelelerin gerçek kazancı, yakın hedefteki başarıdan çok, işçilerin gittikçe genişliyen birliğidir. Çeşitli yerlerdeki işçiler arasında münasebetler kurulmasına mümkün kılan büyük sanayi tarafından yaratılan haberleşme imkânlarının artmasıyla bu birleşme kolaylaşmıştır.

Mevzî mücadele kuruluşlarının bir merkezde birleştirilmesi, mücadeleye yurt ölçüsünde bir sınıf karakteri vererek, mücadele seviyesini yükseltliği için, modern tekniğin taşıdığı bu önemi gör-

mek Marx'ı ve Engels'i adamakıllı heyecanlandırmıştı. 'Oysa «her sınıf mücadelesi siyasî bir mücadeledir». Ortaçağda burjuvazinin yararlanabildiği derme - çatma kara - yolları malların hızla tedavülü için elverişsiz olduğundan, yüzyıllar boyunca burjuvazi: kendinden (bizatihi) sınıf (classe en soi) durumundan kendisi için sınıf (classe pour soi) durumuna geçemedi kalmıştır. Toprağından dışarıya adımını atamıyan serfler, aralarında teşkilâtlanıp bunları birleştirecek ve şurada burada patlak veren bulanık mahiyetteki hareketler safhasını aşacak yetenekte değildirler. Eski rejimde baskı altında yaşayanlar için böylesine zor olan bir birleşmeyi «çağımız işçileri, demiryolları sayesinde bir kaç yılda gerçekleştirivermişlerdir.»

O günden bu yana, hava yoluyla, kara yoluyla ulaştırmanın artması; milli hattâ milletler - arası pazarların genişlemesi, dünya çapında tröstlerin gelişmesi bütün emekçiler arasındaki dayanışmanın pekişmesine ve sınıf mücadelesinin siyasî seviyesinin gittikçe yükselmesine yaramıştır.

Proleterya ile geçmişteki «yoksullar» arasındaki fark, ilkçağ Roma'sının plebleri ile bugünün işçileri arasındaki karşıtlıkta (contraste) belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Tıpkı zamanımızda olduğu gibi Roma'da da, kendi işletmelerinin sahibi olan hür köylüler, daha zengin, dolayısıyla tekniğin zaruretlerine daha iyi uyabilen rakipleri tarafından yerlerinden edildiler. Yâni, tıpkı zamanımızda olduğu gibi Roma'da da yalnız iş kuvveti olan birtakım insanlar ile, edindikleri zenginlikle

rin üzerine oturanlar karşı karşıya geldiler. Ne var ki, mülklerinden edilen köylüler ilkçağ dünyasının maddi yaşayış şartlarında birer işçi haline gelmeyip, üretim yapmıyan yoksul bir kalabalık teşkil ettiler. Günümüzde ise tam tersine, köydeki eski sömürücü, şehre gelince, kapitalizmin sömürdüğü kol emekçileri arasına karışıp gitmektedir.

Oysa, Roma'lı plebler ne kendi başkentlerinde zincire vurulmuş köleleri, ne de baskı altında yaşayan halkları kurtarmak için mücadele etmeğe hiç bir zaman yetenekli olmamışlardır. Romalı plebler kendileri için «ekmek ve oyun» isteğinde bulunmuşlardır yalnız. Bunun tersine olarak, proleterler hakkında Marx şunları der:

«İşçiler hiç te bencil ve çıkarıcı olmıyan mücadelelerinin amacının, ezilenler kütlesini sosyal baskılardan kurtarmak olduğu kanısını herkesin zihnine kazınmalıdır.»

Böyle bir görev, sözde kalan kehanelerle asla bağdaşamaz.

«İşçi sınıfı, bir ideali gerçekleştirmek durumunda değil; yeni toplumun bizzat köhneleşmiş burjuva düzenin bağında oluşmuş unsurlarını gün ışığına çıkarmak durumundadır.» (*)

Başka bir deyişle, mesele: dışındaki bir kuvvetin yararına benliğini kaybeden insanın yabancı-

(*) K. MARX: Fransa'da iç savaş.

laşmasına, varını yoğunu tüketmesine bir son vermektir. İçinde bulunduğumuz 'dünyada nasıl bir yabancılaşma varsa; mücadeleyi, ortadan silinmeğe götüren gerçek kuvvet de işçi sınıfında vardır.

İnsanın eşya haline, meta haline gelmesini üç kademeye ayırır Marks: İlkin, emekçinin meydana getirdiği nesne onun kendi malı, yaratıcısının bir uzantısı (prologement) olmaktan çıkar. Üretilen nesne, artık işçinin hedef tuttuğu amacı değil insanca olmıyan bir kuvvetin dışarıdan belirlediği bir maksadı ifade eder olur. İmal edilen eşyaya karşı ihtiyaç, nereden geldiği belli olmıyan gereklerden (exigence), emperyalizm devrinde ise azami kârın gereklerinden doğar.

İkinci olarak, emekçi, çalışmanın kendi mahiyetinde bir istihale olduğunu görür. Üretimin yapılmasına karşı, «içeriden» duyulan bir ihtiyacın yerini katı bir «dışarıdan» ihtiyaç alır. J.P. Sartre, bu durumun olanca çelişkiliğini güzelce dile getiren bir terim kullanır: «âtal-pratik (pratico-inerte) seriler alanı» diye tarif eder bu durumu. İmdi, pratik aksiyondur, maddenin transformasyonudur. «Atalet» ise, tersine: hareketin sağladığı yönde her hangi bir değişme imkânsızlığıdır.

Proletere verilen işin, onun önünde akıp giden imalât zincirinin ve bu zincir üzerinde müessir olmak için kullandığı makinaların gerektirdiği vücut hareketleri, ona dinlenme ve hattâ sadece pasif kalma fırsatı vermediği gibi, herhangi bir icatta, sistemin tümüne tesir edecek bir rasyonel inisiyatifte bulunma fırsatı da vermez. Proleter, bizzat

kendi faaliyeti, pratiği için dahi, kendisini kuşatan aşılmaz sınırların, ataletin tutsağı olarak kalır.

Üçüncü olarak, bu yabancılaşma, aksiyonda şevk diye bir şey bırakmaz: «insanda gerçekten beşerî olan şey yâni emek, böylece insanın hayvanî ihtiyaçlarını karşılayacak bir vasıta halini almakta-
dır.» (*). Artık, üretim fiilinde (acte), ne tablet karşısında insanın şuurlu zaferi kalır, ne de insanlar arasında gönülden işbirliğinin keşfi (découverte); insana vergi bütün imkânların geliştirilmesi yerine, ücrete, ailenin geçimini sağlayan araç gözüyle bakan vazgeçilmez bir çaba sadece... (**). Böylece kapitalist dünya içerisinde, işçi sınıfının —öncekilerden kesinlikle değişik— durumunun kökleştiğini, belirlendiğini görmekteyiz: geleneksel orta sınıflardan farklı olarak işçi sınıfının savunulacak hiçbir mülkü, dünyalığı, âkârı yoktur. Pujadçı (Poujadiste) karakterde tutumu, yâni geçmişteki iyi duruma tekrar dönmeği kuran yersiz isteği mi seçsin, yoksa, geleceğin ihtiyaçlarını hesaba katan, gerçekten dönüşümcü tutumu mu seçsin; bunu uzun uzadıya düşünmek durumunda değildir. İşçi sınıfının önünde tek bir yol vardır: ilerlemenin (progrès, terakki) yolu... İşçi sınıfının yüz yüze bulunduğumuz tutumunun, bir ölçüde, işçi tipi

(*) R. GARAUDY: Hristiyan ahlâkı ve marksist ahlâk.

(**) Özellikle Marx'ın 1844 teki el-notlarına bakılmalıdır: Marx şöyle diyordu: «Emeğin meydana getirdiği nesne, emeğin ürünü, yabancı bir varlık olarak, üretimi yapandan bağımsız bir kuvvet olarak, emekle çatışmaktadır.»

bir pujadçılık olduğunu söyliyerek, birbirleriyle hiç bağdaşmıyan bu iki terimi (işçi sınıfı ile pujadçılığı) yanyana getirirken Serge Mallet gibi kimselerin ne derece hataya düştüğü böylece belli olmaktadır.

Aynı şekilde, yeni orta tabakalar kimi yerde kapitalist üretim münasebetleri içerisinde âmir durumunda bulunduklarından —ki, bunun için nezaretçi ücreti almaktadırlar—, kimi yerde ise —devlet ve işletmeler memurlarının maaşları, üretim faaliyeti içerisinde bulunmayışlarından ötürü, bir işçinin ücretinden düşük olsa bile— işçi sınıfının karakteristik yabancılaşması hükmüne girmediklerinden (*), yıldızı yükselen işçi sınıfı onlardan ayrılır.

İnsanlığın, emeğin zahmetini çeken sınıf tarafından kurtarılacağı hususunun Marksizm için kesin bir önemi haiz bulunması derin bir felsefi anlam taşır.

Fakat, emeğin sırf insana has bir anlam taşıması sadece onun aksiyon olmasıyla ilgili değildir. Emekle ihtiyacın karşılıklı bağlılığı genç Marx'ın Ekonomiko - Politik Manüskripler'i kaleme alırken üzerinde en çok titizlikle durduğu problemlerden biri olmuştur. Hakikaten, ihtiyaç; canlı varlığı çevresindeki âleme bağlayan bir icabın, bir zaruretin

(*) Bu, memurların yabancılaşmadan kurtuldukları anlamına gelmez hiç; olsa olsa, onların ayrı bir tipte yabancılaşmanın hükmünde olduğunu anlatır. Bakınız: G. MURY, «Essor et déclin du Catholicisme français, introduction»).

tezahürüdür. Bir başkasının kendi emeği ile ürettiği obje benim için bir ihtiyaç objesi olduğu oranda —hiç olmazsa bir icap, bir talep, bir dâvet olarak— varlığının bir parçası haline gelir. Böylece, objeyi yaratan, objenin kendisi ve objeyi istihlâk eden arasında bir birlik (communauté) meydana gelmiş olur. Köleci ya da feodal âlemlerde olduğu gibi, kapitalist âlemde de insanın mutsuzluğunu teşkil eden şey işte bu bağıllığın esaslı surette bozulmuş ve dolayısıyla nev'in birliğinin dağılmış olmasıdır.

Şimdiki düzende,

«bir insan olarak sen. benim yarattığım, ürün ile beşeri bir münasebet halinde bulunmaktasın, benim ürünüme muhtaçsın. Şu halde, benim ürünü senin için arzunun, iradenin objesi olarak mevcuttur. Fakat, senin ihtiyacın, arzun, iraden benim ürünüme karşısında tamamiyle güçsüzdür. Başka bir deyişle, senin beşeri mahiyetin, benim beşeri üretimimle deruni bir münasebet halinde olmasına rağmen, senin kudretini, senin bu üründe ifadesini bulan özelliğini teşkil etmemektedir. Benim ürünümden senin özel mahiyetin aslâ nazarı itibare alınmamıştır.» (*)

Özel mülkiyet rejimini sürdürükçe, kayıplara karışmış bu birliği yeniden kurmağa imkân olmadığı açıktır: bir insanın meydana getirdiği ürün, başka birine, bir meta olarak ya da —isterse öyle olsun— bir ricacıya yapılan parasız bağış olarak ancak

(*) Marx: Cahiers d'extraits, 1844»

mübadele yoluyla geçebilir. Bu iik halin ne birinde öbüründe gerçek bir birlik gerçekleşmiş olmaz.

İnsanlar dünyasının birbiriyle çatışan sosyal sınıflara ayrılışından önceki ilkel toplumlarda bambaşka mütekabiliyet (réciprocité) münasebetleri bulunduğu kabul edilebilir. Geçmişten artakalmış bazı gruplar, bu ferdiliğin dar çevresini aşma yeteneğini bugün bile hiç değilse kısmen muhafaza etmektedirler. Henüz uzak olmıyan bir geçmişte bir Fransız araştırmacı, medenileşmekte en geri kalmış Eskimoların, «benim» - «senin» kavramlarına bir türlü akıl erdiremediklerini büyük bir hayretle keşfetmişti. İmkânları en kıt kimse, yaşayışı için gerekli nesneleri ya da onların muadilini (equivalent) kendisi üretmediği durumlarda bile, metaların paylaşılmasında her insanın ihtiyacı başlı başına bir ölçü olarak ortaya çıkıyordu.

İşçi sınıfının tarihi görevi, özel mülkiyetin insan toplulukları içerisine saldıgı olumsuzluğun doğru olmadığını söylemektir (olumsuzluğunu olumsuzlamaktadır). Söz konusu olan, bu ilkel mütekabiliyetli yeniden kurmaktır, ama düşman bir tabiatın hükümüne passif bir şekilde katlanarak değil de, artık, güçlü bir teknik çerçevesinde, yeryüzü müz ölçüsünde ve onun sınırlarını kısa zamanda aşacak yetenekte kurmaktır. Emek ile ihtiyacın, önceleri birleşikken sonraları birbirinden ayrılan, sonunda yeniden birleşen diyalektiği: insanın insanlar arasında gelişmesinin temposunu tayin eder ve fert ile toplum arasında kurulan münasebetin daha iyi anlaşılmasına imkân verir.

İçinde yaşadığımız dünyada ve —Alman İdeoloji adlı eserinde Marx'ın işaret ettiği gibi— «evrensel tarih boyunca» fertlerin işbirliği «her yönden bağımlılık göstermiştir, yani insan, —insanın doğuşuna, servetine v.b., göre içerisinde kendine yer bulduğu— bir sosyal münasebetler sistemine her yanıla kıvkıvrak bağlı kalmıştır. İşçi sınıfı kapitalizme has yapıları dağıtmakla hürriyet âlemini kurmuş olur, çünkü bir sosyalist toplumda insanın görevleri, rolü ve durumu (statut) onun hür faaliyetinden çıkmaktadır. Şüphe yok ki, «zaruret âlemi» büsbütün yok olmayacaktır, çünkü «dış ihtiyaç ve zaruret tarafından empoze edilen emek» yine elzemliğini muhafaza edecektir. Ne var ki,

«asıl maddi üretim alanında (dahi)... sosyaleşmiş insan, birleşmiş üreticiler, kendilerini tabiate bağlayan özümleme (assimilation, temessül) prosesünün rasyonel (aklı) bir tarzda düzene koyacak, ve bu prosesün hür bir kuvvet gibi kendilerine hükmetmesine göz yumacak yerde onu müşterek bir kontrol altına alacaklardır.» (**)

Beşeri dünyanın ve emeğin rasyonel bir şekilde organize edilmesi demek olan bu hürriyetin sınırında, dış zaruretlerin her türlüünden mutlak bir şekilde bağımsız bir davranış anlamına gelen «hürriyetin egemenliği» başlar. Burada, yapılması gerekli iş (tâche) kavramı, bir yandan bir ücret karşılığında bir iş görme mükellefiyetiyle öbür

(*) MARX: Sermaye, 3 üncü Kitap

(**) MARX: Sermaye, 3 üncü Kitap

yandan makinenin ya da işletmenin yapısıyla belirlenen ve sınırlanan faaliyet kavramı bile silinip kalkar ortadan...

Demek oluyor ki, ileri toplumda iş gününün kısalması, felsefi bir anlam taşımakta, yabancılaştırmanın sona ermesini işaret etmektedir. Kapitalist dünyayı inceliyen sosyologlar şüphesiz boş zamanlar meselesiyle şimdiden ilgilenmektedirler. Ne var ki, fabrikada, işbaşında geçen saatleri azaltırken, işin yoğunluğunu, giderek, işçilerin beden ve sınırlarının yıpranmasını daha fazlasıyla arttıran bir sistemde, boş zaman, henüz hürriyet içinde bir boş zaman olamaz.

İşçi sınıfının tarihi görevi, sınıf farklarının eridiği bir toplum kurmaktan, yâni içinde doğduğu, serpildiği kapitalist topluma da, eski çağların artığı olan, insanın insanı sömürüşüne de karşı çıkmak ve onlara bir son vermektir. Bu ödev, küçüklük bir işletmenin içerisinde, görünüşte pek olağan, pek sınırlı bir hak - arama seviyesinde başlar. Sendikalar arasında meydana gelen bağlar ölçüsünde gelişir. Hâkim sınıfların dümen suyunda gitmiyen yeni tip partiler ortaya çıktıkça şuurlanır, kendi hedeflerini, stratejisini ve taktığını belirler. Dünya piyasasının genişlemesiyle ve hürriyete doğru yol alan toplumların meydana gelmesiyle, daha şimdiden yeryüzümüzün sınırlarını aşan insanlıkla at - başı bityür. Bununla birlikte, böyle bir teşebbüs bizi ne kadar uzaklara götürürse götürsün, bu geniş hareketin başlangıç noktasını hatırdan çıkarmak asla mümkün olmamakta; günlük

çıkarları savunma mücadelesinin artık geçmişe karıştığını söylemek asla haklı olmamakta; yine, bu mücadelenin birbirinden pek değişik merhalelerinden hiçbirinde, yalnız işçi sınıfının toplu halde yönetici bir rol oynadığını, bütün emekçi kütlelerin uğradığı (duçar olduğu) sömürülmenin mahiyetinin yalnız işçi sınıfının varlığıyla ve onun aksiyonunun tesiriyle görünür hale geldiğini, yalnız işçi sınıfının kendi çerçevesine kapanık, cüz'î bir sosyal tabaka olmaktan çıkarak evrensel insanlığın temsilcisi durumuna geçtiğini hatırdan çıkarmak asla mümkün olmamaktadır.

Engels'in bir incelemesinin sonunda, aşağıdaki yargısını açıklaması, marksızlığın bir iç zaruretinden ötürüdür:

«İşçi sınıfı politik iktidarı ele geçirir ve bu iktidarı kullanarak, burjuvazinin dizgininden kurtulan sosyal üretim araçlarını sosyal mülkiyet haline dönüştürür.

Dünyayı serbestliğe kavuşturacak (affranchir) bu hareketi yapmak, işte, modern işçi sınıfının görevi budur. Tarihi şartları ve onlarla birlikte bu hareketin spesifik karakterini ve kaçınılmaz sonuçlarını derinleştirmek, iş başına çağrılan sınıfa, bugün baskı altında yaşayan sınıfa, pek yakın bir gelecekteki aksiyonunun şartları ve mahiyeti konusunda tam bir şuur vermek, işte işçi sınıfı hareketini nazariye olarak dile getiren bilimsel sosyalizmin tarihi görevi de budur.»

Kapitalist Toplumda Sınıflar

Yayınlanacağı eserleri seçerken memleketin fikir hayatındaki gelişmeleri ve ihtiyaçları imkân derecesinde göz önünde tutan SOSYAL YAYINLAR, bu yeni kitabıyla, politika ve fikir hayatımızda belirmiş ve son zamanlarda olayların tesiriyle aktüel bir mahiyet kazanmış olan bir meseleye, «sosyal sınıflar» meselesine bilim açısından ışık getirmeğe hizmet ettiği inancındadır.

Gerçekten, şu sıralarda, sosyal sınıf kavramı, sosyal sınıfların bünyesi, toplumdaki yerleri, siyasi iktidarla münasebetleri ve bilhassa işçi sınıfının mesleki ve siyasi teşkilatlanması, gibi konular, basınımızda ve aydınlar arasında üzerinde en çok durulan ve tartışılan konular haline gelmiştir. Ancak, kabul etmek lâzımdır ki, bu tartışmalar çok kere mesele iyi tarif edilip bilimsel temellere dayandırılmadan yapılagelmekte ve bu yüzden doğru sonuçlara ulaşamamaktadır. Sosyal sınıflar konusunda da bize nazaran çok daha geniş tecrübelere ve araştırmalara sahip olan Batı'nın iler düşüncüslü ve yetkili iki bilim adamı tarafından meydana getirilen KA İTALİST TOPLUMDA SINIFLAR kitabının meseleyi doğru koyması, ihtiva ettiği sağlam tarifler ve bilimsel verilerle bizdeki tartışmaların verimli bir yola girmesine yardım etmesi beklenir.

Kitap, Fransada ve başka memleketlerde tanınmış ve değerli bir sosyolog olan MAURICE BOUVIER-AJAM ile yine aynı derecede değerli bir iktisatçı olan GILBERT MURY tarafından vücuda getirilmiştir.

SOSYAL YAYINLAR, imkân olursa, giriş mahiyetindeki bu eserin arkasından, sosyal sınıfları teker teker ele alan ve onların bünyesi, toplumdaki yeri, diğer sınıflarla münasebetleri, üzerinde duran daha geniş ve teferruatlı eserler yayınlıyarak bu konuyu bir seri halinde tamamlamayı düşünmektedir.

S O S Y A L Y A Y I N L A R

Cağaloğlu, Servili Mescit Sokak Kurt İşhanı No. 107

P. K. 716 — İstanbul

Tel : 27 10 75 — 107